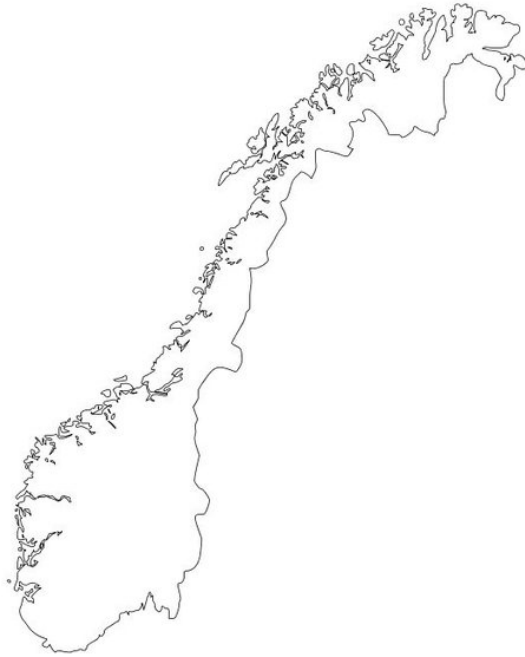

Studieplasser i medisin i Norge

Behov, modeller og muligheter

Utredning fra Grimstadutvalget, oppnevnt av Kunnskapsdepartementet

September 2019

Innhold

Oversikt over forkortelser og sentrale begreper.....	5
Sammendrag og anbefalinger	6
1. Innledning, utvalgets mandat og arbeid	10
Bakgrunn og mandat	10
Om utvalget og tilnærming til mandat.....	10
Om Stavanger og samarbeid på Vestlandet	11
Om innhenting av informasjon og referanser i arbeidet.....	12
Om økonomisk-administrativ analyse.....	13
2. Legedekning og legebehov i Norge	15
Dagens situasjon.....	15
Fra grunntidning til LIS1	16
Helsetjenestens behov nå og framover	18
WHO-koden og rekruttering av helsepersonell	20
Utvalgets vurdering – overordnede premisser	21
3. Medisinutdanning i Norge – utvikling og dimensjonering	23
Studieplasser i medisin – utvikling og status.....	23
Ordning med klinisk undervisning i Norge, Aker-Lørenskog-planen 1969–1987.....	25
Oppkjøpsordning av studieplasser utenlands 1997–2003	26
Med WHO som bakteppe	26
Uteksaminerte kandidater i medisin – utvikling og status.....	27
Andel leger som bør utdannes i Norge.....	28
Utvalgets vurdering	29
4. Medisinutdanning i Norge – innhold, studietilbud og struktur	31
Internasjonale trender og utvikling i studieplaner.....	31
Nasjonale prosesser - rammer for utdanningsfeltet.....	32
Profesjonsstudiene i medisin i Norge.....	33
Samarbeid om medisinutdanningen	34
RETHOS (Nasjonale retningslinjer for helse- og sosialfagutdanningene).....	35
Endringer i spesialistutdanningen	36
Rammer for gradsinnndeling.....	36
Rammer for gradstildeling.....	37
Andre tilbud innenfor medisinutdanning, kombinasjon innenlands og utenlands	37
Modell med tilrettelagt opptak, et års grunnpakke.....	37
Modell med tilrettelagt opptak, tre års grunnpakke.....	37
Modell med tilrettelagt opptak.....	38

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

Utvalgets vurdering	38
5. Medisinutdanning for norske studenter utenlands	39
Studieplasser og studenttall – utvikling og status.....	39
Veien til utenlandsstudier	41
Verdien av internasjonale impulser	42
Finansiering av medisinstudier i utlandet	43
Studiemodeller ved europeiske læresteder	44
Utvalgets vurdering	45
6. Medisinutdanning og legedekning i våre naboland	47
Situasjonen i Danmark.....	47
Situasjonen i Sverige.....	49
Situasjonen i Storbritannia	51
Utvalgets vurdering	53
7. Praksis som del av medisinstudiene i Norge	55
Om læringsformer på praksisfeltet	55
Om sentrale lovverk som regulerer utdanning og praksis	57
Føringer fra utdanningsmyndighetene.....	57
Føringer fra helsemyndighetene	58
Spesialisthelsetjenesten som arena for klinisk praksis	59
Universitetssykehusene.....	60
Omfang av praksis og klinisk undervisning i helseforetakene.....	61
Kommunehelsetjenesten som arena for klinisk praksis.....	62
Omfang av praksis og klinisk undervisning i kommunehelsetjenesten.....	62
Klinisk praksis for norske utenlandsstudenter i medisin.....	64
Utvalgets vurdering	65
8. Kapasitet, muligheter og studiemodeller i norsk medisinutdanning	67
Kapasitetsbegrensninger i dagens 6-årige medisinstudier	68
Muligheter for kapasitetsøkning ved de medisinske lærestedene i Norge	69
Premisser for eventuell økning av studieplasser ved de medisinske lærestedene i Norge.....	71
Planer for øvrige utvidelser på utdanningsfeltet i medisin	73
Universitetet i Stavanger	73
Private høyskoler	74
Oversikt over innspill om nye studieplasser.....	75
Vurdering av ulike studiemodeller	77
6-årig integrert studium	77
3-årig studieløp i Norge, kombinert med utdanning utenlands.....	78

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

Oppkjøp studieplasser utenlands, 6-årige studieløp.....	78
Kombinasjon private høyskoler – utdanning utenlands.....	78
Etablering av campuser som ledd i regional utvikling.....	78
Finnmarks-modellen.....	79
NTNU Link – Trøndelag.....	80
6-årige vs. 3-årige studieløp	80
Utvalgets vurdering	81
Argumenter for delt anbefaling F	82
Argumenter for delt anbefaling I.....	83
9. Om Stavanger som arena i utdanning av leger	85
Historikk i samarbeid UiB - SUS.....	85
Stavanger universitetssjukehus.....	86
Universitetet i Stavanger.....	87
Om trepartssamarbeid	89
10. Muligheter og ressurser på praksisfeltet	92
Økt kapasitet i helsetjenestene – en nøkkel til økning av utdanningskapasitet	92
Muligheter for økt kapasitet på praksisfeltet – sett fra lærestedene sitt ståsted	92
Muligheter for økt kapasitet på praksisfeltet – sett fra foretakene sitt ståsted.....	94
Muligheter for økt kapasitet på praksisfeltet – sett fra kommunesektoren.....	96
Legebehov og rekruttering til medisnutdanning.....	97
Medisinstudentenes fylkestilhørighet.....	98
11. Økonomiske og administrative konsekvenser.....	100
Rapporten fra Oslo Economics – kort oppsummering	100
Kontekstuelle vurderinger.....	102
Nærmere om økonomisk-administrative forhold	103
Om endringer i dagens studiestøttesystem for medisinstudier utenlands.....	103
Om privat næringsvirksomhet.....	106
Opptappingsplan for studieplasser i Norge	107
Tidsaspekt i opptapping	108
Volum i opptapping.....	108
Tabell- og figuroversikt.....	112
Referanser	114
Oversikt vedlegg.....	119

Oversikt over forkortelser og sentrale begreper

Forkortelser:

NTNU – Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (campuser i Trondheim, Gjøvik, Ålesund)	Nmf – Norsk medisinstudentforening
AHUS – Akershus universitetssykehus	NOKUT – Nasjonalt organ for kvalitet i utdanninga
HMN – Helse Midt-Norge	RETHOS – Nasjonale retningslinjer for helse- og sosialfagutdanningene
HN – Helse Nord	RHF – Regionalt helseforetak
HSØ – Helse Sør-Øst	SUS – Stavanger universitetssykehus
HUS – Haukeland universitetssykehus	UHR – Universitets- og høyskolerådet
HV – Helse Vest	UiB – Universitetet i Bergen
KD – Kunnskapsdepartementet	UiO – Universitetet i Oslo
KS – Kommunesektorens organisasjon	UIS – Universitetet i Stavanger
LiS – Leger i spesialisering	UiT – Universitetet i Tromsø, Norges arktiske universitet
LiS1 – Leger i spesialisering del 1, erstatter tidligere turnuslege	UNN – Universitetssykehuset Nord-Norge

Sentrale begrep:

Kandidatmåltall – måltall for antall kandidater som forventes uteksaminert fra et studieprogram, fastsettes av KD som en del av etatsstyringen

Læringsutbytte – det en person *vet, kan* og er i stand til å *gjøre* som resultat av læringsprosessen. Det uttrykkes i form av kunnskaper, ferdighet og generell kompetanse, og nivået på læringsutbyttet er avhengig av kompleksiteten hos disse. (Jfr. Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring, NKR)

Læringsutbyttebeskrivelser – Beskrivelser av læringsutbytte i tråd med NKR, se over

Praksis og klinisk undervisning – gjennomgang av begrepene i kapittel 7

Praksisveileder og kontaktlærer – *Praksisveileder* er den fagpersonen fra praksisstedet som har ansvar for å følge opp studenten som er i praksis. *Kontaktlærer* er fagperson ved utdanningsinstitusjonen som utgjør et bindeledd mellom praksisstedet og utdanningen, og som bidrar i pedagogiske og faglige spørsmål. Utdanningsinstitusjonen har i henhold til *Lov om universitet og høyskoler* ansvaret for vurdering av studenten. (Jfr. beskrivelse i sluttrapport for Praksisprosjektet)

Studieløp – En generell omtale av forløpet av et studium, med vekt på varigheten av det fastsatte opplegget

Studiemodell – Den måten en studieplan er utformet på, med vinkling på læringsformer og arenaer for læring

Studieplan – En helhetlig plan for et studium innen høyere utdanning: mål for og innhold i studiet, forventet læringsutbytte, oppbygging av studiet, lærings- og vurderingsformer samt andre obligatoriske krav. (Jfr. NOKUT)

Studieplass – Det antall studenter det er plass til på et studium. En opptaksenhet i høyere utdanning. For medisinstudiene blir universitetene tildelt et antall studieplasser av Kunnskapsdepartementet.

Studieprogram – En studieenhet som består av en samling emner med totalt læringsutbytte og som tilbys studenter å søke på og tas opp til. (Jfr. Database for statistikk om høgre utdanning). Et studieprogram fører fram til en grad.

Sammendrag og anbefalinger

For å ha tilstrekkelig antall leger til helsetjenestene, er Norge i dag avhengig av at mange ungdommer velger å ta medisinstudier i utlandet. Studenttall for de siste studieårene viser at nær 47 % av alle norske medisinstudenter nå studerer i utlandet. 2 av 3 norske medisinstudenter i utlandet studerer i Polen, Ungarn og Slovakia, og da ofte på engelskspråklige studier dominert av utenlandske studenter. I sammenlikning med land som Danmark og England ser utvalget at Norge skiller seg kraftig ut ved å ha så lavt ambisjonsnivå for utdanning av egne leger. Sverige har også nylig tatt grep for å øke egen utdanningskapasitet i medisin.

Med legebehov og legedekning i Norge som bakteppe, peker utvalget på hvordan *dimensjonering av studieplasser i medisin må ses i sammenheng med både helsetjenestens behov og internasjonale forpliktelser som Norge er en del av*. WHO-koden for rekruttering av helsepersonell løftes fram som en nøkkel til tydeligere politiske prioriteringer innen utdanning. Utvalget legger grunnlaget for en anbefaling om at vi i Norge *på kort sikt bør rigge oss for å utdanne 80 % av de legene vi trenger selv, tilsvarende totalt 1076 studieplasser*. Det innebærer en økning med 440 studieplasser, som et tillegg til dagens 636 studieplasser. Forslag til en opptrappingsplan skisseres, med anbefaling om at opptrappingen skal være *fullført så snart som mulig, og senest innen høsten 2027*.

Utredningen viser hvordan studieplanarbeid innen medisinstudiene i Norge har løpt parallelt med nasjonale reformer innen høyere utdanning og i helsetjenesten. Lærestedene har tilpasset seg internasjonale trender, gjennomført omfattende studieplanomlegginger og videreutviklet pedagogiske metoder. Modellen med *6-årige integrerte studieprogram* er bærebjelken, en utvikling bort fra det tidligere skillet mellom preklinikk og klinikk. Utvalget argumenterer prinsipielt for at dette må være hovedmodellen også ved utvidelser av studiekapasiteten i medisin, men har en delt anbefaling om hvorvidt det som *en midlertidig ordning skal utvikles 3- eller 4-årige modeller med opptak av norske medisinstudenter fra utlandet*. Utvalget har også en delt oppfatning i synet på *om flere enn dagens fire norske universiteter skal gis anledning til å tildele graden cand.med.*

Tilrettelegging for 6-årige integrerte studieprogram henger tett sammen med forventningene om at medisinstudentenes deltakelse i helsetjenestene skal økes, særlig i den kommunale delen av helsetjenesten. Utvalget illustrerer hvordan pågående prosesser rundt nasjonale retningslinjer for helse- og sosialfaglige utdanninger (RETHOS) styrker føringer for klinisk eksponering gjennom hele studieløpet i medisin, og stiller krav til innholdet i utdanningene som kan være vanskeligere å realisere gjennom avkortede studieløp i en norsk kontekst. Utvalget ser kunnskap om – og erfaring fra – norsk helsetjeneste som en vesentlig del av medisinstudiet.

En grundig gjennomgang av innspill fra både de regionale helseforetakene, KS – på vegne av kommunehelsetjenesten – og lærestedene, viser tydelig hvordan rammevilkårene for praksis og klinisk undervisning i helsetjenestene er nøkkelen til å kunne gjennomføre en kapasitetsøkning i medisinstudiet. *Nasjonale finansieringsordninger for praksisstudier i primærhelsetjenesten* er et av tiltakene utvalget ønsker gjennomført, men utvalget anbefaler også at det *gjøres en utredning av finansieringsordningene for praksisstudier og klinisk undervisning i spesialisthelsetjenesten*.

Utredningen viser hvilket volum klinisk praksis har i de norske medisinstudiene, og hvordan samarbeidet er mellom universitetene og de regionale og lokale helsetjenestene. Utvalget peker på

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

nødvendigheten av en tydelig rolleavklaring i samarbeidet, og gir også en gjennomgang av aktuell lovgivning og sentrale begrep på praksisfeltet. Utvalget anbefaler at en *inkluderer en større del av helsetjenesten* – i hele landet – ved økning i studieplasser. Studiemodeller der studentene er *ved campuser utenfor universitetsbyen i større deler av studietiden*, er noe utvalget anbefaler. Heller enn nye læresteder, anbefales *etablering av nye campuser*. Utvalget ser her på modellene som er utviklet både i Nord-Norge (UiT) og i Trøndelag (NTNU Link).

Som del av mandatet går utredningen også nøye inn på motivasjonen som Stavanger-regionen har for økt delaktighet i medisinstudiet. Aktørene SUS og UiS presenteres grundig i rapporten, og det blir drøftet hvordan et trepartssamarbeid mellom UiB, UiS og SUS kan fungere. Utvalget anbefaler at en *bygger videre på eksisterende samarbeid i en økt satsing på medisinstudiet i Stavanger, ut fra den erfaringen som UiB og SUS har*. Innenfor rammene av et 6-årig integrert studieprogram ligger det der en anbefaling om at partene *samarbeider om utforming av et helhetlig studieløp, og særlig om de siste studieårene*. UiB og UiS som utdanningsinstitusjoner forutsettes å samarbeide tett med helsetjenesten i Stavanger-regionen om dette.

Som et grunnleggende premiss for opptrapping av studieplasser i medisin gjøres det tydelig at *Lånekassens økonomiske støtte til medisinstudiet i utlandet må reduseres*, og at dette må skje *parallelt med økning av studiekapasiteten i Norge*. Kun slik ser utvalget at en kan oppnå en balanse mellom helsetjenestens behov og tilgangen på leger. Utvalget anbefaler at det *utredes en ordning der 5–10 % av behovet for studieplasser i medisin dekkes gjennom finansiering fra Lånekassen (inkl. skolepenger) ved nærmere definerte studiesteder i utlandet*. For å sikre forutsigbarhet rundt ordningen ser utvalget at det *tidlig må etableres kommunikasjon med dem som kan bli berørt av endringene i støtteordninger* for medisinstudiet i utlandet.

De økonomisk-administrative konsekvensene av en opptrapping i den størrelsesorden som utvalget anbefaler, drøftes i siste del av utredningen. Med utgangspunkt i en samfunnsøkonomisk analyse, utført av Oslo Economics, blir kostnadsfaktorene kartlagt. Selv om det uten tvil er høyere kostnader for Norge å utdanne leger i eget land enn i de landene der en stor andel norske medisinstudenter studerer i dag løfter utvalget fram forhold som må vektlegges for å se hele bildet. En investering i utdanning i Norge, med tilhørende virksomhet innen forskning og formidling, står sentralt. Personalkostnadene for vitenskapelig ansatte er en sentral kostnadsdriver. Investeringer i bygg og øvrig infrastruktur er også dyrt, men i et langtidsperspektiv kostnader som nedskrives.

En konkret opptrappingsplan for nye studieplasser i medisin legges fram, og den utfordrer dagens fordeling av studieplasser mellom regionene. Basert på pasientgrunnlaget i hver region analyseres potensialet og hensiktsmessig studieplasse-tetthet ved en eventuell økning. Det er i Helse Sør-Øst det er størst potensiale for økning ut ifra dagens antall studieplasser per 100.000 innbyggere. Til tross for at opptrappingsplanen innebærer en betydelig økning av studieplassene ved UiO, er det fortsatt i region Helse Sør-Øst at det er et potensiale for ytterligere økning. I henhold til utvalgets mandat, drøftes løsningene i Helse Vest spesielt. For å ivareta de ønskede samarbeidsrelasjonene mellom UiB, UiS og SUS skisserer opptrappingsplanen en løsning der inntil 70 studieplasser øremerkes et slikt trepartssamarbeid i Stavanger-regionen.

Utvalget har i alt 19 spesifiserte anbefalinger (A-S). Disse framkommer i teksten i de respektive kapitlene, og følger her i et samlet oppsett.

Anbefalinger fra utvalget

Utdanningskapasitet

- A. Utvalget anbefaler at vi har en utdanningskapasitet i medisin i Norge som dekker landets legebehov, i samsvar med WHO-koden for rekruttering av helsepersonell.
- B. Utvalget anbefaler at vi i Norge på kort sikt selv utdanner 80 % av de legene vi trenger, tilsvarende totalt 1076 studieplasser. Dette betyr at kapasiteten må økes med 440 nye studieplasser, i tillegg til dagens 636 studieplasser.
- C. Utvalget anbefaler at en opptrapping av de 440 nye studieplassene skal være fullført så snart som mulig, og senest innen høsten 2027.
- D. Utdanningen må være tilpasset helsetilstanden, helsetjenesten og befolkningen i Norge. Utdanningen må oppfylle de krav som stilles til norske helseutdanninger, blant annet de nye nasjonale retningslinjene for helse- og sosialfagutdanningene (RETHOS).

Studiemodeller

- E. Utvalget anbefaler at modellen for medisinstudier i Norge skal være basert på 6-årige integrerte studieprogram.
- F. Utvalget anbefaler at det ikke utvikles varige 3-årige eller 4-årige studiemodeller med opptak av norske medisinstudenter fra utlandet. Utvalgets medlemmer Braut, Emmersen og Farbu mener likevel at dette kan være hensiktsmessig som en midlertidig ordning.
- G. Utvalget anbefaler studiemodeller i medisin som inkluderer en større del av helsetjenesten, både i praksis og klinisk undervisning. Utvalget anbefaler studiemodeller der studentene er ved campuser utenfor universitetsbyen i større deler av studietiden, som del av studieplanen ved sitt lærested. I samsvar med dette anbefaler utvalget etablering av nye campuser.
- H. Utvalget anbefaler at bruk av praksissteder, basert på helseregionenes inndeling, bør praktiseres mer fleksibelt mellom universitetene enn i dag.
- I. Utvalgets medlemmer Grimstad, Hunskår og Straume anbefaler at det i den foreslåtte opptrappingen av studieplasser ikke gis gradsrettigheter for profesjonsstudiet i medisin til flere universiteter enn dagens fire. Utvalgets medlemmer Braut, Emmersen og Farbu mener at det skal være mulig å tildele gradsrettigheter til andre universiteter.

Samarbeid om medisinutdanning i Stavanger

- J. Utvalget anbefaler at en bygger videre på eksisterende samarbeid i en økt satsing på medisinutdanningen i Stavanger, ut fra den erfaringen og kompetansen som UiB og SUS har.
- K. Utvalget anbefaler at UiB og UiS som utdanningsinstitusjoner, sammen med kommune- og spesialisthelsetjenestene i Stavanger-regionen, samarbeider om utforming av et helhetlig studieløp, og særlig om de siste studieårene.
- L. Utvalgets flertall anbefaler at campusløsningen i Stavanger baserer seg på at en gruppe medisinstudenter tas opp og gjennomfører de første studieårene i Bergen (ved UiB) og de siste årene i Stavanger (UiB–UiS–SUS).

Norske medisinstudenter i utlandet

- M. Utvalget anbefaler at Lånekassens økonomiske støtte til medisinutdanning i utlandet reduseres. Dette må skje parallelt med økning av studiekapasiteten i Norge, for å oppnå en balanse mellom helsetjenestens behov og tilgangen på leger.
- N. Utvalget anbefaler at det utredes en ordning der 5–10 % av behovet for studieplasser i medisin dekkes gjennom finansiering fra Lånekassen (inkl. skolepenger) ved nærmere definerte studiesteder i utlandet.
- O. Utvalget anbefaler at det tidlig etableres kommunikasjon med dem som kan bli berørt av endringene i støtteordninger for medisinutdanning i utlandet.
- P. Utvalget anbefaler at det etableres gode rutiner og åpne prosesser for utenlandsstudenter som ønsker praksis og hospitering i den norske helsetjenesten som en del av studieløpet.

Rammevilkår for praksisstudier

- Q. Utvalget anbefaler at kommunehelsetjenesten benyttes mer som læringsarena i medisinstudiet.
- R. Utvalget anbefaler at det innføres nasjonale finansieringsordninger for praksisstudier i primærhelsetjenesten.
- S. Utvalget anbefaler at det gjøres en utredning av finansieringsordningene for praksisstudier og klinisk undervisning i spesialisthelsetjenesten.

1. Innledning, utvalgets mandat og arbeid

Bakgrunn og mandat

Nesten halvparten av norske medisinstudenter studerer i dag ved utenlandske læresteder, dette utgjør over 3000 studenter. Andelen medisinstudenter i utlandet har hatt en jevn vekst fra starten av 2000-tallet, mens det i samme periode har vært en svak vekst i antall studieplasser i medisin i Norge. Medisinstudiene ved de norske lærestedene sikrer at studentene kommer tett på den norske helsetjenesten, og ivaretar undervisning som fremmer forståelse for de behovene og det systemet denne helsetjenesten utgjør. Det er uttrykt politisk vilje til å se på hvordan en større andel av norske medisinstudenter kan få relevant erfaring fra norsk spesialist- og kommunehelsetjeneste.

På bakgrunn av politiske vedtak og bevilgning over statsbudsjettet for 2018, jf. Innst. 12 S (2017–2018), nedsatte Kunnskapsdepartementet (KD) i juni 2018 en arbeidsgruppe som fikk i oppgave å utrede to hovedaspekt på feltet (jfr. vedlagt mandat og pressemelding, vedlegg 1 og 2):

(1) vurdere kapasitet og muligheter for å øke antall studieplasser eller studiesteder innenfor medisin i Norge, (2) vurdere ulike modeller for et studium i klinisk medisin, herunder et mulig samarbeid mellom Stavanger Universitetssjukehus (SUS), Universitetet i Stavanger (UiS) og Universitetet i Bergen (UiB) om å utvikle et tilbud til norske medisinstudenter i utlandet i den kliniske delen av studiet.

Det er i mandatet formulert som et mål å øke antall studieplasser i medisin i Norge, jf. vedtak 362 i Innst. 11 S (2017–2018).

Som del av utredningen skal økonomiske og administrative konsekvenser belyses, herunder en vurdering av oppbygging av nødvendig faglig kompetanse og fagmiljøer. En vurdering av behov for og tilgjengelighet av praksisplasser er også ønsket.

Om utvalget og tilnærming til mandat

Arbeidsgruppen – eller *utvalget* som vi videre vil referere til – har vært ledet av Hilde Grimstad, professor, Fakultet for medisin og helsevitenskap, NTNU. Utvalget er omtalt som *Grimstadutvalget*.

Øvrige medlemmer i utvalget:

- Steinar Hunskår, prodekan for utdanning, Det medisinske fakultet, UiB
- Geir Sverre Braut, professor II, UiS og seniorrådgiver, SUS
- Elisabeth Farbu, klinikkjef, SUS og professor II, UiB
- Karin Straume, fagdirektør, Helsedirektoratet
- Jeppe Emmersen, prodekan for utdanning, Det sundhedsvidenskabelige fakultet, Aalborg Universitet

Sekretariat for utvalget har vært ivaretatt ved Universitetet i Bergen, Det medisinske fakultet, med seniorrådgiver Kristin Walter som sekretariatsleder.

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

Utvalget har i løpet av arbeidet hatt 12 møter, herav 10 arbeidsmøter og 2 temamøter, og har i tillegg ivaretatt dialog og dokumentflyt på en virtuell plattform.

Utvalget har bestått av representanter med ulik erfarings- og fagbakgrunn, og fra starten av arbeidet var det viktig å drøfte forståelsen av mandatet med utgangspunkt i hver representant sitt ståsted. Mandatet er sammensatt og peker på ulike nivåer av utfordringer som må adresseres; fra et overordnet perspektiv med mulig kapasitetsøkning nasjonalt til ulike modeller for den kliniske delen av medisinstudiet og lokale løsninger.

Det var bred enighet om at utredningen måtte begynne med det store bildet, og se på et av premissene for å kunne gjøre vurderinger i forhold til utdanning av leger i Norge; hvor stor andel av legene her i landet bør vi utdanne selv? For å kunne ta stilling til det spørsmålet, har utvalget støttet seg på tilgjengelig dokumentasjon og data og vært i dialog med sentrale aktører.

Utvalget har lagt vekt på å fremme en nasjonal modell, ved å ta utgangspunkt i de nasjonale forholdene rundt legebehov og utdanningen av leger. Regionale og lokale forhold vurderes i lys av dette, og den store andelen norske medisinstudenter i utlandet har gjort det viktig for utvalget å anbefale løsninger som primært er av langsiktig karakter.

Om Stavanger og samarbeid på Vestlandet

Et krevende punkt i mandatet har vært koblingen mellom utredning av modeller for en klinisk del av utdanningen, at flere medisinstudenter skal kunne ta deler av utdanningen sin i Stavanger og at dette eventuelt skal skje i et trepartssamarbeid mellom SUS, UiS og UiB. Det er flere forhold ved dette som har vært utfordrende:

En *modell med 3-årig klinisk studium* i medisin er, selv etter Bologna-deklarasjonen og nye føringer for gradsgivende kombinasjoner, ikke tidligere brukt i Norge. Den internasjonale utviklingen av medisinsk grunnutdanning går i retning av integrerte studier i stedet for inndeling i preklinikk og klinikk. I Norge angir prosessen med forskriftsfesting av Nasjonale retningslinjer for helse- og sosialfagutdanningene (RETHOS), der medisinstudiet er inkludert, en utvikling som peker i en annen retning enn en slik 3-årig klinisk modell. Vi skal i kapittel 4 se hvordan gradsinndeling (bachelor-master) for medisinstudiet har vært håndtert i Norge. Et historisk tilbakeblikk på medisinstudiet i Norge (kapittel 3) vil vise at det tidligere har vært tilbud om klinisk påbygning for norske studenter som har påbegynt utdanningen sin i utlandet, og vi skal se hvilke behov og vurderinger som ble lagt til grunn den gang.

Trepartssamarbeid på Vestlandet er i utgangspunktet en mulig tilnærming til å øke kapasiteten og gi flere studenter en base i Stavanger under medisinstudiene sine. I møter med partene, og gjennom partenes representasjon i utvalget, oppleves det som at viljen til samarbeid er til stede. Det er også vedtaksfestet at trepartssamarbeid er det som er ønsket (Helse Stavanger, styremøte 20.12.18). UiB har tilsvarende i sitt innspill til utvalget angitt en vilje til å utvikle et slikt trepartssamarbeid. Utvalget ser imidlertid at det er ulike oppfatninger av hvordan et samarbeid bør arte seg og hvilke modeller som ses som tjenlige. Vi vil gå grundig inn på dette både i kapittel 8 om planer for utvidelser og i kapittel 9 om presentasjon av aktørene. Utvalget har også sett behov for en rolleavklaring rundt ansvar for grunnutdanning i medisin ved henholdsvis helseforetak og utdanningsinstitusjon.

Utvalget har i løpet av arbeidet blitt presentert for planer som i utgangspunktet er mer begrenset enn et trepartssamarbeid, men i tråd med mandatet har utvalget primært forholdt seg til planer som oppfyller ønskede intensjoner om samarbeid.

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

Miljøer i Stavanger har jobbet lenge med å få økt delaktighet i medisinsk utdanning, og det er vist et betydelig engasjement og en vilje innenfor både spesialist- og primærhelsetjenesten til å komme mer på banen. Stavanger som arena for medisinutdanning er tydelig også i den regionalpolitiske debatten, og det er mange aktører også utover SUS og UiS som er engasjert i saken. Utbyggingen av SUS, med nybygg på Ullandhaug, er en faktor som vektlegges og gir muligheter.

Utvalget har tilstrebet å se Stavanger og Stavanger-regionen som en mulig utdannings- eller praksisarena, som del av den nasjonale modellen som utvalget vil skissere opp i utredningen.

Et viktig aspekt ved Vestlandet som arena for medisinutdanningen er at UiB siden 1998 har hatt SUS som sitt største samarbeidssykehus utenfor Bergen. Rogaland som region er også en sentral praksisarena for UiB sine medisinstudenter gjennom praksisperioder i allmenntidisin og samfunnsmedisin. Det er både fra UiB og SUS forutsatt at ved en eventuell økning av kapasiteten i Stavanger, skal den utdanningsaktiviteten som allerede finner sted der opprettholdes. Hvis ikke vil en ikke oppnå en reell utvidelse av kapasiteten.

Om innhenting av informasjon og referanser i arbeidet

For å få et bredt kunnskapsgrunnlag for utredningen ble det tidlig i arbeidet sendt ut henvendelser til sentrale aktører på feltet (vedlegg 3–6). Innhenting av informasjon fra dagens læresteder i medisin var et eget punkt i mandatet, mens øvrig informasjon ble innhentet på grunnlag av definerte behov fra gruppen.

Det er innhentet følgende informasjon som vil bli nærmere belyst i utredningen:

- De fire universitetene med medisinutdanning i Norge (NTNU, UiB, UiO og UiT):
 - o Kapasitet i dagens studiemodeller
 - o Eventuelle planer og kapasitet framover - scenarier for økning av studieplasser innenlands
 - o Kartlegging av praksisfeltet, hvilke arenaer i hhv primær- og spesialisthelsetjenesten som er i bruk og eventuelt kan bli brukt ved en eventuell økning i studieplasser
- De regionale helseforetakene (Helse Midt-Norge RHF, Helse Nord RHF, Helse Sør-Øst RHF og Helse Vest RHF):
 - o Rutiner for mottak og registrering av henvendelser fra norske medisinstudenter ved utenlandske utdanningsinstitusjoner som søker seg til sykehusene i regionen for praksis eller hospitering
 - o Oversikt over omfang som samlet sett gis tilbud om praksis eller hospitering i løpet av et år (årlig omfang siste 3 år)
 - o Informasjon om eventuelt avtalefestet samarbeid med utenlandske utdanningsinstitusjoner om å tilby klinisk praksis som del av et medisinstudium
 - o Eventuell kapasitet til å ta imot flere medisinstudenter fra de norske lærestedene i veiledet klinisk praksis (eventuelt omfang)
- Statlige og private læresteder (et utvalg med relevante studietilbud og helsefaglig profil);
 - o Føringer eller beslutninger om å etablere/søke akkreditering av et medisinstudium
 - o Etablert samarbeid med andre norske eller utenlandske utdanningsinstitusjoner om å ivareta deler av et medisinstudium
 - o Planer om å etablere kontakt med andre norske eller utenlandske utdanningsinstitusjoner om et slikt samarbeid

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

- Primærhelsetjenesten v/ Kommunesektorens organisasjon (KS);
 - o Vurdering av kapasiteten til å bidra i en eventuell økning av antall studieplasser i medisin
 - o Hvordan/i hvilket omfang en kan se for seg kommunenes rolle
 - o Nevne eventuelle forutsetninger og begrensninger for en økning, og kommentere scenarier for økning i volum tilsvarende det fakultetene er bedt om

I tillegg ble Lånekassen forespurt om grunnlagsdata for medisinstudenter ved utenlandske læresteder, både data på antall og fordeling på land og læresteder og i tillegg oversikt over finansiering av studiene (sum studiestøtte og fordeling). Vi fikk også muntlig orientering fra Lånekassen i et av utvalgets møter.

I egne møter og dialog med Stavanger universitetssjukehus og Universitetet i Stavanger har utvalget fått informasjon som belyser egne punkt i mandatet.

I arbeidet har utvalget hatt møtepunkt med og fått verdifulle innspill fra henholdsvis Legeforeningen, Norsk medisinstudentforening (Nmf), ANSA og sentrale tillitsvalgte for utenlandsstudenter i medisin (Nmf Utland). Utvalget hadde to møter med studentene, ett eget møte i desember 2018 og et med representanter som var deltakere på nasjonalt styremøte i Nmf mars 2019. Møtene har gitt utvalget en brukertilnærming til noen av de sentrale spørsmålene som er drøftet underveis i arbeidet, blant annet med perspektiver fra utenlandsstudentene. I forbindelse med møtet i mars utarbeidet vi et elektronisk spørreskjema for strukturerte tilbakemeldinger på spørsmål om utdanningsmodeller, kombinasjon av utdanning utenlands–innenlands, opptak og praksisarenaer. Svarene bidro til å nyansere bildet av hva studentene ser som utfordringer fra sitt perspektiv. Vi vil gjennom utredningen henviser til studentenes innspill der det er relevant.

I løpet av utvalgsperioden har vi også innhentet både muntlig og skriftlig informasjon fra aktører som har spesiell kunnskap om aspekt vi har ønsket å belyse i utredningen, blant annet om Finnmarksmodellen (førsteamanuensis Ingrid Petrikke Olsen, UiT), erfaring fra Nord-Amerika om desentrale modeller (dekan og professor Roger Strasser, Northern Ontario School of Medicine, Canada), nasjonal bemanningsmodell (direktør medarbeider, organisasjon og teknologi Hilde Brit Christiansen, Helse Vest) og legebehov og medisinedutdanning i England (director dr. Janine Henderson, Hull York Medical School).

Nasjonalt dekanmøte i medisin og utdanningsmøtene for de medisinske fakultetene har vært godt orientert om arbeidet, og i tillegg har utvalget hatt kontakt med KD for nødvendige avklaringer om mandat og rammevilkår underveis.

Om økonomisk-administrativ analyse

Utvalget vurderte tidlig i arbeidet at det ville være nødvendig å innhente ekspertise til å gjøre en så grundig analyse av økonomisk og administrativ karakter som ble ansett som nødvendig i forbindelse med utredningen. Som et av de dyreste utdanningsprogrammene i landet så vi at en økning uansett volum vil handle om betydelige beløp, og at den tette koblingen til hele helsetjenesten ville fordele grundige og sammensatte analyser.

Etter en anbudsprosess administrert av Innkjøpsavdelingen ved UiB ble det i januar 2019 gitt tilbud om oppdraget til Oslo Economics (OE), et samfunnsøkonomisk rådgivningsmiljø. Som del av utredningen skulle de gjennomføre en økonomisk-administrativ analyse av kostnadsvirkningene ved alternative tiltak for eventuell utvidelse av medisinstudiet.

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

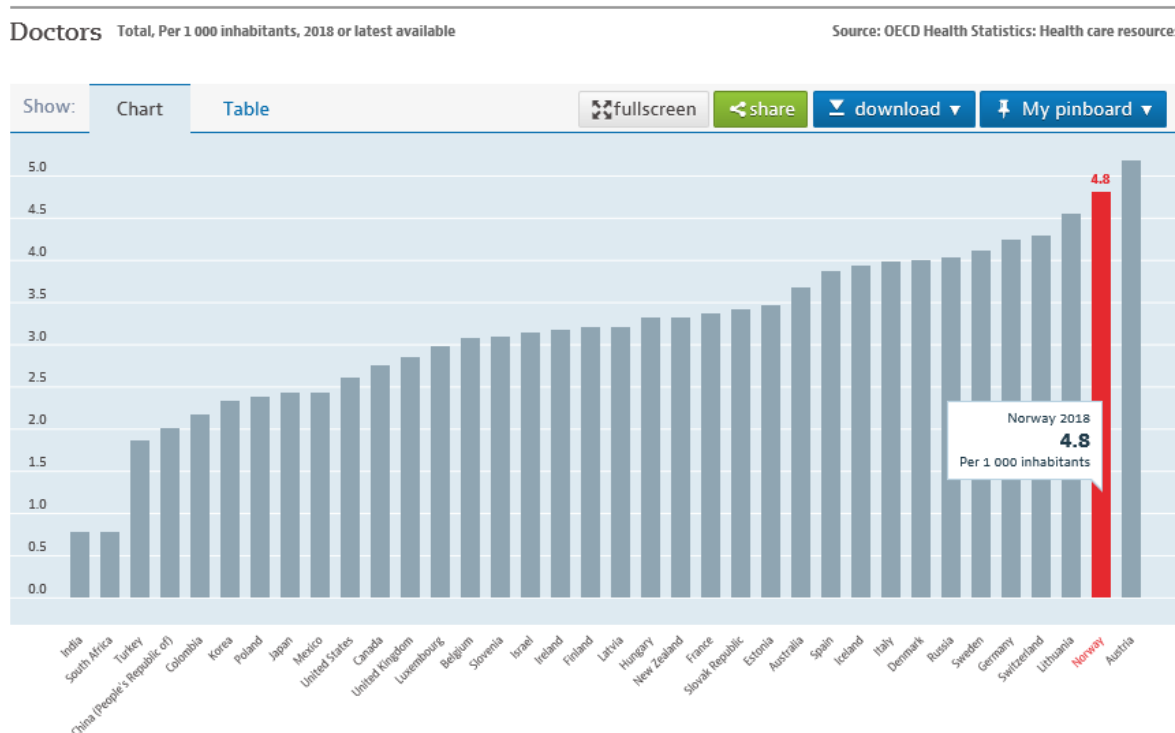
Utvalget hadde i perioden februar–mai 2019 jevnlig dialog med OE og fasiliterte dem med bred bakgrunnsinformasjon. Vi hadde et oppstartsmøte og 2 telefonmøter. OE har i tillegg deltatt på et av utvalgets møter. Rapporten deres ble levert ved utgangen av mai måned og følger som eget vedlegg (vedlegg 7); *Kostnadsvirkninger ved økning av studieplasser i medisin i Norge* (Oslo Economics, 29. mai 2019). I kapittel 11 gis en kort oppsummering av rapporten, og den refereres også til under aktuelle punkter underveis.

2. Legedekning og legebehov i Norge

Dagens situasjon

Norge har en høy legedekning og -tetthet sammenliknet med andre OECD-land; i 2018 med 4,8 leger per 1000 innbyggere. I 2018 var det kun Østerrike som lå høyere enn oss, og land som Litauen, Sverige, Sveits og Tyskland var på sammenliknbare nivå med Norge, jfr. figur 1.

Figur 1: Antall leger per 1000 innbyggere i Norge, OECD-data

OECD-data tilgjengelig på <https://data.oecd.org/healthres/doctors.htm>

Forhold som forklarer den relativt sett høye legedekningen i helsetjenesten her til lands, er desentraliserte helsetjenester og lik rett på tilgang til helsetjenester i et vidstrakt land, noe som skaper et stort bemanningsbehov for å få vaktordningene til å gå opp (lokalsykehus og små kommuner). Dette gjenspeiler seg også i læringsmål i utdanningene, som er innrettet mot selvstendig virke hvor som helst i landet.

En ikke ubetydelig andel av legene som arbeider i Norge – 14,7 % i 2018 – er utenlandske statsborgere. En mye større andel, over 40 %, er utdannet i utlandet, og denne andelen er stigende (jfr. tall fra Helsedirektoratet i tabell 1 under).

Tabell 1: Avtalte legeårverk, fordelt på statsborgerskap og utdanningsland. 2012–2018

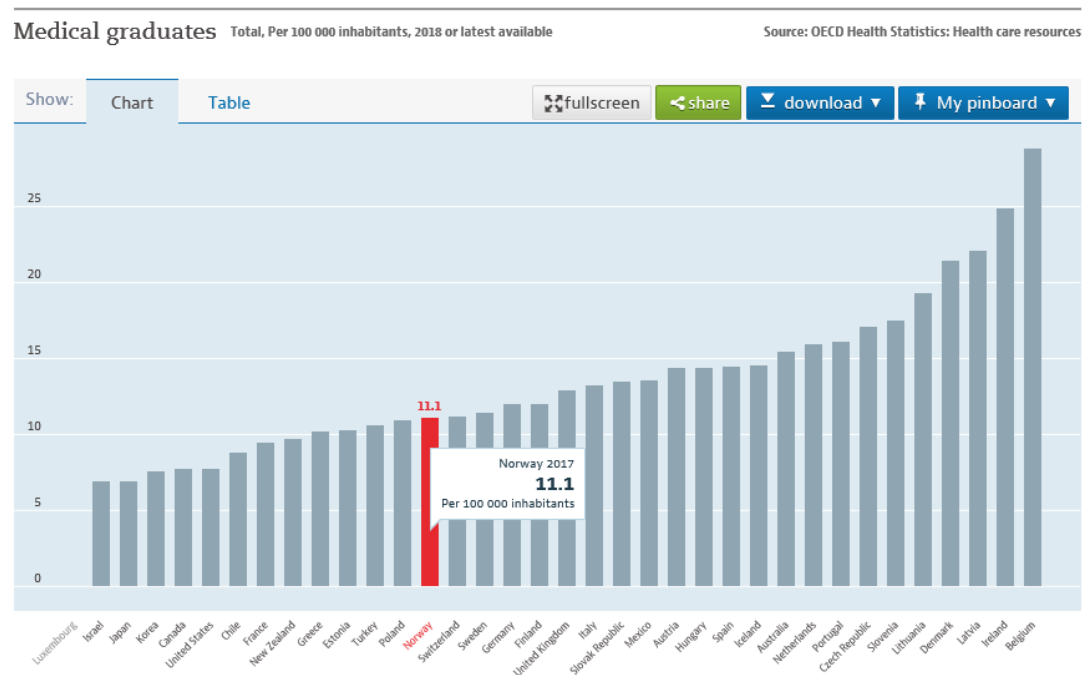
		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Norsk utdanning	Norsk statsborger	12 828	13 103	13 495	13 656	13 889	14 366	14 748
	Utenlandsk statsborger	303	312	298	310	311	315	324
Utenlandsk utdanning	Norsk statsborger	4 569	4 821	5 206	5 581	5 926	6 407	6 878
	Utenlandsk statsborger	2 859	2 880	3 040	3 065	3 157	3 294	3 389
Ukjent utdanningsland	Norsk statsborger	192	179	208	209	211	212	209
	Utenlandsk statsborger	55	50	32	30	27	28	56
Alle utdanningsland	Alle statsborgerskap	20 811*	21 353*	22 288*	22 852*	23 522*	24 622	25 604

*I perioden 2012 og 2016 var det mellom 1 og 9 årsverk utført av leger med ukjent statsborgerskap. Derfor avviker totaltallene noe fra summen av radene.

Kilde: Helsedirektoratet 2019 (basert på data fra SSB). Jfr. tabell 1 i NHSP 2020-2023 - Kunnskapsgrunnlag til underprosjektet "Helsepersonell med utdanning fra utlandet" (12/2018)

Det uteksamineres hvert år i snitt 525 kandidater fra medisinstudiene ved norske læresteder, og vi ser i figur 2 under at antall utdannede leger per 100.000 innbyggere er lavere enn i land vi sammenliknet oss med når det gjaldt legedekningen. Land som har en høy andel med egen utdanning av leger er Belgia, Irland, Latvia og Danmark, og Norge kommer i denne sammenheng langt ned på listen.

Figur 2: Antall uteksaminerte kandidater (leger) per 100.000 innbyggere i Norge, OECD-data

OECD-data tilgjengelig på <https://data.oecd.org/healthres/medical-graduates.htm>

Fra grunnutdanning til LIS1

Fra 1. desember 2012 har nyutdannede leger fått autorisasjon rett etter endt grunnutdanning i Norge, mens det tidligere var et krav om turnustjeneste for å få autorisasjon og påbegynne

spesialisering. Samtidig ble turnustjenesten lagt om til en søknadsbasert ordning, som for de fleste gruppene ble et obligatorisk første trinn av spesialistutdanningen. Unntaket var leger utdannet i EØS-land med praksis integrert i studiet¹; de kunne starte rett i spesialisering. Fra 1. mars 2017 ble turnustjenesten erstattet av en formell første felles del av spesialistutdanningen (LIS1: Leger i spesialisering, del 1) som *alle*, uansett utdanningsland, må gjennomføre før de kan fortsette i videre spesialisering. LIS1-stillinger utlyses i Helsedirektoratets stillingsportal to ganger i året, og utgjør nå totalt 950 stillinger (inntil 475 utlyses hvert halvår). LIS1 inneholder en rekke læringsmål som skal oppnås i løpet av et år i spesialisthelsetjenesten, etterfulgt av 6 måneder i kommunehelsetjenesten. For norskutdannede med betydelig praksis fra den norske helsetjenesten under studiet, vil noen av disse læringsmålene allerede være oppnådd. De har likevel sin berettigelse i å sikre en felles basiskompetanse og -erfaring for alle leger i Norge, uansett hvor de har fått sin grunnutdanning. Ansettelse i LIS1 skjer lokalt i helseforetak og kommuner. LIS1 utgjør videre rekrutteringsgrunnlag for andre og tredje del av spesialistutdanningen (LIS2 og LIS3, til sammen minimum 5 år), og tilgangen på LIS1-stillinger vil være avgjørende for hvor mange spesialister som kan utdannes i årene framover.

Antall LIS1-stillinger har vært uforandret siden 2011, mens rammevilkårene for rekruttering til stillingene har forandret seg vesentlig i samme periode. I rapporten *Vurdering av antall LIS1-stillinger* (Rapport IS-2802) har Helsedirektoratet våren 2019 tatt en gjennomgang av hele situasjonen og gitt en ny vurdering av antall LIS1-stillinger. Det anbefales en økning med 200 nye stillinger, til et totalt antall på 1150. Til grunn for denne anbefalingen har direktoratet blant annet lagt behovet for flere leger til primærhelsetjenesten i årene framover.

For norske medisinstudenter i inn- og utland har begrenset tilgang på LIS1-stillinger medført økende bekymring. Våren 2019 var det 1282 søkere til i alt 457 utlyste stillinger; det betyr at kun 1/3 av de som søkte, fikk LIS1-stilling (Helsedirektoratet, statusrapport for søknadsrunde 13- LIS1). Data fra samme søknadsrunde viser at 34 % av søkerne hadde utdanning fra Norge, og at denne søkergruppen i større grad enn andre fikk tilbud om stilling (60 %).

Det har oppstått en ny gruppe autoriserte leger; de som er ferdige med grunnutdanningen og ikke får LIS1-stilling i første søknadsrunde(r). De kommer i en ventefase som oppleves som uforutsigbar, og situasjonen medvirker til fremvekst av et alternativt legemarked som leverer tjenester på siden av tilbudene i de offentlige helsetjenestene, og av "grå", ikke-meritterende stillinger i den offentlige helsetjenesten. Hvilke konsekvenser denne situasjonen på sikt kan få er ikke gitt, og dagens medisinstudenter har på ulike måter gitt uttrykk for frustrasjon over utviklingen.

Fakta om regulering innenfor EU/EØS – regler for autorisasjon og spesialistgodkjenning:

Legeutdanningen er en av fem såkalte "harmoniserte" helseutdanninger innenfor EØS gjennom Yrkeskvalifikasjonsdirektivet. Det innebærer at utdanningen må tilfredsstille en gitt minstestandard. Hvis den oppfylles og utdanningen gir rett til autorisasjon i utdanningslandet, vil den også gi rett til autorisasjon i andre EØS-land. For medisinske utdanninger utenfor EØS vurderes først om utdanningen er *jevngod* med den norske. Søkere med utdanning fra disse landene må deretter gjennomføre språktest, tilleggskurs i nasjonale fag og medikamenthåndtering, samt en fagprøve, før de kan få norsk autorisasjon. For helsepersonell

¹ Belgia, Bulgaria, Estland, Finland, Frankrike, Hellas, Kroatia, Kypros, Latvia, Nederland, Romania, Slovakia, Slovenia, Spania, Sveits, Tsjekkia, Tyskland, Ungarn og Østerrike. Polen utsteder et sertifikat i henhold til yrkeskvalifikasjonsdirektivet som tydeliggjør at legene har "rett til selvstendig virke" etter utdanningen.

godkjent etter Yrkeskvalifikasjonsdirektivet, er det arbeidsgiver som må kontrollere at de har tilstrekkelige norskkunnskaper og kjennskap til norsk helsetjeneste.

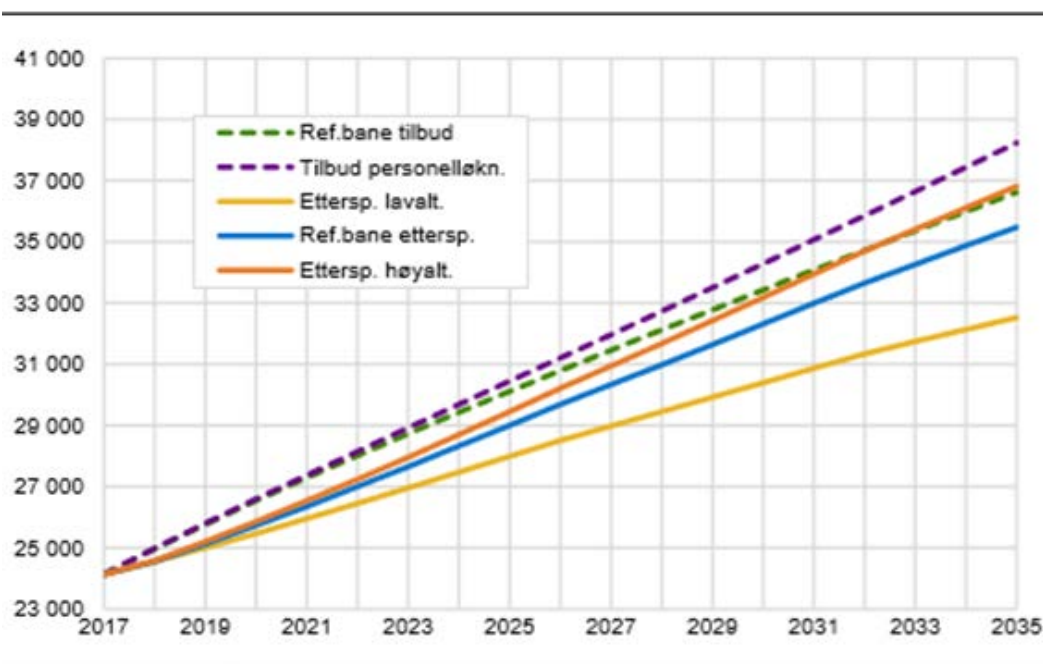
Spesialistutdanningene varierer mer fra land til land, men Yrkeskvalifikasjonsdirektivet inneholder en oversikt over hvilke spesialiteter som er automatisk "konverterbare". For de øvrige, og for spesialister fra land utenfor EØS, vil jevngodhetsprinsippet legges til grunn for norsk spesialistgodkjenning.

Kilde: Helsedirektoratet

Helsetjenestens behov nå og framover

Etterspørselen etter leger forventes å fortsette å øke i årene framover. Den ferskeste framskrivningen av behovet for og tilgang på helsepersonell fram mot 2035, den såkalte Helsemod (SSB, Rapporter 2019/11), forventer at tilgangen på nye leger fortsatt vil være stor i årene framover og at markedet vil absorbere en vekst til over 36 000 årsverk i 2035. De forventer omtrent balanse mellom tilbud og etterspørsel, eller en lett overproduksjon av leger i årene framover, hvis utviklingen fortsetter som den har gjort de siste årene.

Figur 3: Framskrevet utvikling i tilbud og etterspørsel for leger fram til 2035 under ulike forutsetninger om etterspørselen. 1000 normalårsverk

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figuren er hentet fra Rapporter 2019/11 Arbeidsmarkedet for helsepersonell fram mot 2035, Helsemod SSB

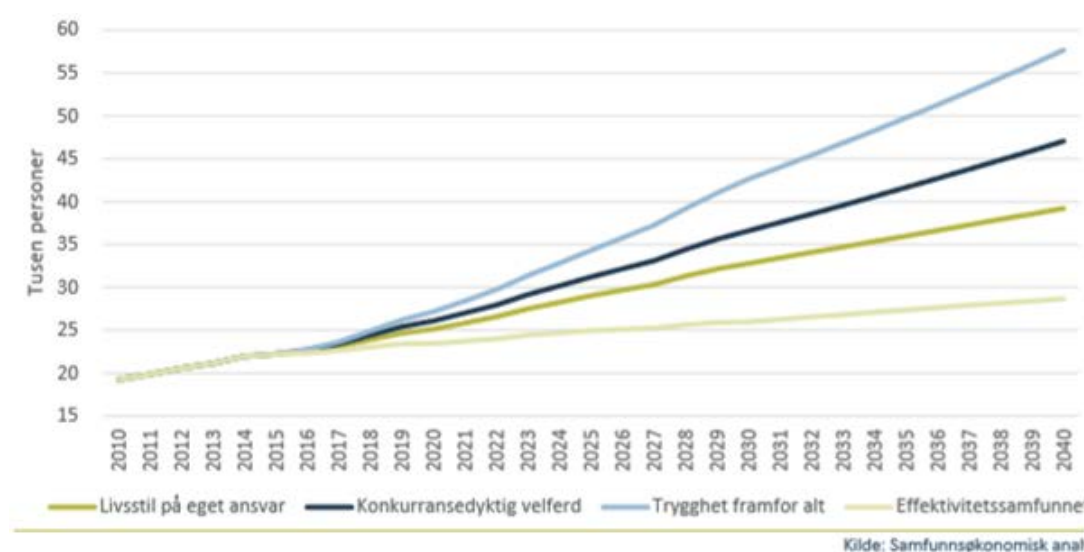
Helsemod opererer med forskjellige alternativer både for tilbud og etterspørsel. De tre etterspørselsalternativene skiller seg i hvilken befolkningsframskrivning de legger til grunn, produktivitetsveksten i helsetjenesten, bedring i helsetilstand og graden av ubetalt familieomsorg.

Referansebanen for tilgang på leger baserer seg på samme tilgang som i dag. Som det framgår av grafen ovenfor, anslår de at begge alternativene for tilgang på leger vil være høyere enn alle etterspørselsalternativene fram til ca. 2030, men at referansebanen for tilgang vil balansere den høyeste etterspørselen i 2035. Ved økt tilgang på leger, vil etterspørselen være lavere enn tilbudet i hele perioden.

Dette er modellbaserte teoretiske framskrivninger. Den faktiske utviklingen på legemarkedet kan fort ta en annen retning. For eksempel var den faktiske utviklingen i antall legestillinger de siste årene større enn det *høyeste* etterspørselsalternativet i forrige Helsemod, fra 2012. Stor betalingsevne og -vilje i befolkningen kan akselerere utviklingen av et privat legemarked, som kan absorbere en del av de legene som ikke blir sysselsatt i den offentlige helsetjenesten. Ut fra Helsemod er det imidlertid mye som kan tyde på en viss overproduksjon av leger i det nærmeste tiåret.

I rapport fra Samfunnsøkonomisk analyse; *R1-2018 Helse-Norge 2040 – Hvordan vil fremtiden bli?* utforskes helsepersonellbehovet fram mot 2040 med scenariometodikk. Scenariene tar i liten grad utgangspunkt i helsetjenestens egne utviklingsforventninger, men viser tydelig hvordan generelle samfunnstrender vil virke inn på helsepersonellbehovet: Hvordan vil for eksempel kravet til effektivitet versus en solidarisk og desentralisert helsetjeneste slå ut? Hvordan vil ny informasjonsteknologi påvirke personellbehovet? De fire scenariene som utvikles, blir kalt *Effektivitetssamfunnet*, *Trygghet framfor alt*, *Konkurransedyktig velferd* og *Livsstil på eget ansvar* (se figur 4).

Figur 4: Etterspørselen etter leger (med og uten spesialisering), målt i antall sysselsatte

Figuren er hentet fra Rapport 1-2018: Helse-Norge 2040 – Hvordan vil fremtiden bli? Samfunnsøkonomisk analyse

Alternativet med *Livsstil på eget ansvar* samsvarer godt med høyetterpørselsalternativet i Helsemod, mens begge alternativene med *Konkurransedyktig velferd* og *Trygghet framfor alt* antas å generere et langt større legebehov.

Helse Vest har, på vegne av de regionale helseforetakene, utviklet Nasjonal bemanningsmodell, som også er scenariobasert. Den kan anslå endringer i behov for ulike typer helsepersonell når forskjellige

forutsetninger legges inn i modellen. Nasjonal bemanningsmodell bygger på helsetjenestens egne utviklingsforventninger og er langt mer presis når det gjelder å forutse personellbehovene ved innføring av nye medisinske prosedyrer, inklusjonskriterier for utredninger og behandlinger, økt eller redusert etterspørsel på bestemte områder osv., men tar i mindre grad samfunnsutviklingen opp i seg. Modellen omfatter bare spesialisthelsetjenesten, og har hittil vært brukt til å anslå behovene innenfor bestemte spesialiteter, ikke legebehovet totalt sett.

WHO-koden og rekruttering av helsepersonell

Arbeidet med en global kode for internasjonal rekruttering av helsepersonell (WHO-koden) startet allerede i 2004, da Verdens helseforsamling vedtok en resolusjon som anmodet WHO om å utarbeide en slik kode. I årene fram til koden ble vedtatt av de 193 medlemslandene i mai 2010, ble det holdt flere nasjonale, regionale og internasjonale møter om temaet. Norge var med på å ta initiativ til arbeidet med den globale koden, og har sluttet seg til den.

I brukerveiledningen til koden, utarbeidet av Helsedirektoratet (Veileder IS-0315), listes de 12 hovedpunktene i koden. I tillegg til å fraråde rekruttering av helsepersonell fra utviklingsland med kritisk personellmangel, gir koden anbefalinger om at alle land selv må bygge opp en bærekraftig helsepersonellstyrke. I Artikkel 5 (s. 5) sies det at «*Land skal implementere effektiv planlegging, utdanning og opplæring av helsepersonell og utarbeide retensjonsstrategier for å støtte opp om en helsepersonellstyrke som er tilpasset de særlige forholdene i hvert land og redusere behovet for å rekruttere helsepersonell fra utlandet.*».

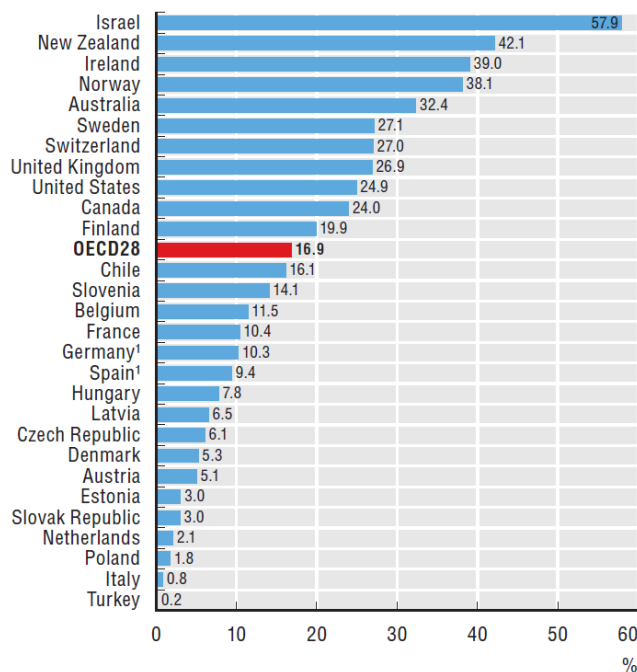
Norge har politisk forpliktet seg til å ha en aktiv politikk på området, og det rapporteres periodisk til WHO om implementeringen av koden. Helsedirektoratet utarbeider HODs rapporter, og det foretas en hovedrapportering hvert 3. år, i tillegg til årlige oppdateringer på sentrale tabeller for alle helseprofesjoner.

I rapporten *Health at a glance 2017 – OECD indicators* (revidert versjon, februar 2018) presenteres helsedata og nøkkelindikatorer for helsetjenestene på tvers av de 35 medlemslandene i OECD. En av faktorene som presenteres og drøftes er nettopp andelen leger som utdannes utenfor sitt eget land; *Share of foreign-trained doctors*, jfr. figur 8.19 i rapporten. I kommentarer til figuren sies det (s. 166): «*In 2015, the share of foreign-trained doctors ranged from 3% or less in Estonia, the Slovak Republic, the Netherlands, Poland, Italy and Turkey, to more than 30% in Israel, New Zealand, Ireland, Norway and Australia (Figure 8.19). (...) In Norway, roughly half of foreign-trained doctors are people who were born in the country but went to pursue their medical studies in another country.*» Det vises i samme tekst til WHO-koden som et etisk verktøy i rekruttering av helsepersonell og at koden kan være en begrunnelse for i større grad å være selvforsynte med eget helsepersonell.

Rapporten – og figuren under – viser i klartekst at Norge i denne sammenheng er i selskap med land som vi ellers ikke sammenlikner oss med på andre parametere om helse.

Figur 5: Andel utenlandsutdannede leger i OECD, 2015 (eller nærmeste år)

8.19. Share of foreign-trained doctors, 2015 (or nearest year)

Kilde: Health at a Glance 2017 – OECD indicators

Utvalgets vurdering – overordnede premisser

Utvalget ser vurderingen av behov for leger som et overordnet premiss for drøfting av volum i grunnutdanningen, og basert på tilgjengelig informasjon har utvalget orientert seg om hvordan situasjonen ser ut i dag og i kommende år.

Figurene fra OECD viser at Norge utdanner få leger i forhold til befolkningstall samtidig som vi har en høy legedekning. For å dekke landets legebehov, er Norge avhengig av at norske ungdommer velger å utdanne seg til leger i utlandet og i tillegg rekrutterer vi ferdig utdannede spesialister fra utlandet. Det siste kan føre til at disse landene igjen må rekruttere spesialister fra andre land. Med WHO-koden som bakteppe mener vi at Norge som nasjon må være mer bevisst disse forholdene, i større grad se konsekvensene av den mobiliteten som direkte eller indirekte finner sted, og ha et aktivt forhold til i hvilken grad landet faktisk etterlever koden.

På bakgrunn av det som er skissert i dette kapittelet har utvalget to overordnede anbefalinger:

- Anbefaling A **Utvalget anbefaler at vi har en utdanningskapasitet i medisin i Norge som dekker landets legebehov, i samsvar med WHO-koden for rekruttering av helsepersonell.**

Anbefaling D **Utdanningen må være tilpasset helsetilstanden, helsetjenesten og befolkningen i Norge. Utdanningen må oppfylle de krav som stilles til norske helseutdanninger, blant annet de nye nasjonale retningslinjene for helse- og sosialfagutdanningene (RETHOS).**

Dette vil forandre etablering av flere studieplasser i medisin i Norge. Vi kommer i neste kapittel med en konkret anbefaling fra utvalget om andel og antall studieplasser i medisin i Norge, etter å ha sett nærmere på studieplassutviklingen og antall kandidater som uteksamineres i medisin.

3. Medisinutdanning i Norge – utvikling og dimensjonering

Studieplasser i medisin – utvikling og status

Det er i dag fire universiteter som tilbyr full medisinutdanning i Norge; Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), Universitetet i Bergen (UiB), Universitetet i Oslo (UiO) og Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet (UiT). Vi skal her se litt nærmere på historikken for utdanningen, med etablering av studiesteder og utviklingen av antall studieplasser. Videre vil en oversikt over opptatte studenter og uteksaminerte kandidater de siste årene vise dagens situasjon.

I 1814 startet medisinutdanningen i Oslo (UiO) med 3 studenter, og den første studieplanen ble vedtatt i 1826 av Det akademiske kollegium. Fra 1814 til 1939 var medisin et fritt studium, der kravet for å bli tatt opp som student var i form av immatrikuleringskrav til universitetet. I 1940 var det 60 studieplasser ved UiO, og det ble gjort vedtak om å lukke studiet. Første krav om lukking av studiet kom for øvrig i 1902, som et uttrykk for redsel for overproduksjon av leger (Larsen 1968). Som en respons på situasjonen med økende studentmasse og lang ventetid for å begynne på klinisk del av studiet, ble det i 1923 nedsatt en begrensingskomité. Det ble her fremmet ønske om å vurdere samfunnets totale behov for leger (Haave 2009).

Fra 1946 – etter krigen – startet det opp klinisk medisinundervisning i Bergen for 20 studenter med preklinikk fra UiO, i hovedsak for å lette presset og ventetiden for klinisk del av studiet som hadde oppstått ved fakultetet i Oslo. Ventetiden medførte også at studenter som ikke fikk plass reiste til utlandet for å studere. I 1963 tok fakultetet i Bergen opp de første 40 studentene til preklinisk undervisning, og fra 1967 ble det dobling til 80 studieplasser.

Etterkrigstidens Norge hadde mange utfordringer, og mangel på helsepersonell – bl.a. leger – var en av dem. Det ble iverksatt stimulerings tiltak for å øke rekruttering av leger til distriktene, og i samfunnsdebatten kom innspill om sammenhengen mellom geografisk tilhørighet og rekruttering til yrket (Schiøtz 2003). Ulike komiteer som skulle få betydning for videre utbygging av læresteder i medisin ble nedsatt, blant annet Ruud-komiteen (1963) som skulle vurdere opprettelse av et universitet i Tromsø, og Brodal-komiteen (1964) som skulle utrede *Plan for utbygging av medisinske læresteder i Norge (1966-80)*.

Spørsmålet ble nå hvorvidt Tromsø eller Trondheim skulle bli det tredje medisinske lærestedet i landet. Det var de distriktpolitiske begrunnelsene som vant frem i denne perioden, og Stortinget gjorde vedtak om opprettelse av Universitetet i Tromsø i 1968. Medisinstudiet i Tromsø startet opp i 1973. Studieplanprosessen forut for oppstarten viste hvordan medisinsk utdanning kan ses som et redskap for regional endring (Simonsen 2012).

Avdeling for medisin, senere Det medisinske fakultet, i Trondheim ble opprettet i 1974. Selve oppstarten av et klinisk studium i Trondheim var i 1975, da med opptak av 21 studenter det første året og økning til totalt 40 allerede fra året etter. Disse hadde preklinisk studium (2,5 år) fra Bergen. Et fullt studium i Trondheim ble etablert i 1993.

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

Tabellen under viser den kronologiske utviklingen i årstall og antall studieplasser for perioden 1967–2019. Den inkluderer i tillegg to modeller som ble gjennomført for å øke antall studieplasser i Norge, henholdsvis Aker-Lørenskog-modellen (1969–1987) og oppkjøpsordningen i regi av NTNU på oppdrag fra KD (1997–2002). Nærmere omtale av de to modellene følger.

Tabell 2: Etablering og endring av antall studieplasser i medisin i Norge, perioden 1967 - 2019

Årstall	UiO	UiB	UiT	NTNU	Aker-Lørenskog-modellen** (UiO) 1969 - 1987	Oppkjøpsordning via NTNU 1997 - 2002	Totalt antall studieplasser
1967	80	80					160
1969					42 per år		202
1972		120					242
1973	165		40				367
1975				21*			367
1976				40*			367
1983	150	110					342
1987							342
1988			50				310
1991	165	120	60			345	
1993				60		405	
1994			70			415	
1996	180	150		90		490	
1997						60	550
1998			76			94	590
1999			85	100		75	590
2000						45	560
2001	210					47	592
2002						46	591
2003						45	590
2004			100	120			580
2012	220	160					600
2014			106				606
2016		165	116	135			636
Status 2019	220	165	116	135			636

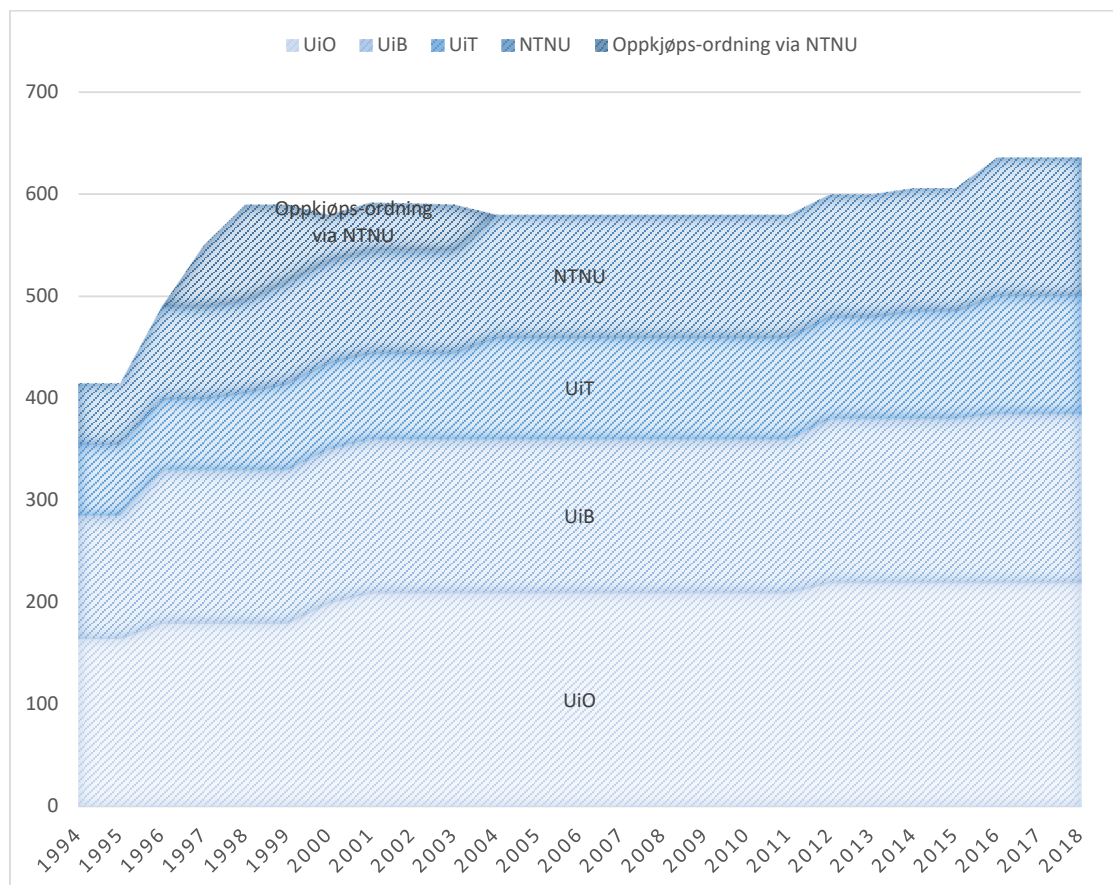
*3,5 års klinisk studium med oppstart ved UiB

**3-årig klinisk studium ved UiO, med opptak av norske medisinstudenter fra utlandet

Kilder: Fakultetene ved NTNU, UiB, UiO og UiT

Ser vi nærmere på utviklingen fra 1994 til i dag ser vi at det etter 2004 kun har vært små endringer i antall studieplasser, også illustrert i figuren under.

Figur 6: Utvikling antall studieplasser medisin, 1994–2018

Kilde: Grimstadutvalget 2019

Sammenliknet med økning for andre helsefagstudenter og den generelle økningen av studenter i Norge, har det for medisinstudiet vært en relativt svak vekst. Dette kommenteres blant annet i SIU-rapport 01/2016 (Tungesvik 2016), som analyserte perioden 2004/05 – 2013/14; «Når antallet studenter ved norske universiteter har økt med 46 prosent, og antallet studieplasser i medisin ved disse institusjonene samtidig har økt med kun seks prosent, betyr det at det har vært lavere tilvekst av studieplasser i medisin enn i mange andre fag i denne perioden» (s. 68).

Ordning med klinisk undervisning i Norge, Aker-Lørenskog-planen 1969–1987

I perioden 1969–1987 var det en ordning der noen norske studenter som hadde fullført preklinisk studium ved utenlandske universiteter, fikk opptak til et klinisk studium ved UiO med klinisk undervisning ved Aker sykehus og Sentralsykehuset på Lørenskog, nå Ahus. Det var estimert opptak av 42 studenter per år, og det ble i perioden utdannet cirka 600 leger gjennom ordningen.

Motivasjon for etablering av ordningen var mange, både rekrutteringshensyn, mer effektiv gjennomføring av utdanningen og hensyn som talte for at den kliniske eksponeringen skulle være i eget hjemland. «For den klinisk arbeidende lege er det av stor verdi å få sin utdanning i det land hvor han skal virke.» (Komité oppnevnt av Det akademiske kollegium, UiO: *Klinisk undervisning for norske utenlandsmedisinere*, 1966)

Opplegget ble for øvrig sett i sammenheng med kapasiteten for ordinære UiO-kull, der en økning i opptakstall fra 90 til 130 ville medføre at undervisningskapasiteten ved Rikshospitalet og Ullevål ville være tilnærmet maksimalt utnyttet.

Oppkjøpsordning av studieplasser utenlands 1997–2003

Stortinget vedtok i 1996 et mål om at Norge skulle ha 560 studieplasser i medisin (St.prp. nr. 67, 1995–96). Dette ble justert til 590 studieplasser i Stortingsmelding 36 (1998–99) *Om prinsippet for dimensjonering av høyere utdanning*. I påvente av en oppjustering av antall studieplasser i Norge på slutten av 90-tallet fikk NTNU et oppdrag fra daværende Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (nå KD) om å stå som ansvarlig institusjon for en ordning med oppkjøp av studieplasser i medisin utenlands. Ved opptaket til studieåret 1997–98 var det 60 studieplasser i ordningen, med en økning til 94 studieplasser året etter. Fram til ordningen ble avviklet i 2003 var det et varierende antall studieplasser per år, men totalt 412 plasser i perioden. Ordningen innebar at NTNU gjorde avtaler med et knippe samarbeidsinstitusjoner i Europa (England, Skottland, Nederland, Tyskland, Malta) og i Australia. Den norske stat dekket alle skolepenger for hele medisinstudiet i utlandet. Lån og stipend ble gitt fra Lånekassen etter vanlige satser. Opptak ble gjort som en integrert del av den gjeldende opptaksordningen til medisin i den perioden; ved Opptakssentralen medisin. Det medisinske fakultet ved NTNU hadde et spesielt oppfølgingsansvar for studentene.

Ordningen ble avviklet i 2004 da Stortingets mål om å ha 590 studieplasser i medisin ved norske universitet var nådd.

Med WHO som bakteppe

I forbindelse med Stortingsproposisjon 1 for 2007 (statsbudsjettet) fikk Helsedirektoratet i oppdrag å utrede hvordan Norge skulle unngå å rekruttere helsepersonell fra sårbare land, og derunder hvordan vi skulle utdanne mer av personellet vårt selv.

Helsedirektoratet svarte med rapporten *En solidarisk politikk for rekruttering av helsepersonell* (2007). I kapittel 2 omtales den nasjonale behovsdekningen av helsepersonell, og om utdanning av leger står det (side 19): *“En svært høy andel, over 40 prosent av norske leger får nå sin utdanning i utlandet. I de fleste land er kvaliteten på den medisinske utdanningen meget god. En stor andel nordmenn får sin medisinske utdanning i Øst-Europa. Mange av disse utdanningene har en lavere standard enn den norske, og er preget av lite klinisk undervisning og språkmessige problemer som vanskeliggjør pasientkontakt. Det bør være et mål at flest mulig får tilstrekkelig klinisk undervisning og bred erfaring med pasientkontakt. **Norge bør derfor ta sikte på å til enhver tid selv utdanne 80-90 prosent av det norske legebehovet.** Således kan man sikre høy kvalitet på utdanningene for flest mulig og unngå å bli avhengig av å rekruttere utenlandske leger. De resterende 10-20 prosentene bør støttes i å utdanne seg ute for å sikre den norske helsetjenesten tilgang på leger som er utdannet under andre faglige tradisjoner enn den norske.”* (vår utheving)

I rapporten *Migrasjon og helse – utfordringer og utviklingstrekk* (Helsedirektoratet 2009) gjentas initiativet til at en større andel av framtidens leger bør utdannes i Norge.

Anbefalingen fra Helsedirektoratet om at Norge selv burde ta sikte på å utdanne 80-90 prosent av det norske legebehovet har vært et viktig utgangspunkt for utvalget. Vi kan ikke se at det ble lagt noen plan for en økning av antall studieplasser i medisin i kjølvannet av denne rapporten. Utvalget konstaterer imidlertid at man allerede for mer enn 10 år siden kunne fastslå en utvikling, som bare har forsterket seg siden, og at argumentene for en nødvendig økning i utdanningskapasiteten er de

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

samme og minst like sterke også i dag. I skriftlig innspill fra Legeforeningen til utvalget (brev datert 10.12.18) gir også de en tydelig anbefaling; de mener at 85 % av behovet for nyutdannede leger bør utdannes i Norge. Denne anbefalingen står også i rapporten deres om grunnutdanningen i medisin (2016). Legeforeningen er videre opptatt at Norges forpliktelser for WHO-koden, og mener at intensjonene med koden undergraves slik situasjonen er nå.

Uteksaminerte kandidater i medisin – utvikling og status

Tallmateriale fra Database for høyere utdanning (DBH) for opptak og kandidater på medisinstudiene i Norge er gjennomgått og kvalitetssikret ved de fire lærestedene, og vi presenterer her en tabell som viser antall studieplasser, opptatte studenter og uteksaminerte kandidater, samt kandidatmåltall og differansen mellom opptatte og uteksaminerte i siste tiårs-periode (2007–2018).

Tabell 3: Antall studieplasser, opptatte studenter og uteksaminerte kandidater, kandidatmåltall og differanse opptatte – uteksaminerte i perioden 2007–2018, medisinstudiet ved NTNU, UiB, UiO og UiT

Studieplasser	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
NTNU	120	120	120	120	120	120	120	120	120	135	135	135
UiB	150	150	150	150	150	160	160	160	160	165	165	165
UiO	210	210	210	210	210	220	220	220	220	220	220	220
UiT	100	100	100	100	100	100	100	106	106	116	116	116
Totalt	580	580	580	580	580	600	600	606	606	636	636	636

Opptatte	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
NTNU	120	122	120	119	124	122	121	119	130	137	139	145
UiB	159	158	161	154	148	176	168	179	164	173	181	171
UiO	210	210	210	210	210	210	220	220	220	220	220	220
UiT	95	90	92	95	109	108	112	108	119	128	107	110
Totalt	584	580	583	578	591	616	621	626	633	658	647	646

Uteksaminerte	2013	2014	2015	2016	2017	2018
NTNU	106	114	110	105	113	87
UiB	139	141	134	152	133	170
UiO	195	192	185	188	179	188
UiT	92	75	83	91	84	95
Totalt	532	522	512	536	509	540

Kandidatmåltall nasjonalt

	562	562	562	562	562
--	------------	------------	------------	------------	------------

Differanse, opptatte – uteksaminerte, 6 år etter	2007-2013	2008-2014	2009-2015	2010-2016	2011-2017	2012-2018
NTNU	-14	-8	-10	-14	-11	-35
UiB	-20	-17	-27	-2	-15	-6
UiO	-15	-18	-25	-22	-31	-22
UiT	-3	-15	-9	-4	-25	-13
Totalt	-52	-58	-71	-42	-82	-76

Tilpasning til EUs General Data Protection Regulations (GDPR) gjør at statistikk basert på individdata i DBH publiseres i anonymisert form fra 1. juli 2018, dvs. avrundede tall. Kvalitetssikrede tall fra lærestedene gir utvalget en mer spesifikk oversikt her. Tilsvarende datagrunnlag finnes i Tilstandsrapport for høyere utdanning 2019 (DIKU, Rapportserie 05/2019), tabeller V2.17 (s.34–37) i vedleggsrapporten

Tabellen viser variasjon i antall studenter som ble tatt opp til studiene og i antall uteksaminerte kandidater. I denne perioden var antall studieplasser stabilt fram til 2012 da UiB og UiO fikk 10 nye studieplasser hver, og i 2016 da det kom 30 nye plasser fordelt på NTNU, UiB og UiT (jfr. tabell 2). Den årlige variasjonen i antall uteksaminerte skyldes mellom annet variasjon i antall opptatte studenter og variasjon i antall studenter som tar permisjon fra studiene og som faller fra. I snitt er 525 kandidater uteksaminert fra de norske lærestedene i året i perioden 2013-2018, med et spenn fra 509 til 540 uteksaminerte i året.

Innføringen av kandidatmåltall fra KD i 2014, og en parallell endring av finansieringssystemet i høyere utdanning, har ført til større grad av overbooking ved opptak. Kandidatmåltallene for fakultetene er til sammen 562 kandidater, slik det fremkommer av tabellen over. For lærestedene er fordelingen slik; NTNU: 114, UiB: 164, UiO: 200, UiT: 84. Kandidatmåltallene skiller seg fra fastsatte opptaksrammer for hvert fakultet, som igjen skiller seg fra de faktiske opptakstillene. Målsettingen for fakultetene er å ha et antall uteksaminerte kandidater som tilsvarer måltallene som er satt. I dagens situasjon ser vi likevel varierende oppfylleelsesgrad. Fakultetene opplever en dynamikk i opptakssammenheng (sammenheng mellom tilbudstall, antall ja-svar og antall oppmøtte) som har blitt mer uforutsigbar med årene. Kandidatmåltallene er basert på historiske tall, og gir i ulik grad rom for frafall ved de fire studiestedene.

Frafallet basert på tabellen over viser et gjennomsnittlig nasjonalt frafall på 10-11 % ved to ulike beregningsmåter på gruppenivå; antall uteksaminerte i forhold til studieplasser opptaksåret, og antall uteksaminerte i forhold til antall opptatt 6 år tidligere.

Fakultetene har i innspill til utvalget kommentert både dynamikken i opptakssammenheng og frafall av studenter underveis i studieløpet, og melder om ulik policy på registrering og oppfølging.

Det har historisk sett ikke vært praksis for å bytte studieplasser mellom lærestedene i Norge, men det kan forekomme skifte av studiested etter første studieår. Det har i tillegg vært forsøkt ordninger for nasjonal utveksling på enkeltemner, og den siste tiden har elektive emner åpnet opp for mulig utveksling mellom noen av lærestedene.

[Andel leger som bør utdannes i Norge](#)

Det antall studieplasser vi har i Norge i dag, 636 studieplasser, tilsvarer en andel på 47 % av de 1150 LIS1-stillingene som Helsedirektoratet anbefaler som ny dimensjonering (jfr. tidligere omtalt rapport IS-2802). Utvalget har gjort beregninger av antall nye norskutdannede leger på basis av den foreslåtte rammen på 1150 LIS1-stillinger, som i ny spesialistutdanning blir bestemmende for kapasiteten på legeutdanningen totalt sett. Volumet her vil påvirke antallet ferdige spesialister utdannet i Norge.

I beregningene har utvalget videre innarbeidet 10 % frafall fra profesjonsstudiet i medisin basert på siste års erfaringer ved lærestedene, et frafall som er lavt i forhold til mange andre studieprogram ved universitetene. I tillegg er det lagt inn at 5 % av kandidatene ikke starter i LIS1 på grunn av

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

sykdom, uførhet eller at de går inn i andre typer arbeid. OECD legger til grunn at 5-10 % av utdannede leger innehar stillinger uten direkte pasientbehandling, som forskning, undervisning, administrasjon, ledelse eller forvaltning. I Danmark beregner man at 100-200 av de nyutdannede hvert år går inn i andre stillinger, for eksempel legemiddelindustrien. Dette er mindre aktuelt i Norge, men erfaringsmessig er det en viss andel som ikke starter i klinisk virksomhet eller LIS1. Vi har valgt å legge inn 5 % i våre beregninger. Med utgangspunkt i helsetjenestens behov for 1150 LIS1-stillinger, og med tillegg for 10 % frafall og 5 % som ikke starter i LIS1, blir det samlede behovet i alt 1345 studieplasser for å klare målet om 1150 autoriserte leger, om vi skulle utdannet alle i Norge.

Tabellen under viser hvordan situasjonen ville sett ut hvis vi utdannet alle 1150 leger selv, og hvordan det ville vært ved en andel på henholdsvis 75 %, 80 %, 85 %, 90 % og 95 % utdannet i Norge.

Tabell 4: Antall nye studieplasser og studieplasser totalt etter andel leger utdannet i Norge, med innlagt 10 % frafall og at 5 % ikke starter i LIS1-stilling

Andel utdannet i Norge	Antall nye studieplasser	Antall studieplasser totalt
I dag (47 %)	0	636
75 %	373	1009
80 %	440	1076
85 %	508	1144
90 %	574	1210
95 %	643	1279
100 %	709	1345

Kilde: Grimstadutvalget

Utvalget er av den oppfatning at en andel på 80 % vil være den realistiske tilnærmingen til volum for utdanning av egne leger innen 2027.

Utvalgets vurdering

Det er i dag fire etablerte læresteder i Norge med fullverdig 6-årig medisnutdanning og et antall studieplasser som sist ble justert i 2016. Siste økninger i studiesteder var med Tromsø i 1973 og Trondheim i 1975. Det har kun vært marginale økninger av studiekapasiteten i medisin her i landet siden 2004, og da som rykkvise økninger ved ett til tre læresteder om gangen, og med relativt små tall.

Av tabell 3 ser vi at fakultetene siden 2007 har tatt opp flere studenter enn de har studieplasser til. Det å ta høyde for noe frafall, og dermed få uteksaminert et tilstrekkelig antall kandidater, synes å være hensikten. Etter 2014 kan innføring av kandidatmåltall ha forsterket overbookingen. Dagens kandidatmåltall gir fakultetene svært ulike muligheter til å oppnå dem, sett i forhold til antall studieplasser, og bør justeres.

I 1996 ble det satt et nasjonalt mål om 590 studieplasser i medisin, og det ble satt i verk tiltak, oppkjøpsordningen (1997–2004), for å nå målet så raskt som mulig. Andre metoder som i en historisk sammenheng har vært benyttet for å øke utdanningskapasiteten for norske leger, er etablering av kliniske studier på nye studiesteder (i Bergen i 1946 og i Trondheim i 1975), og etablering av klinisk

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

studium ved et etablert studiested, Aker-Lørenskog-modellen, i tilknytning til UiO fra 1969. Disse modellene var tilpasset den aktuelle tiden, og fungerte som løsninger for kapasitetsøkning da medisinstudiet hadde en tydelig todelt inndeling i preklinikk/klinikk.

Som omtalt over anbefalte Helsedirektoratet i 2007 en egedekningsgrad på 80-90 %. Legeforeningen har orientert utvalget om at deres anbefaling er 85 % dekning.

Utvalget har nøye drøftet og vurdert hva som bør være en ønsket egedekningsgrad for leger i Norge i årene framover. Et naturlig utgangspunkt kan være at vi bør utdanne *alle* legene vi trenger selv, gjennom våre egne statlige utdanningsinstitusjoner. I forrige kapittel så vi nettopp på de overordnede anbefalingene fra utvalget, i tråd med WHO-koden som forplikter Norge her.

Det finnes likevel momenter som tilsier at Norge i overskuelig framtid i noen grad fortsatt må basere seg på en andel utenlandsstudenter. Det viktigste argumentet er at vår faktiske kapasitet nå er så liten at det uansett vil være behov for en gradvis oppbygging av hensyn til planlegging, tilrettelegging av infrastruktur og innfasing av økte bevilgninger. Det er ikke mulig å innpasse en tilnærmet dobling av antall studieplasser i Norge uten en betydelig innsats fra myndighetene, utdanningsinstitusjonene og helsetjenestene. Utvalget mener at denne innsatsen må konsentreres om en opptrapping som er forutsigbar for alle involverte, med en økning som ikke strekker seg over mer enn en 6-års periode.

Et annet argument for bevisst å legge seg lavere enn 100 % er den historiske kjensgjerning at Norge alltid har hatt et relativt stort innslag av utenlandsutdannede, og at dette ikke bare har vært en nødvendighet, men også har tilført den norske helsetjenesten faglige impulser fra den internasjonale medisinske verden. I utvalgets vurdering er det tatt høyde for at inntil 20 % kan ta hele utdanningen sin i utlandet.

I beregninger som utvalget har foretatt på basis av behov og foreslått dimensjonering av LIS1-stillinger tar vi utgangspunkt i at ny spesialistutdanning blir bestemmende for kapasiteten på legeutdanningen totalt sett.

Utvalgets anbefalinger:

Anbefaling B Utvalget anbefaler at vi i Norge på kort sikt selv utdanner 80 % av de legene vi trenger, tilsvarende totalt 1076 studieplasser. Dette betyr at kapasiteten må økes med 440 nye studieplasser, i tillegg til dagens 636 studieplasser.

Anbefaling C Utvalget anbefaler at en opptrapping av de 440 nye studieplassene skal være fullført så snart som mulig, og senest innen høsten 2027.

For å kunne øke til det anbefalte volumet for studieplasser, ser utvalget samtidig at dette må innebære forutsetninger om endring av støtte til utenlandsstudier. Dette vil vi komme nærmere tilbake til i kapittel 5, om *Medisinutdanning for norske studenter utenlands*.

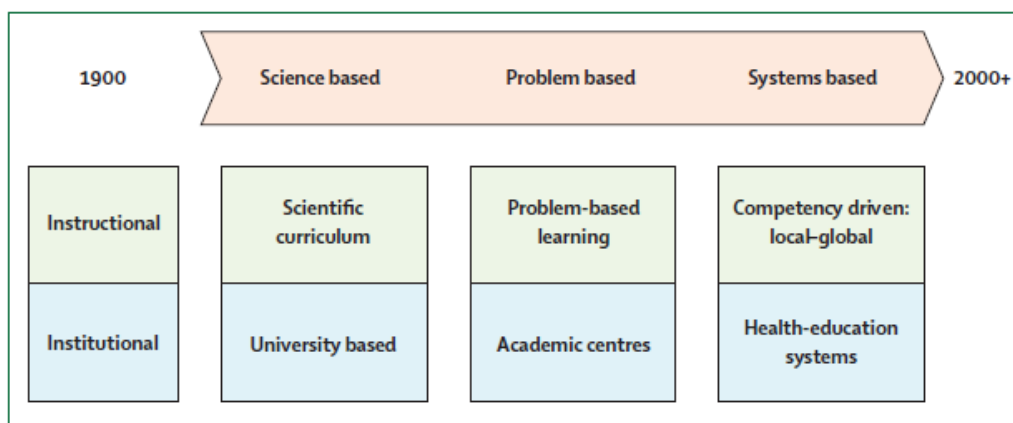
4. Medisinutdanning i Norge – innhold, studietilbud og struktur

Internasjonale trender og utvikling i studieplaner

I 2010 kom to internasjonale rapporter om medisinsk og helsefaglig utdanning som har fått mye oppmerksomhet, og - som vi skal se under – har preget utviklingen av de fire norske medisinstudiene.

En internasjonal bredt sammensatt Lancet-kommisjon presenterte en rapport med en omfattende vurdering av internasjonal helseutdanning med vekt på medisin, sykepleie og folkehelse (Frenk, Chen 2010). Den viser til tre generasjoner av reformer i medisinsk utdanning i det siste århundret. Det startet med Flexner-rapporten i 1910 som førte til en vitenskapelig basert medisinsk utdanning knyttet til universitet og etablering av preklinisk undervisning i forkant av klinisk undervisning på universitetssykehus.

Figur 7: Tre generasjoner av reformer i medisinsk utdanning

Kilde: Frenk J, Chen L et al., Lancet 2010; 376:1923-58 (side 1927)

Fra 1960-tallet ble det utviklet nye undervisningsmodeller. Undervisningen ble mer student-sentrert, det ble tatt i bruk problembasert læring (PBL) der studentene arbeidet i smågrupper og fagene ble undervist integrert i stedet for i fagspesifikke blokker. Studentene møtte pasientene tidligere i studiet, og fikk undervisning i å styrke lege-pasientrelasjonen. Klinisk undervisning ble utvidet til arenaer utenfor universitetssykehusene og til kommunene.

Rapporten til Lancet-kommisjonen identifiserer en ny, pågående reform. Den legger vekt på pasient- og populasjonssentrert utvikling av helsetjenester og helseutdanninger. Det innebærer kompetansebasert utdanning med tverrprofesjonell samhandlingslæring og samarbeid, samt mer integrasjon mellom teoretisk og klinisk læring i studieløpene, teknologi-støttet læring og systemforståelse og ledelse. Forfatterne mener dette vil være et godt grunnlag for å møte behovene i framtidens helsetjeneste globalt. De legger også vekt på sosial ansvarlighet både lokalt og globalt.

Denne pågående utviklingen av utdanningene er blant annet drevet fram av FNs tusenårsmål. For å

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

oppnå både lokale og globale helsemål, trengs godt fungerende helsetjenester med godt utdannet helsepersonell globalt.

Carnegie foundation utga også en rapport om medisinsk utdanning i 2010 (Cook, Irby, O'Brien 2010), 100 år etter at de utga Flexner-rapporten. Her beskrives fire anbefalinger for medisinstudier framover;

- 1) Standardisering av læringsutbyttebeskrivelsene og individualisering av læringsprosessene
- 2) Integrasjon av kunnskap og klinisk praksis, og tilbud om klinisk erfaring tidlig i studiet
- 3) Utvikling av studentenes kompetanse i forskning, forbedringsarbeid og innovasjon
- 4) Utvikling av profesjonalitet med profesjonelle verdier, handlinger, og mål som bygger på klinisk kompetanse, relasjonelle og kommunikasjonsferdigheter, etikk og kunnskap om lovverk og å strekke seg mot mål som fremragende behandling, ansvarlighet, humanisme og altruisme. For å ivareta dette anbefales det at studentene har langvarige relasjoner til undervisere, medstudenter og pasienter, og at klinisk og teoretisk læring er tett integrert.

For å oppnå alt dette anbefaler de nye modeller for å undervise og lære medisin, og nye måter å organisere og finansiere klinisk utdanning på i samarbeid med alle involverte parter.

Disse rapportene er snart 10 år gamle, men innholdet er fortsatt gyldig og er synliggjort i det nasjonale RETHOS-prosjektet som vi skal gå nærmere inn på senere.

I 2018 ble det publisert en internasjonal artikkel som pekte på ti kjennetegn for framtidsrettede medisinstudier (Harden 2018). Disse kjennetegnene overlapper i stor grad med anbefalingene i de to nevnte rapportene. I tillegg vektlegges læring av det medisinske begrepsapparatet, kjernekompetanse, sentrale konsepter og om mulighetene i medisin i stedet for innlæring av detaljkunnskap. Kompetanse i å stille gode spørsmål og å finne den nødvendige informasjonen til enhver tid vektlegges som grunnlag for livslang læring. Det understrekes at medisinsk undervisning og lærere bør bli anerkjent, verdsatt og stimulert til videre pedagogisk utvikling, og at studentene bør ansees som partnere i utdanning med student-sentrert undervisning. Vurderingsprogram med vekt på vurdering *for* læring i tillegg til vurdering *av* læring anbefales.

Vi vil gjenkjenne flere av disse utviklingstrekkene i den seneste studieplanutviklingen for de 6-årige medisinstudiene i Norge, som omtales under.

Nasjonale prosesser - rammer for utdanningsfeltet

Det har vært et utstrakt samarbeid mellom de fire norske profesjonsstudiene i medisin de siste årene, og føringer for både helse- og utdanningsvirksomheten nasjonalt har løpt parallelt og drevet utviklingen framover.

På *helsefeltet* har flere sentrale stortingsmeldinger gitt føringer for utdanningene:

I St.meld. 47 om Samhandlingsreformen (2008–2009) ble det presentert et økt samarbeid mellom helsetjenester på alle nivåer, lokalt og regionalt. Det innebar blant annet en styrking av primærhelsetjenesten og sykehjemstjenesten, og økt samarbeid mellom lokale og sentrale helsetjenester på spesialistnivå.

I St.meld. 13 (2011–12) *Utdanning for velferd – samspill i praksis*, fremheves områder som må styrkes i et samspill mellom utdanningene og praksisarenaene. Her er kompetanse i tverrprofesjonelt

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

samarbeid, kunnskap om velferdssystemet og helhetlig forståelse av rammene for tjenesteutøvelsen viktig.

I St.meld. 16 (2010–2011) *Nasjonal helse- og omsorgsplan (2011–2015)* drøftes personell og kompetanse i forhold til målene i samhandlingsreformen, og hvordan kommunenes ansvar for utdanningsoppgaver kan ivaretas - blant annet i lys av behovet for bedre praksisundervisning.

HelseOmsorg21 (HO21) er en nasjonal forsknings- og innovasjonsstrategi for helse og omsorg (2014). Et av målene i strategien er fremragende forskning av høy internasjonal kvalitet og betydninger. Et av satsningsområdene som er relevant for vår utredning er “Kunnskapsløft for kommunene”.

I St.meld. 26 (2014–15) *Fremtidens primærhelsetjeneste – nærhet og helhet*, var det fokus på økt kompetanse og bedre ledelse og teamorganisering for å skape mer helhetlig tjeneste i kommunene.

På *utdanningssiden* er det også likeledes i siste tiårsperiode lagt mange føringer som har påvirket medisinstudiene:

Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk (NKR 2011) og fokus på læringsutbytte har ledet til prosesser med å tilpasse undervisnings- og vurderingsformer til målene for læringsutbytte, og styrket utviklingen av studentaktiviserende læringsformer. I tillegg har NOKUT (Nasjonalt organ for kvalitet i utdanninga) bidratt til et tydelig fokus på kvalitet i utdanningene.

I St.meld. 16 (2016–2017) *Kultur for kvalitet i høyere utdanning* fremheves utdanningsinstitusjonenes avgjørende rolle i å tilby oppdaterte og relevante utdanninger som motiverer til læring og gjennomføring, og som sikrer det nødvendige samspillet med samfunnet og studentene.

Innen høyere utdanning har det i samme periode vært omfattende strukturelle endringer på institusjonsnivå, der hovedoverskriften på prosessene har vært samarbeid, arbeidsdeling og konsentrasjon (SAK). Flere utdanningsinstitusjoner har fusjonert, med målsetting om å styrke kvaliteten og graden av robusthet. Forut for denne utviklingen ble det i årene 2004 og 2011 gjort fagevalueringer i regi av Norges Forskningsråd (NFR 2004, NFR 2011), som viste at medisinsk forskning i Norge på mange felt har for små og fragmenterte miljøer. Det har derfor i nasjonal sammenheng vært anbefalt å etablere større og mer robuste fagmiljøer.

Profesjonsstudiene i medisin i Norge

Hovedmodellen for medisinstudiene i Norge er et 6-årig integrert profesjonsstudium, som leder fram til graden cand.med. og autorisasjon som lege. De seks studieårene er en kombinasjon av medisinske basalfag, parakliniske, kliniske og samfunnsmedisinske fag, med egne perioder i studiet der studentene er i praksis ved sykehus/ i spesialisthelsetjeneste og hos fastleger/i kommunehelsetjenesten. Antall uker med ekstern praksis varierer mellom studiestedene, anslagsvis 24 uker i snitt. I tillegg kommer klinisk undervisning i sykehus og helsetjeneste lokalt, i tilknytning til studiestedet. Nærmere gjennomgang av begreper, lovreguleringer og volum på dette feltet kommer i kapittel 8, om *Praksis som del av medisinstudiene i Norge*.

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

Utviklingen av studieplanene nasjonalt har de siste årene vært omfattende. Til tross for tett samarbeid på tvers, har studieplanene ulik profil og oppbygging fra lærested til lærested. Vi ser kort på hver utdanning for seg, med de medisinske lærestedene i alfabetisk rekkefølge:

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitetet (NTNU): Har en studieplan karakterisert av tidlig pasientkontakt, fagintegrasjon og spirallæring. Studiet er kompetansebasert, og benytter problembasert læring og andre studentaktiverende undervisningsformer, og har 3 langsgående tråder; helsefremmende og forebyggende medisin, profesjonalitet og kommunikasjon og vitenskapelighet. Studentene tar semestervise eller årlige eksamener med bestått/ikke-bestått. Studentene skriver en vitenskapelig oppgave på 30 studiepoeng (sp). Kullet deles i to i 3. – 5. studieår. Det er desentral utdanning på Levanger, fra 3. studieår med 16 studieplasser.

Universitetet i Bergen (UiB): Den nye studieplanen fra 2015 har tre søyler; fagsøyle, akademisk søyle og profesjonalitetssøyle. Studieplanen er semesterbasert, karakterisert av tidlig praksis, mentorgrupper, elektive emner og fagintegrasjon. Den pedagogiske hovedmodellen er teambasert læring, med sterke innslag av case-basert undervisning. Eksamener gis hvert semester og er integrerte, de vurderes med gradert karakterskala. Studentene skriver en vitenskapelig oppgave på 20 sp. Kullet deles i to etter 3. studieår.

Universitetet i Oslo (UiO): Studieplan Oslo 2014, har en kompetansebasert utdanningsmodell med integrerte moduler, spirallæring og studentaktiverende undervisning med blant annet gruppeundervisning og teambasert læring. Studentene tilbys valgfrie emner og valgfri fordypningspraksis. KLoK-fagene (kunnskapshåndtering, ledelse og kvalitetsforbedring) er videreført. Integrerte semestervise eksamener vurderes med gradert karakterskala på skriftlige (digitale) eksamener og bestått/ikke bestått på muntlige/kliniske eksamener. Studentene skriver en vitenskapelig oppgave på 20 sp. Studiet har to kull i året med opptak vår og høst.

Universitetet i Tromsø (UiT): Ny studieplan fra 2012 har tidlig pasientkontakt og praksis, samt vekt på faglig integrasjon, spirallæring og casebasert læring i tillegg til utvikling av profesjonell kommunikasjon og vitenskapelig kompetanse. Studentene deltar i en mentorordning gjennom hele studiet. Årlige, integrerte eksamener vurderes med bestått/ikke bestått. Studentene skriver en masteroppgave på 20 sp. Fra 5. studieår er utdanningen i tillegg desentralisert til Nordland og Finnmark.

Alle de fire studiestedene har gjennom studieplanarbeidet utviklet variasjonen i undervisnings- og vurderingsformer, og har etablert enheter i medisinsk og helsefaglig pedagogikk for å jobbe systematisk med kompetanseheving blant undervisningspersonell for å heve kvaliteten på undervisning. Alle fire har i flere år hatt et internasjonalt semester med undervisning på engelsk og utveksling for studenter.

Samarbeid om medisinstudiet

Utdanningsledelsen ved de fire fakultetene med profesjonsstudium i medisin har faste møtepunkt med utdanningsmøter to ganger per år og det årlige dekanmøtet i medisin, møter som er forankret i modellen med nasjonale fagorgan og nasjonale dekanmøter i medisin i tilknytning til Universitets- og høyskolerådet (UHR). Disse møtene har vært og er en viktig arena for utvikling av medisinstudiene.

Medisinstudiene har forholdt seg til føringer i de sentrale meldingene som er nevnt tidligere, og i studieplanarbeid lokalt er flere tiltak iverksatt:

- styrking av allmennmedisinens og aldersmedisinens plass

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

- styrking av tverrprofesjonelle tiltak og økt vekt på samarbeidslæring
- sterkere integrering mellom basalfag, teori og pasientnær klinisk undervisning
- sterkere vektlegging av identitet som lege og pasientkontakt tidlig i studiet, utøving av legeyrket

Da turnusordningen for leger ble lagt om fra 2012 (jfr. omtale i kapittel 2) innebar det utstedelse av autorisasjon etter endt grunnutdanning. I og med at turnustjenesten fram til da hadde fungert som den perioden der en som lege fikk den viktigste praktiske treningen, måtte grunnutdanningene gi innøving og testing av praktiske ferdigheter større plass i studiet. En konsekvens av dette ble samordning mellom lærestedene i form av felles overordnet læringsutbyttebeskrivelse og nasjonale lister for felles praktiske ferdigheter og kliniske undersøkelser. Videre har dette ført til økt behov for å teste praktisk-kliniske ferdigheter i studiet, og det er innført nye lærings- og vurderingsformer. Alle fakultetene har blant annet innført en internasjonal anbefalt klinisk eksamensform omtalt som OSKE (objektiv strukturert klinisk eksaminering), hvor studentene går fra stasjon til stasjon og løser oppgaver for å vise sine ferdigheter innen kommunikasjon, undersøkelsesteknikk og praktiske prosedyrer.

De fire fakultetene i Norge med profesjonsstudium i medisin har etablert et nasjonalt prosjekt med en felles nasjonal delprøve i siste studieår. Studentene fra alle de fire fakultetene har en felles digital prøve som er utarbeidet i fellesskap mellom fagansatte ved fakultetene. Det arbeides videre med målsetning om at delprøven skal videreutvikles til å bli en felles skriftlig eksamen i Norge fra 2021.

[RETHOS \(Nasjonale retningslinjer for helse- og sosialfagutdanningene\)](#)

RETHOS er en del av et nytt styringssystem for alle helse- og sosialfagutdanningene i Norge, og er knyttet til flere stortingsmeldinger. Målet er at utdanningene er framtidsrettede og i tråd med tjenestenes kompetansebehov og brukernes behov. Arbeidet er et samarbeid mellom fire departement og er organisatorisk plassert i KD. Det utarbeides og vedtas nasjonale retningslinjer som beskriver nasjonale minstestandarder for sluttkompetanse innen hver grunnutdanning, utformet som nasjonale læringsutbyttebeskrivelser. Retningslinjene blir førende for utdanningsinstitusjonenes arbeid med studieprogrammene.

Forslag til retningslinjene for medisinutdanningen har vært på bred høring og skal vedtas i KD høsten 2019, i form av en forskrift, og implementeres fra høst 2021 (RETHOS, høring 2018). Forslaget inneholder læringsutbyttebeskrivelser som er delt inn i sju kompetanseområder; Medisinsk ekspertise, Kommunikasjon, Ledelse og systemforståelse, Samarbeid, Folkehelse og samfunnsmedisin, Forskning, vitenskapelighet og innovasjon og Profesjonalitet. Forslaget beskriver medisinutdanning i Norge som et 6-årig integrert studieløp med integrert klinisk undervisning og ekstern praksis. Pasientsentrert metode i møte med pasienter vektlegges. Forslaget beskriver at omfanget av praksis skal være minimum 24 uker og at minst 10 ukers praksis bør gjennomføres i primærhelsetjenesten.

Det er en målsetting at tjenestene skal være tett på utdanningene, og retningslinjene skal bidra til kvalitetssikring og styrking av rammene for den norske legen.

Endringer i spesialistutdanningen

De endringene som i siste periode er gjort i spesialistutdanningen for leger virker også inn på grunnutdanningen i medisin. Det ene er framskynding av tidspunktet for utstedelse av autorisasjon, som omtalt tidligere. Det andre er faglig og pedagogisk profil på utdanningen.

Ny spesialistutdanning er innført med mål om økt kvalitet i utdanning for bedre pasientsikkerhet og kvalitet i helsetjenesten, og å gjøre det lettere å tilpasse spesialistkompetansen når behovene i helsetjenesten endrer seg. Utdanningen er nå kompetansebasert, med definerte læringsmål som kandidatene må oppfylle; både spesifikk kompetanse innenfor sin egen spesialitet og felles kompetanse i kommunikasjon, pasientmedvirkning, kvalitetsutvikling og annet som alle leger må beherske. En felles første del av spesialistutdanningen (LIS1) skal sikre at alle leger har den samme grunnkompetansen før videre spesialisering. Kandidater som er utdannet i Norge, har en del av denne kompetansen med seg fra studiet, men får praktisert den med større selvstendighet som LIS1. Samtidig får kandidater utdannet i andre land anledning til å oppøve den samme kompetansen innenfor en norsk kontekst.

I hele spesialiseringssløpet stilles det krav om tettere oppfølging med supervisjon i det daglige arbeidet og regelmessig veiledning av kompetente veiledere. Kandidatene skal få sin kompetanse vurdert og oppnådde læringsmål godkjent fortløpende. Arbeidsgiver (helseforetakene, kommunene og eventuelt andre virksomheter) har fått et større ansvar for å legge til rette for læringsaktiviteter og å dokumentere oppnådde læringsmål, tettere oppfølging med regelmessig veiledning, krav til formell veilederkompetanse hos veiledere, vurdering av kompetanse og godkjenning av oppnådde læringsmål. Disse endringene innebærer at faglig oppfølging og vurdering i henholdsvis grunn- og spesialistutdanningen nå er mer like i formen enn før. Mer likhet i rammene, og bedre veiledningskompetanse på arbeidsgiversiden, vil på sikt kunne bidra til bedre oppfølging av kandidater på grunnutdanningen i klinisk undervisning og praksis.

Rammer for gradsinnndeling

I utviklingsfasen av nye studieplaner ved fakultetene rundt 2010 var det spredte drøftinger av mulig gradsinnndeling i bachelor-master også for medisin. UiB konkretiserte en mulig ny gradsinnndeling i sitt studieplanarbeid, og dette ble kommentert i Stortingsmelding 13 (2011–2012, punkt 9.7.2 Medisin). Meldingen sa at regjeringen ville gå i dialog med universitetene om endringer i grunnutdanningen i medisin i lys av endrede behov i yrkesfeltet. Videre at de ville åpne for at medisinstudiet kunne organiseres i en treårig bachelorgrad fulgt av en treårig mastergrad, forutsatt at bachelorgraden skulle fungere som en selvstendig yrkeskvalifikasjon.

I sin videre utredning av saken våren 2016 hadde UiB et møte med KD som svarte at det ikke var aktuelt å endre studiestrukturen med å etablere 3-årig master i medisin. Ved ny henvendelse til KD fra dette utvalget våren 2019, ble det bekreftet at det fortsatt ikke er aktuelt med 3-årig master i medisin i Norge.

I henhold til EU-krav (Yrkeskvalifikasjonsdirektivet, EU-direktiv 2005/36/EF) skal den medisinske grunnutdanningen omfatte minst seks års studier eller 5500 timers teoretisk og praktisk undervisning ved et universitet eller under tilsyn av et universitet. For en norsk utdanning i medisin innebærer dette et minimumstimetall organisert undervisning på 20 timer per uke, og 40 timers uke total arbeidsinnsats, fordelt på 240 ukers studium (6 år x 40 undervisningsuker).

Rammer for gradstildeling

Hvilke rettigheter utdanningsinstitusjonene har for tildeling av grader reguleres av *Forskrift om grader og yrkesutdanninger, beskyttet tittel og normert studietid ved universiteter og høyskoler* (ikrafttredelse 16. desember 2005, sist endret januar 2018). Graden candidata/candidatus medicinae (cand.med.), med normert studietid 6 år, kan i dag tildeles av NTNU, UiB, UiO og UiT.

For å kunne tildele en grad er det et tilknytningskrav som er regulert i *Forskrift om godskriving og fritak av høyere utdanning* (godkjenningsforskriften). Forskriften trådte i kraft 1. januar 2019, og angir at minst 60 studiepoeng som skal inngå i grunnlaget for graden, må være avlagt ved institusjonen. Den utdanningen eller kompetansen som skal godkjennes må være i samsvar med de faglige kravene for den aktuelle graden, og det samlede læringsutbyttet for graden skal være likeverdig det som gjelder for dem som tar hele utdanningen ved institusjonen. Tilknytningskravet til gradsgivende institusjon er gjort nærmere rede for i rundskrivet som følger forskriften (F-04-18).

Vi kommer nærmere tilbake til disse rammene i kapittel 8 når innspillene om 6-årige og 3-årige studiemodeller drøftes. For å vise hele bredden av medisinsk utdanning i Norge ser vi her først på det som tilbys i regi av private høyskoler, og der reguleringene synliggjøres i samme forskrift om grader og yrkesutdanninger som nevnt over – under forskriftens kapittel 3 om private institusjoner.

Andre tilbud innenfor medisinutdanning, kombinasjon innenlands og utenlands

I tillegg til de fire fullverdige profesjonsstudiene i medisin i Norge er det også andre tilbud som tilrettelegger for medisinstudier for norske søkere. Noen aktører tilbyr en grunnpakke på 1 eller 3 år i Norge med videre studieløp på utvalgte studiesteder i utlandet. Noen fasiliteter opptaksprosessen til medisin, som ledd i samarbeidsavtaler med studiesteder i utlandet.

Modell med tilrettelagt opptak, et års grunnpakke

Det gis tilbud om årsheter/årsstudium i medisinske basalfag ved enkelte private høyskoler i Norge, og fullført årsstudium fungerer som et forberedende år eller som opptaksgrunnlag for videre medisinstudier i utlandet. Det er samarbeid med utenlandske læresteder i Ungarn, Polen og Slovakia, der et begrenset antall studenter kan starte direkte på 2. året medisin. Studenter tilegner seg kunnskap for å bestå opptaksprøven til utenlandsk universitet, og det er tilrettelagt lokalt for å søke opptak. Dette gjelder:

- Atlantis medisinske høyskole – Årsstudium i grunnleggende medisin
- Bjørknes høyskole – Årsenhet i medisinsk biologi

Modell med tilrettelagt opptak, tre års grunnpakke

I tillegg til modellen med ettårige studietilbud i Norge er det også mulighet for 3-årige studieløp, bachelor innen medisin/biomedisin, og påbygging med 4-årig klinisk medisinutdanning i utlandet. For at en bachelor skal kunne gi grunnlag for opptak til den 4-årige kliniske utdanningen, må studenten fylle spesifikke opptakskrav og bestå en opptaksprøve.

Dette gjelder:

- Atlantis medisinske høyskole – Bachelor i medisin (akkreditert f.o.m. april 2008, revidert 2013)
- Høyskolen Kristiania – Bachelor i biomedisin, tilbud f.o.m. høsten 2019

Modell med tilrettelagt opptak

Enkelte aktører har tilbud om informasjon og veiledning gjennom hele søknadsprosessen for medisinstudier utenlands, og har etablert samarbeid med noen av universitetene i Polen, Tsjekkia og Ungarn. Tilbudet gjelder også andre helsefagtilbud, som bl.a. odontologi, farmasi, fysioterapi, psykologi og veterinærstudier. Rollen som inntakskontor letter søknadsprosessen for norske søkere.

Aktørene veileder søkeren gjennom opptakskrav, frister, søknadspapirer og andre formalia, og gjennomfører også opptaksprøver lokalt. I tillegg arrangeres intensivkurs i realfag i forkant av stedlige opptaksprøver.

Dette gjelder:

- Bjørknes høyskole – opptaksprøver og intensivkurs som forberedelse
- Agder vitenskapsakademi - nordisk inntakskontor, samarbeider med polske og tsjekkiske universiteter
- Study Outside Norway (SONOR), en organisasjon som jobber med å hjelpe studiesøkende norsk ungdom til opptak ved en rekke studiesteder i utlandet – blant annet medisinstudier

Nærmere informasjon om samarbeidsuniversitetene utenlands og antall studieplasser i relasjon til de 1-årige og 3-årige studieoppleggene kommer i kapittel 5.

Utvalgets vurdering

Som gjennomgangen i dette kapittelet viser, har det skjedd mye på utdanningsfeltet det siste tiåret. Norge har som konsekvens av europeiske føringer vært rask med endringer og tilpasninger til direktiver på utdanningsområdet, blant annet med nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk og fokus på studentenes læringsutbytte. Samtidig har medisinstudiene i Norge fulgt de internasjonale trendene tett i sin studieplanutvikling, og hovedtrekkene fra Lancet-kommisjonen er ivarettatt. Studiene har utviklet seg i en mer student-sentrert retning som gjenspeiler den pasientsentrerte metoden i møte med pasienter som RETHOS legger til grunn.

For alle helse- og sosialfagutdanninger i Norge har det vært nasjonale prosesser knyttet opp mot helsepolitiske målsettinger og tett samarbeid mellom utdanning og praksisfeltet. For medisinstudiene har det vært omfattende studieplanprosesser med tett samarbeid nasjonalt. Den tidligere omtalen av studiene som inndelt i preklinikk/klinikk er nå erstattet av det som omtales som *integreerte studieprogram*, der klinisk praksis og pasientkontakt sikres allerede fra første studieår. Vi har sett at denne utdanningsprofilen - med helsetjenestene tett på utdanningene - også fastholdes gjennom arbeidet med RETHOS for medisinstudiene. Vi har også sett at endringene i spesialistutdanningen i medisin følges tett av – og henger sammen med – utviklingstrekk i grunnutdanningen.

På grunnlag av den utviklingen som er gjort rede for i dette kapittelet vil utvalget anbefale en studiemodell basert på et 6-årig integrert studieprogram. Nærmere utdyping og nyansering av denne anbefalingen kommer vi tilbake til i kapittel 8.

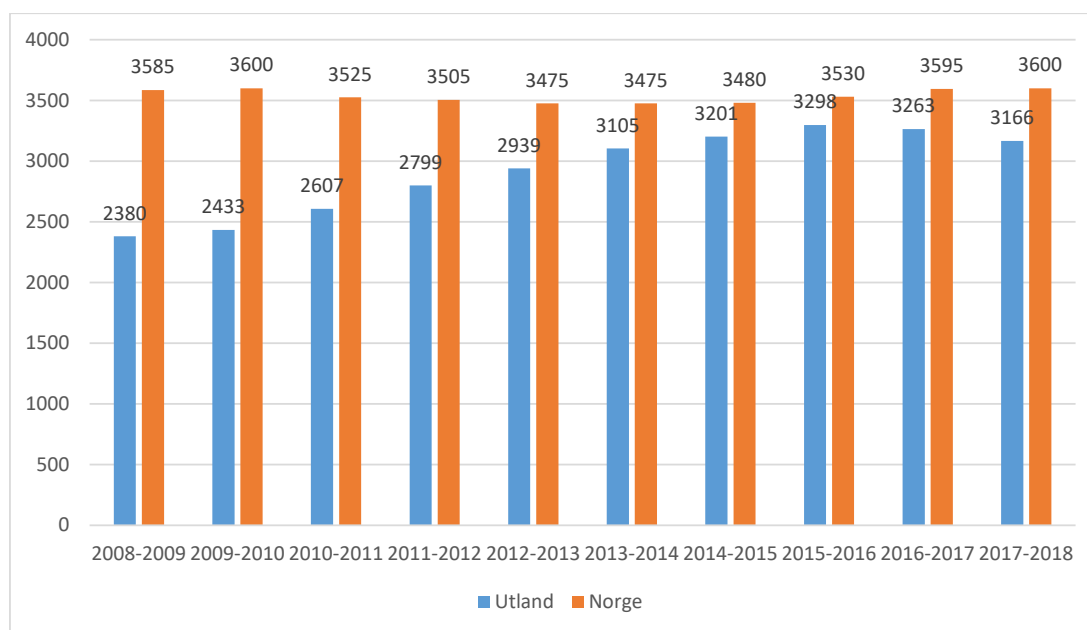
Anbefaling E Utvalget anbefaler at modellen for medisinstudier i Norge skal være basert på 6-årige integrerte studieprogram.

5. Medisindanning for norske studenter utenlands

Studieplasser og studenttall – utvikling og status

Antall norske studenter som studerer medisin utenlands har økt betydelig i siste tiårsperiode; fra totalt 2380 studenter i studieåret 2008-09 til 3166 studenter i studieåret 2017-18 (kilde: Lånekassen). Sammenliknet med antallet norske medisinstudenter ved de fire lærestedene i Norge på totalt 3600 i 2018 (kilde: DBH), utgjør norske medisinstudenter i utlandet nå 47 % av alle norske medisinstudenter.

Figur 8: Antall medisinstudenter Norge og utland, undervisningsårene 2008 - 2018

Kilde: Lånekassen (medisinstudenter utland) og DBH (norske studenter)

Et trekk ved utviklingen er at hovedvekten av norske medisinstudenter utenlands tar studiene i et knippe sentraleuropeiske land, med Polen, Ungarn og Slovakia som de tre med flest studenter. I disse landene er det noen få universitet som gjennom tilbud om engelskspråklige medisinstudier har bygget opp store internasjonale studentmiljø, og på noen av studiene dominerer norske studenter. I Polen var det totalt 1201 norske medisinstudenter i studieåret 2017–18, med en jevn økning år for år fra 957 studenter i studieåret 2008–09.

Andre land der mange norske studenter tar medisindanning er Danmark, Tsjekkia og Latvia. Av de ti landene med dagens største antall norske studenter er det Latvia og Slovakia som har hatt størst vekst av norske medisinstudenter i perioden – med en økning på henholdsvis 80 % og 55 %.

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

Tyskland har historisk sett utdannet mange norske leger, men har en stadig synkende andel; fra 102 studenter i studieåret 2008–09 til bare 19 studenter i 2017–18.

Tabellene under viser utviklingen i studenttall i de landene med flest norske medisinstudenter (tabell 5) og de lærestedene som hadde over 100 norske medisinstudenter i studieåret 2017/18 (tabell 6).

Tabell 5: Norske medisinstudenter i utlandet, utvikling i perioden 2008/09–2017/18

Antall studenter per undervisningsår										
Studieland	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018
Polen	957	1111	1204	1259	1283	1260	1270	1288	1241	1201
Ungarn	483	491	515	548	561	540	573	576	579	521
Slovakia	204	245	291	333	406	440	433	431	451	457
Danmark	261	135	129	152	139	324	350	414	390	392
Tsjekkia	185	182	185	204	230	254	246	246	227	210
Latvia	28	45	63	88	105	91	135	127	144	142
Tyskland	102	79	66	56	44	32	28	25	20	19
Romania	20	34	49	57	62	53	47	39	35	21
Storbritannia	30	29	28	31	23	23	19	19	19	16
Irland	36	23	16	13	13	7	8	10	12	13
Kroatia	3	3	3	2	4	9	12	24	32	38
Sverige	11	9	8	11	11	9	9	14	20	25
Bulgaria	1	1	2	5	14	11	11	19	25	34
Andre land	59	46	48	40	44	52	60	66	68	77
Totalsum	2380	2433	2607	2799	2939	3105	3201	3298	3263	3166

Kilde: Lånekassen

Tabell 6: Norske medisinstudenter i utlandet, læresteder med over 100 studenter i 2017/18. Utvikling fra studieåret 2008–09

Lærested	Land	2008-2009	2017-2018
Comenius University, Martin	Slovakia	198	373
Jagiellonian University in Krakow	Polen	260	345
Semmelweis University of Medicine	Ungarn	154	262
Syddansk Universitet, alle avdelinger	Danmark	105	233
Pécs University (inkl. Janus Pannonius University)	Ungarn	171	226
Pomeranian Medical University in Szczecin	Polen	218	156
Riga Stradins University	Latvia	22	139
Poznan University of Medical Sciences	Polen	108	125
Medical University of Bialystok	Polen	112	118
Charles University (inkl. 3rd Faculty of Medicine), Praha	Tsjekkia	131	116
Medical University of Lublin	Polen	66	111
Medical University of Gdansk	Polen	36	102

Kilde: Lånekassen

Danmark har, som vi i neste kapittel omtaler nærmere, en studiemodell i medisin med 3 år bachelor + 3 år kandidat som i teorien gjør det mulig å vurdere innpassing av studenter fra andre læresteder de tre siste studieårene av medisinstudiet. En viss andel av norske medisinstudenter som har startet på studier i et annet europeisk land søker seg videre til Danmark (primært Syddansk universitet/

Odense) etter 3 år, og fullfører medisinstudiet der. Tall fra Lånekassen viser at totalt 307 norske studenter fra læresteder i Europa byttet studieland til Danmark i perioden 2008/09 til 2017/18. Av disse kom 111 studenter fra læresteder i Polen, 71 fra læresteder i Tsjekkia, 59 fra læresteder i Slovakia og 45 fra læresteder i Ungarn. I dialog med studenttillitsvalgte for norske medisinstudenter utenlands har utvalget fått bekreftet at det har vært en kjent mulighet å kunne søke seg over til Danmark/Odense underveis i studiene, og at mange har planlagt med dette helt fra starten av.

I rapporten *Til hvilken pris – om norske gradsstudenter i utlandet* (SIU-rapport 01/2016) belyses fakta om utviklingen for gradsstudier generelt, men også spesifikt for medisინutdanning. Medisın er den helseprofesjonsutdanningen i Norge med flest utenlandsstudenter, og sammenliknet med øvrige studier er det kun økonomistudier utenlands som har en høyere andel studenter. Det beskrives i rapporten hvordan den svake tilveksten av studieplasser i medisın nasjonalt påvirker søknaden til utenlandsstudier: «*I en situasjon med konstante søkertall vil dette bety at personer som ønsker å studere medisın, i økende grad er nødt til å vurdere læresteder i utlandet*» (s. 68). I vår omtale av studieplassutviklingen for medisinstudiet i Norge i kapittel 3, så vi at veksten har vært lav siden starten av 2000-tallet.

I rapporten fra Oslo Economics (s. 18) er det laget framskrivninger som viser at det innen ti år vil være flere norske medisinstudenter som utdannes i utlandet enn ved norske universiteter. I framskrivningene er det lagt til grunn en årlig vekst av medisinstudenter i utlandet på 3,3 %.

Veien til utenlandsstudier

En rapport fra Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) belyser motiver og begrunnelser for valget om å studere medisın i utlandet, basert på en spørreundersøkelse til alle som var registrert som medisinstudenter i utlandet studieåret 1998–99 (Wiers-Jenssen, 2000). Det oppgis flere faktorer som spiller inn, men rapporten peker blant annet på de strenge opptakskravene i Norge som hovedårsaken til at mange har valgt å studere utenlands. En artikkel om dette (Wiers-Jenssen, Aasland 2001) beskriver den sterke motivasjonen for å nå målet om å bli utdannet til lege: «*Studier i utlandet er primært et middel for å nå målet om å bli lege. Mønsteret i medisinstudentenes begrunnelser for å reise ut viser stort samsvar med studenter innen andre helsefag. Også disse har problemer med å komme inn i Norge, og fremfor å velge en annen utdanning, eller ta opp flere eksamener fra videregående skole, reiser de ut for å realisere sine utdanningsambisjoner.*» På spørsmål om hva som avgjør valg av studiested er «tilfeldigheter» den enkeltfaktor som tillegges størst betydning, og oppgis å ha hatt nokså stor eller avgjørende betydning for 55 % av studentene.

I tidligere nevnte rapport fra SIU (01/2016) sies det at norske medisinstudenter synes å velge studiested basert på avveininger mellom blant annet tilgang, pris og tilfredsstillende kvalitet. Det legges til at også kommersielle agenter spiller en viktig rolle i å kanalisere norske medisinstudenter i retning av bestemte land og institusjoner.

Utvalget har gjennom tilbakemeldinger fra de private høyskolene sett på hvilke avtaler og samarbeidsrelasjoner de forvalter innenfor tilbudene om medisınutdanning for norske studenter. Vi ser at mange av de mest populære studiestedene for norske medisinstudenter utenlands er koblet til samarbeid som kombinasjonsløsninger med private høyskoler i Norge.

Tabellen under gir en sammenstilling av dagens samarbeidsrelasjoner, og angir også tall plasser som ligger i de aktuelle avtalene.

Tabell 7: Samarbeid private høyskoler – utenlandske universitet

Private høyskoler	Tilbud/avtale	Samarbeidsuniversiteter	Antall plasser for norske studenter
Bjørknes	Årsenhet i medisinsk biologi, videre inn på 2. år medisin	University of Pecs, Ungarn Medical University of Gdansk, Polen*	Inntil 75 studenter per år Inntil 30 studenter per år
Atlantis	Årsstudium grunnleggende medisin, videre opptak til fullt medisinstudium Bachelor i medisin, videre inn på 4-årig medisinstudium	Comenius University, Martin, Slovakia Medical University of Lodz, Polen	- Inntil 20 studenter per år
Høyskolen Kristiania	Bachelor i biomedisin (40 st.pl.), videre inn på 4-årig medisinstudium	University of Nicosia, Kypros (som gir medisinsk utdanning fra St. Georges University, England**)	Ikke fastsatt antall. (De som består opptakskrav etter fullført bachelor kan søke)

* Erstatte nylig utgått avtale med Comenius University, Martin, Slovakia

**Etter fullført studie må de søke om å få ta Foundation year i England for å få autorisasjon.

Verdien av internasjonale impulser

Internasjonalisering i høyere utdanning er et uttalt mål i norsk utdanningspolitikk, og i St.meld. nr. 14 (2008–09) *Internasjonalisering av utdanning* skisseres den nasjonale målsettingen for hvordan Norge skal sikre kvalitet, kunnskap og erfaring av internasjonal karakter gjennom utdanning både ute og hjemme.

I den historiske utviklingen på internasjonaliseringfeltet har det opp gjennom årene vært drøftinger av hvorvidt en kan sette likhetstegn mellom internasjonalisering av utdanning og *studier i utlandet*. For å kompensere for manglende dimensjonering av utdanningskapasitet hjemme, kan det for noen studier – blant annet medisinstudiet – ha vært oppfattet som et vikarierende argument.

En sentral målsetting med internasjonalisering av utdanning er at det skal øke kvaliteten i opplæringen, slik det refereres til i rapport fra SIU (01/2016). Det kommenteres der at noen av de mest populære institusjonene blant norske gradsstudenter utenlands verken ligger i topp- eller mellomsjiktet på nasjonale og internasjonale indikatorer for kvalitet. I rapporten omtales det slik (s. 78):

«Et spørsmål er da hva dette gjør med målet om økt kvalitet, og hvilken rolle apparatet rundt utvekslingsordningene spiller for å legge til rette for studentenes valg av utdanningsinstitusjon.»

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

Utvalget har ved gjennomgang av de mest populære studiestedene for norske medisinstudenter i utlandet sett at det er en stor andel engelskspråklige tilbud, og ofte har de internasjonale studentene egne studieopplegg. I en drøfting av målsettinger med internasjonalisering av utdanning er dette et aspekt som kan nyansere saken.

En stor andel internasjonaliseringsarbeid inngår også som del av utdanningstilbudene i medisin i Norge, og studentene ved alle de fire profesjonsstudiene har et bredt tilbud om utvekslingsopphold utenlands. Oppholdene er en integrert del av studiene. Noen har internasjonale opphold i ett semester, noen som del av praksisperioder og noen som mer utstrakt samarbeid i tilknytning til forskningsaktiviteter i studiet. Det er i snitt om lag 30 % av norske medisinstudenter som har ett eller flere utvekslingsopphold som del av sitt studieløp i Norge (tall innhentet fra fakultetene). Parallelt med mobiliteten av utreisende norske studenter, kommer studenter fra universitetenes samarbeidspartnere på utvekslingsopphold i Norge – blant annet på det engelskspråklige semesteret som alle medisinstudiene har.

Som en del av nettverksbygging og utviklingsarbeid for studiene hjemme brukes internasjonale samarbeidsarenaer aktivt av universitetene, og program som Nordplus og Erasmus+ er helt sentrale. Både UiB og UiS deltar også i en ny ordning med *European universities*, UiS som partner i nettverket European Consortium of Innovative Universities (ECIU).

Utvalget ser at internasjonalisering er noe det kan stimuleres til både hjemme og ute, og er opptatt av at en eventuell kapasitetsøkning for medisinstudiet i Norge ikke er ensbetydende med at internasjonalisering for medisnutdanningen reduseres dramatisk.

Finansiering av medisinstudier i utlandet

Norge har gode støtteordninger for høyere utdanning, og det statlige forvaltningsorganet Lånekassen administrerer ordningene. Lånekassen utfører oppgavene sine i samsvar med KDs styringssignaler og retningslinjer. For å ha rett til lån og stipend må søker være student i en utdanning som er godkjent for støtte. Som norsk medisinstudent har du rett på lån og stipend. Studenter som studerer medisin i Norge har rett til basisstøtte, mens studenter som studerer i utlandet i tillegg har rett til å få lån og stipend til skolepenger og reisestøtte.

Basisstøtten fra Lånekassen er en utbetaling for å bidra til å dekke leve- og bokostnader for studenter under studieløpet. Den er i studieåret 2019–20 på 121 220 kroner og er uavhengig av kostnadsnivået i det landet en studerer. Støtten utbetales som et lån, hvor 40 prosent av lånet kan bli gjort om til stipend under gitte forutsetninger.

Studenter som må betale skolepenger i utlandet kan få ekstra støtte, både som lån og stipend. Det er beløpet studenten skal betale til lærestedet i skolepenger som avgjør hvor mye studenten får i skolepengestøtte fra Lånekassen. Støtte til skolepenger skal gå til å dekke skolepenger og/eller andre obligatoriske avgifter som har sammenheng med undervisningen. For undervisningsåret 2019-20 kan det gis stipend og lån til skolepenger på maksimalt 237 384 kroner. Er skolepengene høyere, må en dekke resten selv. Støtteordningene for utenlandsstudenter ble for øvrig endret fra 2004, slik at norske studenter i utlandet nå tar en større del av gjeldsbyrden selv. I rapporten fra Oslo Economics synliggjøres støtteordningene og kostnadene for norske medisinstudenter i utlandet, basert på data fra Lånekassen.

Oslo Economics kommenterer i sin rapport det faktum at gjeldsbyrden til utenlandsstudentene er større enn studentene som studerer medisin i Norge. De påpeker at dette kan ha en

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

samfunnsøkonomisk betydning på sikt, ved at norske medisinstudenter velger rimeligere studiealternativer i EØS-området; studier i Øst-Europa framfor Vest-Europa. «Når en medisinstudent vet at man ikke får en systematisk høyere lønn som lege i Norge som følge av valget om en kostbar medisnutdannelse, så ligger insentivene til rette for at utenlandsstudenter velger en utdannelse basert på kostnaden ved studiet og forventninger om studiegjeld.» (side 48, rapport fra OE). Nivået på levekostnader i Øst-Europa er også lavere, slik at studielånet rekker lengre.

Det er for øvrig verdt å merke seg at ikke alle studiesteder krever skolepenger av norske studenter, blant annet er ordinære medisinstudier i Tyskland (tyskspråklige tilbud) tilgjengelige uten krav om skolepenger. Terskelen for å søke studier som ikke er engelskspråklige er imidlertid høyere, og vi har tidligere nevnt at det i studieåret 2017–18 var kun 19 norske medisinstudenter i Tyskland.

Studiemodeller ved europeiske læresteder

I forrige kapittel så vi på internasjonale trender i medisnutdanningene, og litt om hva som har preget de tre generasjonene av reformer i medisinsk utdanning det siste århundret.

For å få et innblikk i studiemodeller ved sentrale europeiske læresteder ser vi nærmere på de fem lærestedene i utlandet som hadde den største andelen av norske medisinstudenter i studieåret 2017–18 – jfr. tabell 6 tidligere.

Tabell 8: Studiemodeller ved de fem lærestedene i Europa med flest norske medisinstudenter

Land/lærested	Studiemodell	Praksis
Slovakia Comenius University, Martin	6 år 1– 3. år: teoretiske og prekliniske forelesninger, lab og kliniske forelesninger, lab og praktiske kurs. 4.-6. år: inkluderer ulike kliniske erfaringer	Summer practice i 4. og 5. studieår
Polen Jagiellonian University in Krakow	6 år The first part of the curriculum covers basic science courses. Students also have a medical Polish course to prepare them to communicate with patients. The second part of curriculum covers clinical courses.	Summer clerkships
Ungarn Simmelweis University of Medicine	6 år , integrert master 1.-2.år: preklinisk studieperiode i basalfag 3.-6.år: kliniske fag	The internship period takes place during the 11th and 12th semesters, and is generally spent at University clinics or hospitals
Danmark Syddansk Universitet	6 år Bachelor (3 år) + kandidat (3 år)	Praksis i regionene
Ungarn Pécs University (inkl. Janus Pannonius University)	6 år To års preklinikk og fire år kliniske studier, totalt 10 semester med undervisning og et år med klinisk rotasjon/praksis	<i>Clinical rotation</i> is a full practical year in wards

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

Vi ser at modellen med preklinikk/klinikk preger flere av utdanningene, og at det varierer om den prekliniske perioden er de første to eller tre årene. Det er vanlig at studentene har praksisperioder som er lagt til sommeren eller til fastsatte semestre i slutten av studiet. Ved flere av de ungarske universitetene har studentene praksisperioder i sitt 6. studieår.

Det er en utvikling av studiemodellen for medisinstudiet i hele Europa, jfr. omtalen av internasjonale trender i medisinsk utdanning (kapittel 4). Modeller som baserer seg på engelsk og ikke det lokale språket, kan imidlertid vanskeliggjøre integrasjon med klinikk. Å delta i klinisk virksomhet på det lokale språket kan være en utfordring i land som Slovakia, Ungarn og Polen.

Allmenntmedisin har en sentral plass i norsk helsetjeneste og etter hvert i større grad i de norske medisinstudiene. Internasjonalt kan allmenntmedisinens innhold og rolle i helsetjenesten variere svært mye. En database over allmenntmedisinens plass i europeiske lands medisinnutdanning, utarbeidet av European Academy of Teachers in General Practice/Family Medicine (EURACT), viser at de fem landene med flest norske medisinstudenter vektlegger allmenntmedisin i varierende grad i sine utdanninger. I Danmark har allmenntmedisin en sentral plass og er vektlagt som i Norge. I Polen, Ungarn og Tsjekkia undervises allmenntmedisin med noe praktisk trening, men mindre enn i Norge. Disse landene har også godkjenningsordning for spesialister i allmenntmedisin. I Slovakia er det ingen praktisk trening i allmenntmedisin, heller ikke i det kliniske året. Det er en spesialistutdanning i allmenntmedisin, men ingen godkjenningsordning for spesialistene.

I kapittel 7 - om praksis som del av medisinnutdanningen - ser vi nærmere på hvordan norske medisinstudenter fra utlandet henvender seg til aktører i norsk helsetjeneste for å få nødvendig praksis som del av sine studier. Et konkret tilbud om praksisopphold for 6. års studenter fra Ungarn i regi av SUS omtales for øvrig i kapittel 9.

Utvalget fikk i møte med studentorganisasjonene høre mer om medieoppslag i norsk presse høsten 2018 (NRK, 11.12.18). Det var rapportert om dårligere psykisk helse hos norske medisinstudenter i utlandet enn hjemme i Norge. Etter dialog med KD fikk ANSA i februar 2019 tildelt økonomisk støtte til å organisere et lett tilgjengelig hjelpetilbud til studentene. Studentene ga utvalget litt mer informasjon som bakgrunn for saken, blant annet om at undervisere ikke behandler studentene med respekt og som partnere i utdanning, slik vi er vant til i Norge. Vi fikk høre at terskelen for å søke hjelp er høy, og det er ikke samme tilbud om hjelp som for studentene i Norge. Det er få leger og behandlere som behersker engelsk godt nok til å kunne hjelpe. De som gjør det er ofte de lærerne som også gir karaktervurderinger av studentene, og det oppleves da som lite ønskelig for studentene å vise svakhet. Karaktersystemet på mange læresteder blir beskrevet som mangelfullt med tanke på kvalitetskontroll, og uten den formelle klageadgangen som preger det norske utdanningssystemet.

Utvalgets vurdering

Det er en lang tradisjon i Norge med at norsk ungdom tar medisinsk utdanning i utlandet. Hvor de norske medisinstudentene i utlandet studerer, har imidlertid endret seg. Vi har i det foregående sett at i dag studerer omtrent 2 av 3 norske medisinstudenter i utlandet i Polen, Ungarn eller Slovakia. Utviklingen av medisinstudier som del av et internasjonalt utdanningsmarked har endret seg de siste årene. Vi ser at markedskreftene også omfatter en økende andel av norsk utdanningssektor på privat side. De studiestedene som stimuleres gjennom noen av dagens kombinasjonsløsninger har ikke i samme grad utviklet sine studier i retning av integrerte profesjonsstudier som i de internasjonale trendene, beskrevet i kapittel 4. En tydeligere inndeling i en tradisjonell preklinisk og klinisk del gjør nettopp at studiene fungerer i de kombinasjonsløsningene som er etablert med private høyskoler.

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

Utvalget ser positivt på at en andel av norsk ungdom studerer medisin utenlands, og er opptatt av den ønskede merverdien for norsk helsetjeneste. Internasjonale faglige impulser er viktige, og vi må som nasjon sikre at disse impulsene kommer fra anerkjente læresteder som er en aktiv del av det internasjonale faglige samarbeidet i medisin.

Når vi som utvalg anbefaler at vi i Norge selv skal utdanne 80 % av de legene vi trenger, så innebærer dette samtidig en videre anbefaling om hvordan øvrig utdanningsbehov i medisin skal håndteres:

Anbefaling M Utvalget anbefaler at Lånekassens økonomiske støtte til medisinutdanning i utlandet reduseres. Dette må skje parallelt med økning av studiekapasiteten i Norge, for å oppnå en balanse mellom helsetjenestens behov og tilgangen på leger

Anbefaling N Utvalget anbefaler at det utredes en ordning der 5 - 10 % av behovet for studieplasser i medisin dekkes gjennom finansiering fra Lånekassen (inkl. skolepenger) ved nærmere definerte studiesteder i utlandet.

Anbefaling O Utvalget anbefaler at det tidlig etableres kommunikasjon med dem som kan bli berørt av endringene i støtteordninger for medisinutdanning i utlandet.

En detaljering av forslaget om endringer i støtteordningene kommer vi tilbake til i kapittel 11, som del av utvalgets vurderinger rundt økonomiske og administrative konsekvenser. Der omtales også eventuelle konsekvenser av endringene for de som blir berørt.

6. Medisinutdanning og legedekning i våre naboland

I utvalgets arbeid så vi tidlig behovet for å vurdere situasjonen i Norge opp mot våre naboland, og etter korte sonderinger ble det klart at det vi nå drøfter angående legedekning og studieplasser i Norge er møtt med forskjellige typer tilnærminger og tiltak når vi ser over landegrensene. Vi skal her se nærmere på sammenhengen mellom legedekning og medisinutdanning i Danmark, Sverige og Storbritannia/England, og vi kommer også inn på de rammevilkårene som virker inn på situasjonen i de gitte landene. Vi ser først på hvert land for seg, før vi oppsummerer og relaterer det til utfordringene i Norge.

Vi har både for Norge – i kapittel 2 – og for de tre landene som vises her, tatt utgangspunkt i helsedata for OECD. Disse dataene hentes inn jevnlig og på samme måte internasjonalt, så de gir et godt grunnlag for sammenlikning på tvers av landene.

Situasjonen i Danmark

Legedekningen i Danmark er blant den høyeste i OECD med 4,0 leger/1000 innbyggere, se figur 9. Antallet ferdige kandidater er 22,1/100.000 innbyggere, som er det nest høyeste i OECD.

Danmark, med en befolkning på 5.806.000 innbyggere, har 4 medisinske læresteder, fordelt på 6 campuser:

- Københavns Universitet: København, Køge
- Syddansk Universitet: Odense, Esbjerg
- Aarhus Universitet: Aarhus
- Aalborg Universitet: Aalborg

Den danske medisinutdanningen følger intensjonene i Bologna-deklarasjonen (www.ehea.info) om ensartet gradsstruktur, som muliggjør sammenliknbare utdanningsstrukturer og økt studentmobilitet. Medisinutdanningen er slik oppdelt i to tilsynelatende separate deler; bachelor og kandidat - hver av 3 års varighet. Typisk er bachelorutdanningen bygget opp som en biomedisinsk og naturvitenskapelig fundert grunnutdanning, og kandidatutdanningen som en klinisk orientert 3-årig utdanning. Nasjonal koordinering av struktur og innhold i utdanningen sikres gjennom internt samarbeid mellom universitetene, sensorcorps for medisin samt den Danske Sundhedsstyrelse. Medisinstudenter er via et lovbestemt rettskrav likevel sikret adgang til en kandidatutdanning på samme universitet som de har bachelor. Slik opplever de fleste studenter medisinutdanningen som et 6-årig sammenhengende løp.

I 2018 ble det i Danmark tilbudt totalt 1395 studieplasser i medisin på bachelornivå, en dimensjonering fastsatt av Uddannelses- og Forskningsministeriet. Dette ble økt med 250 plasser i 2019, fordelt på alle de medisinske lærestedene, til totalt 1645 studieplasser. Det gir 28,3 studieplasser per 100.000 innbyggere i 2019. Med den økte kapasiteten på medisinutdanningen ønsker Danmark fortsatt å være selvforsynt med leger og dermed ikke være avhengig av leger utdannet utenfor landet. Etter fullført universitetsutdanning er det ett års tjeneste før autorisasjon, den *kliniske basisuddannelse* (KBU), i innhold sammenliknbar med LIS1.

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

Ferdige kandidater fra universitetet er garantert KBU-stilling, som fastlegges i de danske regionene. Man er ikke garantert en stilling i sin hjem-region, men innstilles etter loddtrekning om prioritering.

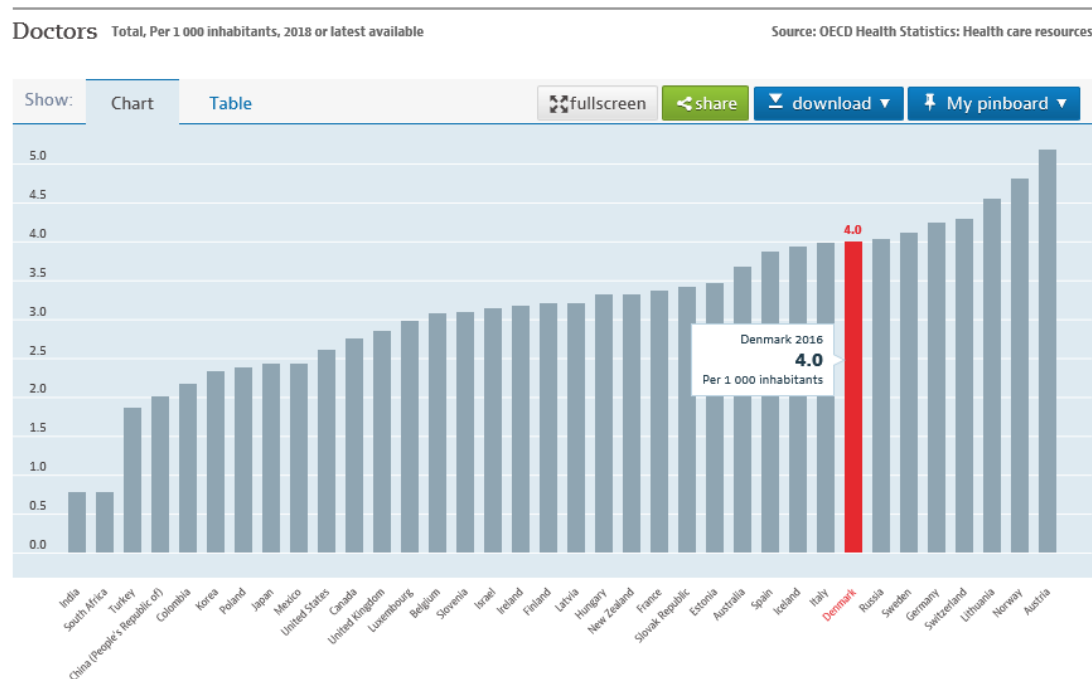
I Danmark finansieres medisinstudiet av en takst for studentårsverk (STÅ) på ca. 94 600 dkr. Av den grunn er det ikke studieavgift for å studere medisin. Det finnes ikke lenger et samlet tall for finansiering av universitetsutdanning i Danmark, da bevilgningen er delt opp i forskjellige puljer ut over en grunnbevilgning, som fordeles på bakgrunn av en rekke nøkkeltall for universitetene samlet og for det enkelte universitet (blant annet sysselsetting og studieaktivitet). En nøkkel til utdanningstilskuddene finnes på nettsidene til Uddannelses- og Forskningsministeriet i Danmark.

Studenter kan finansiere sine studier via Statens uddannelsesstøtte (SU), og i 2019 er satsen 6199 dkr per måned, samt studielån.

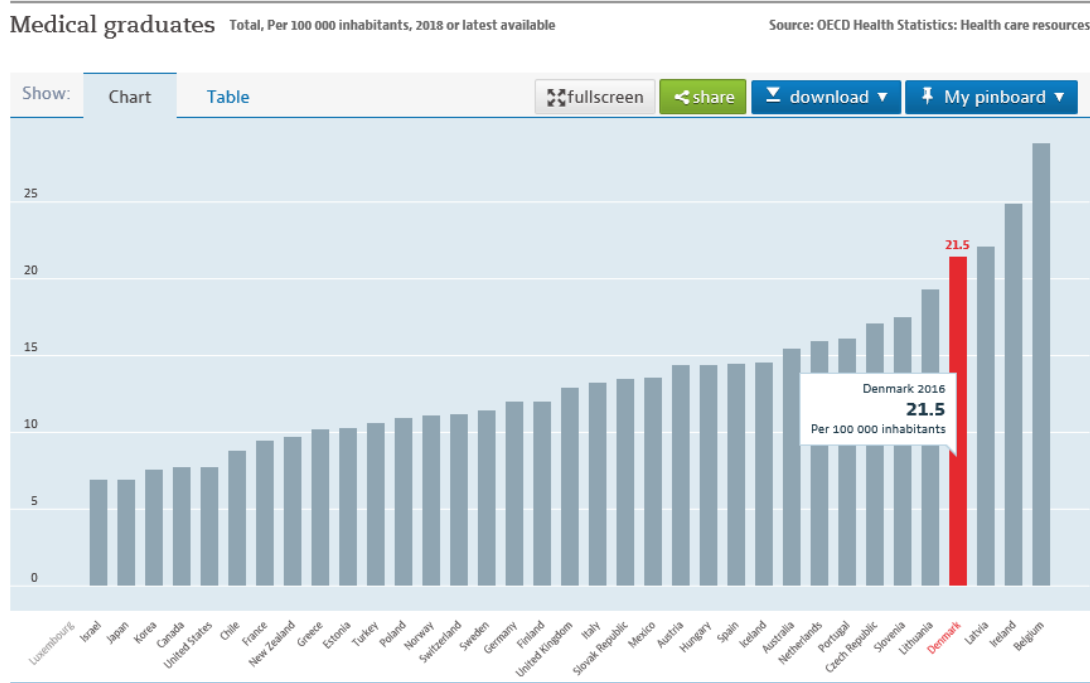
I Danmark finnes et felles opptakssystem for bachelor (Den Koordinerede tilmelding), som fordeler studenter etter prioriterte ønsker om utdanningssted på bakgrunn av karakterer.

Det er mulig for danske studenter å bruke studiestøtte og studieavgift til å finansiere studieopphold i utlandet, opptil 2 år for utdanninger på kandidatnivå. Dette administreres av de enkelte universiteter, men blir ikke benyttet i særlig grad på medisinstudiet.

Figur 9: Antall leger per 1000 innbyggere i Danmark, OECD-data

Figur 10: Antall uteksaminerte kandidater (leger) per 100.000 innbyggere i Danmark, OECD-data

Situasjonen i Sverige

Legedekningen i Sverige er blant de høyeste i OECD med 4,1 leger/1000 innbyggere, se figur 11.

Antallet uteksaminerte kandidater er i nederste halvdel av statistikken fra OECD, med 11,5/100.000 innbyggere. Befolkningstall for Sverige er på totalt 10.161.797 innbyggere.

Det er 7 medisinske læresteder i Sverige, fordelt på 13 campuser:

- Karolinska Institutet
- Lunds Universitet
- Uppsala Universitet
- Göteborgs Universitet
- Linköpings Universitet: Linköping, Norrköping, Jönköping, Kalmar
- Umeå Universitet: Umeå, Luleå, Östersund, Sundsvall
- Örebro Universitet

Den svenske medisnutdanningen er typisk oppbygget med grunnutdanning innenfor biomedisin de første 6 semestrene, inkludert elementer av klinisk integrasjon. I de siste 5 semestre er det klinisk fokuserte studier. Læringsformene varierer, og problembasert læring (PBL) benyttes ved flere av studiestedene.

Medisnutdanningen i Sverige er 5 ½ år sett i forhold til den europeiske standarden på 6 år, men det er nå en utvikling i retning av en 6-årig modell. Etter studiet er det et års AT (*Allmäntjänstgöring*) før autorisasjon. Fra 2020 er det besluttet å innføre en ettårig *bastjänstgöring* (BT) og øke utdanningen med ett semester, til totalt 12 semestre. Etter BT fortsetter utdanningen i *spesialiseringstjänstgöring*

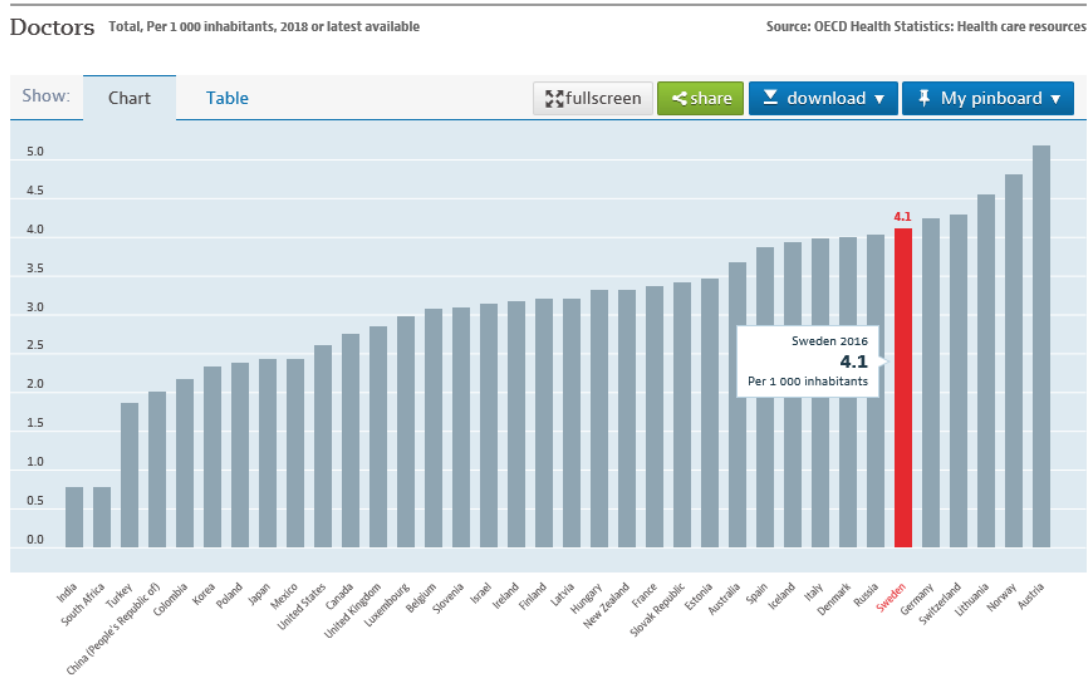
Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

(ST), svarende til LIS2 og LIS3.

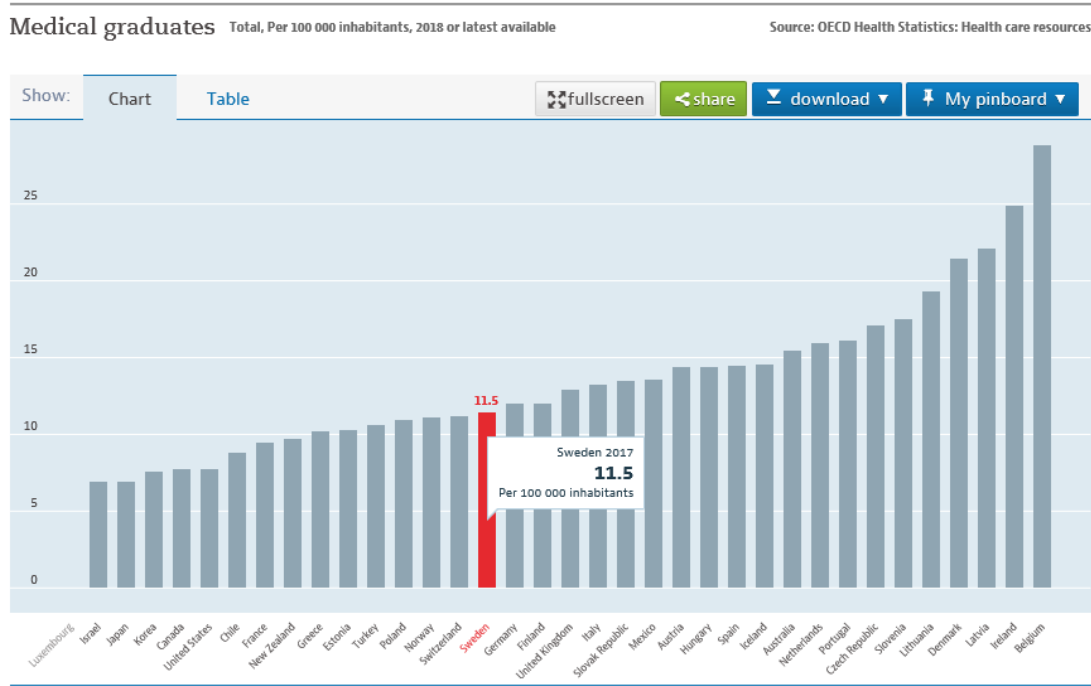
Det ble i 2014 tatt opp 1609 medisinstudenter i Sverige, mot 1054 i 2004. I 2017 besluttet man å øke med ytterligere 40 studieplasser, og på grunn av den tidligere økningen i årene 2004-2014 anser man ikke nå ytterligere behov for nye studieplasser. Med de 40 nye studieplassen tilsvarer dette 16,2 studieplasser per 100.000 innbyggere. I Sverige, som i Danmark, ønsker man å ha en høy grad av selvforsyning av leger.

Der er ikke studieavgift for å studere medisin i Sverige. Studenter kan søke om støtte som stipend eller studielån. Stipend er maksimalt 3236 sek/måned og studielån maksimalt 7440 sek/måned.

Figur 11: Antall leger per 1000 innbyggere i Sverige, OECD-data

Figur 12: Antall uteksaminerte kandidater (leger) per 100.000 innbyggere i Sverige, OECD-data

Situasjonen i Storbritannia

Legedekningen i Storbritannia er blant de laveste i OECD med 2,9 leger/1000 innbyggere, se figur 13.

Antallet ferdige kandidater i Storbritannia er 12,9/100.000 innbyggere, et middels nivå i OECD-sammenheng. Befolkningstallet er på totalt 67.599.209.

Det er 42 medisinske læresteder i Storbritannia, fordelt på 44 campuser. En detaljert oversikt er tilgjengelig på nettsiden <https://www.medschools.ac.uk/studying-medicine/medical-schools>

Medisinutdanningen i England er organisert i *medical schools* tilknyttet ett eller flere universiteter, og finansieres av National Health Service (NHS). Studieprogrammene er strukturert som 2 års preklinisk og biomedisinsk orienterte løp, videre med 2-3 års klinisk trening. Det er mulig å forlenge studiet ved spesialisering i et annet fagområde, som tas som ett-årig *intercalated degree*. Etter ferdig utdanning tildeles graden *Bachelor of medicine*, *Bachelor of surgery* som gir mulighet for å delta i *Foundation Year 1 (FY1)*, tilsvarende den norske LIS1. Etter FY1 tildeles *Certificate of Experience (COE)*, som gir retten til å praktisere selvstendig og ta ytterligere spesialisering.

Antallet kandidater er planlagt økt fra 6000 til 7500 i årene 2018 til 2025. Målsettingen for NHS, som styrer legeutdanningen, er å forsyne landet med egen-utdannede leger. Den nylige nasjonale prosessen med utvidelse av studieplasser var i form av en anbudsprosess blant eksisterende medisinske læresteder, hvor blant annet området legebenevar kvalifiserende. Den britiske regjeringen opplyste sommeren 2019 at det er planlagt ytterligere økning de neste årene.

Alle studenter betaler studieavgift for å ta medisinutdanning, avgiften er 9250 Pound Sterling (106 000 Nok) per år.

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

I England kan studentene finansiere utdanningen sin med lån til skolepenger (Tuition Fee Loan) og til leveomkostninger (Maintenance Loan).

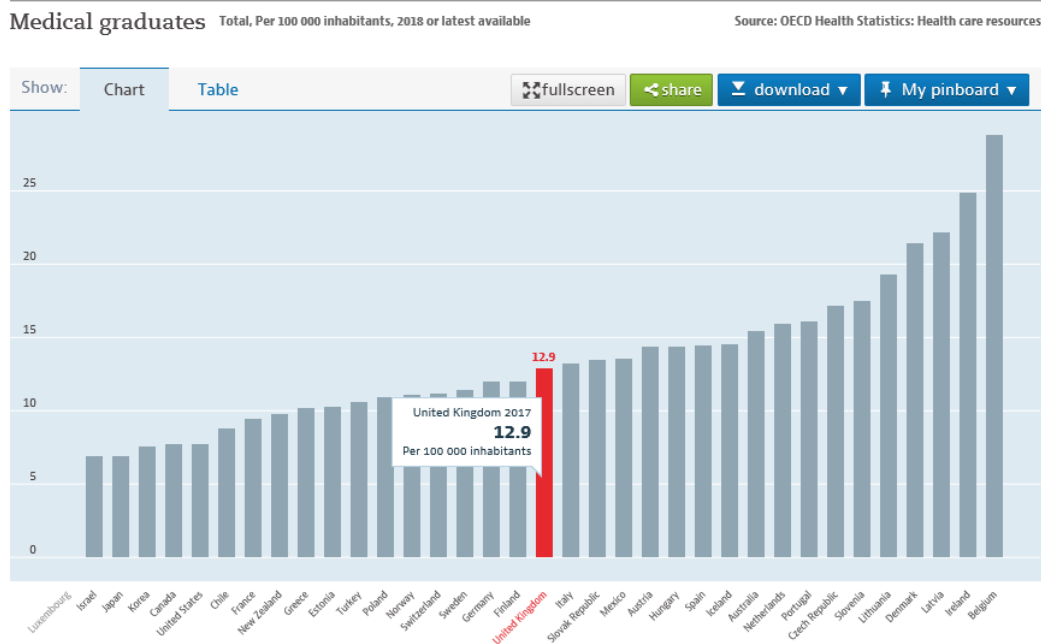
Det er ikke et felles opptakssystem i England. Siden mange studenter søker flere skoler brukes det derfor mye ressurser på opptaket til medisinstudier.

Figur 13: Antall leger per 1000 innbyggere i Storbritannia, OECD-data

Figur 14: Antall uteksaminerte kandidater (leger) per 100.000 innbyggere i Storbritannia, OECD-data

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

Utvalgets vurdering

En gjennomgang av fakta og vilkår for medisinstudiet i våre naboland gjør at vi kan se hvordan Norge plasserer seg på kartet, hvordan volum for utdanningssteder og vurderinger av kapasitet er et felles tema på tvers av landegrensene. Ikke minst kan situasjonen i de landene vi sammenligner oss med, gi Norge nyttige argumenter for videre utvikling av medisinstudiet.

De andre landene har tydeligere uttalte mål om å utdanne sine egne leger selv, og særlig Danmark utmerker seg med en policy om å være selvforsynte i utdanning av leger. Det er en klar fordeling av ansvar og oppgaver innen utdanningen i Danmark, og regionene har en definert rolle både i klinisk praksis og i tilsetting av ferdige kandidater.

Norge fremstår som et særtilfelle med en så stor del av egne innbyggere utdannet som leger i utlandet, (jfr. figur 5, kapittel 2), uten bilaterale avtaler med utdanningsnasjonene. Utvalgets medlem fra Danmark angir at en annen målsetting enn 100 % dekning innenlands ikke har vært fremmet i Danmark. Utvalget har også i kontakt med EURACT (European Academy of Teachers in General Practice/Family Medicine) fått kommentarer på at både danske og andre europeiske kolleger undrer seg over at man i "verdens rigeste land" ikke utdanner sine egne leger.

Analysen av medisinstudiene i tre nabolandene viser tilsvarende trender med å utvide antall studieplaser ut fra nasjonale behov, og ut fra en holdning om å utdanne medisinstudentene i eget system.

- 1) Utvalget har beregnet at i 2019 er antall studieplaser slik:
 - I Norge 636 studieplaser, 11,9 per 100.000 innbyggere
 - I Danmark 1645 studieplaser, 28,3 per 100.000 innbyggere
 - I Sverige 1649 studieplaser, 16,2 per 100.000 innbyggere
- 2) Antall universitet med medisinsk utdanning og antall innbyggere:

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

- I Norge 4 universitet på 5,3 mill. innbyggere, 0,75/mill. innbyggere
- I Danmark 4 universitet på 5,7 mill. innbyggere, 0,70/mill. innbyggere
- I Sverige 7 universitet på 10,2 mill. innbyggere, 0,65/mill. innbyggere
- I Storbritannia 42 medical schools på 67,6 mill. innbyggere, 0,62/mill. innbyggere

Norge, Sverige og Danmark har alle høy legedekning etter OECDs beregninger. Storbritannia har lavere legetetthet, men er på nivå med Sverige og Norge når det gjelder antall utdannede kandidater i eget land. Danmark har høyt antall kandidater utdannet hjemme og dekker i mye større grad eget legebehov enn de andre tre.

Fra de tre andre landene kan vi se ulike måter å løse økning av antall studieplasser på. I Sverige har to av universitetene etablert campus på tre nye steder. I Danmark har to av universitetene campus to steder, i tillegg ble det etablert et nytt studiested ved Aalborg universitet som i oppstarten samarbeidet med Århus Universitet. I Storbritannia har noen av studiestedene campus flere steder og ved Hull York Medical School samarbeider to universitet om ett studieprogram.

Generelt er medisnutdanninger i Europa av høy internasjonal kvalitet, men kultur, pasientgrunnlag og sykdomsbilde varierer fra land til land. Moderne medisnutdanninger har stor vekt på pasientrettet kommunikasjonsundervisning, som best foregår på morsmålet. Oppdeling i en biomedisinsk grunnutdanning og klinisk overbygning er sammenlignbart på tvers av landene, men den praktisk-kliniske utdanningen og overgangen til denne er nøkkelen til kvalitet på utdanningene.

7. Praksis som del av medisinstudiene i Norge

En sentral del av medisinstudenters læringsaktiviteter skjer i tilknytning til kliniske arenaer i primær- og spesialisthelsetjenesten. Universitetssykehusene har alltid vært en viktig arena for klinisk praksis, men de siste 40 år har lokalsykehusene og ikke minst primærhelsetjenesten fått en viktigere og økende plass, og noen nye arenaer har kommet til. Rammevilkårene i både primær- og spesialisthelsetjenesten har endret seg, blant annet med endret organisering og nye finansieringssystemer. Spørsmålet om kapasitet på praksisarenaene henger tett sammen med forståelsen av hvordan rammevilkårene fungerer. For å kunne vurdere om det finnes økt utdanningskapasitet for medisinstudiet i Norge, handler det ikke bare om kapasitet på lærestedene. Praksiskapasiteten, i hvilken grad og hvordan helsetjenestene er læringsarena for studentene, er helt avgjørende.

Før vi omtaler praksis som en sentral del av medisინutdanningen videre, vil vi her klargjøre både hvordan læringsformer på praksisfeltet omtales og skal forstås videre i utredningen, og hvilke lovverk som styrer virksomheten innen utdanning og praksis.

Om læringsformer på praksisfeltet

Begrepet *praksis* brukes ofte i vid forstand om læringsaktiviteter der studentene deltar i klinisk virksomhet og har pasientkontakt, men vi skal se at det er nyanser i hvordan læringsaktivitetene er organisert og hvilket læringsutbytte studenten er forventet å ha. I det videre vil vi skille mellom *ekstern praksis* og *klinisk undervisning* i omtale av studentenes læringsaktivitet i helsetjenestene. I denne begrepsbruken støtter vi oss på begrepsavklaringen som lå til grunn for *Praksisprosjektet* i sektoren (omtales nærmere under).

Ekstern praksis eller *eksternt veiledet praksis*: Slik praksis kjennetegnes av at studentene for en tidsbestemt periode befinner seg i en situasjon hvor de skal arbeide omtrent som en yrkesutøver. Kravene til oppgaver, omfang og utførelse vil være ulikt avhengig av hvor i studieløpet studenten er. Praksisstudiene gjennomføres utenfor utdanningsinstitusjonens egen ramme med en fagperson på praksisstedet som veileder. En mulig definisjon på praksisstudier forstått slik, er «planmessig opplæring som foregår i autentiske yrkesituasjoner under veiledning av person med relevant yrkesutdanning og yrkespraksis» (Brandt, 2005:11).

Klinisk undervisning (eller *intern veiledet praksis*): Denne type undervisning finner sted på en klinisk arena (avdeling/sengepost/poliklinikk e.l.) som del av øvrig undervisning som er timeplanlagt, ikke som en avgrenset periode av lang varighet, men som kortere økter eller læringsaktiviteter i studiehverdagen. Det kan være undervisning for en enkeltstudent eller for grupper av studenter. Som hovedregel gjennomføres slik undervisning i regi av ansatte i hoved- eller bistilling ved utdanningsinstitusjonen. Ansatte i spesialist- eller primærhelsetjenesten kan likevel ha en rolle i tilrettelegging av læring i klinisk undervisning. For utdanninger som har intern praksis, sees klinisk undervisning som en viktig forberedelse og en premisse for ekstern praksis.

En egen arbeidsgruppe for medisinstudiet som i 2015 utarbeidet en delrapport til det nasjonale praksisprosjektet (*Rapport vedrørende omfang og type praksisstudier i grunnutdanningen i medisin*) beskrev i sin vurdering av praksis hvordan skillet mellom det eksterne og interne ble forstått:

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

“Arbeidsgruppen har besluttet også å inkludere klinisk smågruppeundervisning i rapporten selv om dette noen steder har blitt omtalt som intern praksis. Ved de fire fakultetene omtales slik undervisning med ulike begreper slik som uketjeneste, avdelingstjeneste, praktisk-klinisk undervisning og kliniske smågrupper. Det foregår først og fremst ved universitetssykehusene, men noen gjennomfører også slik praksis andre steder (f.eks. allmennlegekontor). Skillet mellom eksterne og interne praksisstudier er således utydelig.” (s. 5) Det som blir påpekt fra arbeidsgruppen her, illustrerer at det er viktig å være oppmerksom på måten begrepene blir brukt på.

I forbindelse med denne utredningen har utvalget innhentet oversikter fra lærestedene basert på distinksjonen mellom ekstern praksis og klinisk undervisning, og erfarer at det som hovedregel er felles forståelse mellom fakultetene om de to læringsformene. Det vil – og bør - likevel være kliniske læringsformer som er tilpasset lokale forhold, der skillet mellom dem ikke er like tydelig.

Utvalget ønsker at distinksjonene skal brukes til å se bredden i klinisk praksis for medisinstudenter, og videre at det skapes rom for å drive utvikling av læringsformene i samarbeid mellom utdannings- og helseinstitusjonene.

Tabell 9 under er en sammenstilling av innhentet informasjon fra medisinstudiene ved NTNU, UiB, UiO og UiT, om ekstern praksis og klinisk undervisning i helsetjenestene.

Tabell 9: Omfang (ukeekvivalenter per student) og type praksis/klinisk arena i profesjonsstudiet medisin ved de fire lærestedene i Norge

Lære- sted:	Praksis- type:	Studieår:						Sum per kategori	Total- sum
		1.	2.	3.	4.	5.	6.		
NTNU	Ekstern praksis					16 (S)	6 (P)	22	51,3
	Klinisk undervisn.	1,2 (P)	0,9 (P)	14,4 (S)	12,8 (S)			29,3	
UiB	Ekstern praksis		0,2 (P)		12 (S)	7 (S)	6 (P)	25,2	36,2
	Klinisk undervisn.	0,4 (S)	0,8 (S)	4,2 (S)	1,6 (S)	1 (S)	3 (S)	11	
UiO	Ekstern praksis				3 (S)	6 (S) 6 (P)	1,5 (S)	16,5	34,2
	Klinisk undervisn.	0,4 (P)	0,2 (P) 0,6 (S)	0,2 (P) 3,6 (S)	0,1 (P) 2 (S)	7,4 (S)	3,2 (S)	17,7	
UiT	Ekstern praksis	0,4 (P)	0,4 (P)	0,4 (P)		18 (S) 8 (P)		27,2	40,4
	Klinisk undervisn.		1,0 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)		1,8 (P) 8 (S)	13,2	

Ekstern praksis (eller eksternt veiledet praksis): en tidsbestemt periode der studentene befinner seg i en situasjon hvor de skal arbeide omtrent som en yrkesutøver.

S= spesialisthelsetjenesten (sykehus), P=Primærhelsetjenesten (allmennpraksis)

Klinisk undervisning: undervisning på en klinisk arena som foregår som del av timeplanlagt undervisning.

S=spesialisthelsetjenesten; avdeling/sengepost/poliklinikk på sykehus, P=primærhelsetjenesten; legekontor, sykehjem, legevakt, kommunal akutt døgnenhet o.a.

Om sentrale lovverk som regulerer utdanning og praksis

Overordnet har utdanningsinstitusjonene det formelle ansvaret for planlegging og kvalitetssikring av innholdet i studiene og for kvalitetssikring av studentenes kompetanse. Helsetjenestene har ansvar for å bidra til studentenes utdanningsløp ved at studentene får observere og delta i forebyggende og klinisk virksomhet, med nærmere avtalt oppfølging, veiledning og vurdering.

Føringer fra utdanningsmyndighetene

Utdanningsinstitusjonenes overordnede ansvar for studier reguleres av *Lov om universiteter og høyskoler* (2005), med Kunnskapsdepartementet (KD) som fagdepartement. Med hjemmel i universitets- og høyskoleloven utdypes kravene ytterligere i *Forskrift om tilsyn med utdanningskvaliteten i høyere utdanning (studietilsynsforskriften)* (2017) og *Forskrift om kvalitetssikring og kvalitetsutvikling i høyere utdanning og fagskoleutdanning* (2010). Nasjonalt organ for kvalitet i utdanninga – NOKUT – har på vegne av KD et overordnet faglig utdanningstilsyn, og følger opp sentrale reguleringer.

Studietilsynsforskriften angir blant annet spesifikke krav til studietilbudet (§2-2) og krav til fagmiljøet (§2-3), herunder både om fagmiljøets sammensetning, størrelse og samlede kompetanse. De angitte punktene inneholder også viktige føringer for praksisfeltet, både krav til at det skal foreligge praksisavtale mellom institusjon og praksissted og krav til nødvendig kompetanse og erfaring fra praksisfeltet. Dette er ytterligere fulgt opp i *Forskrift om felles rammeplan for helse- og sosialfaglige utdanninger* (2017), der et eget punkt om praksisstudier (§3) spesifiserer ansvarlinjene:

“Ved utvelging av praksistilbydere skal utdanningsinstitusjonene forsikre seg om at det tilbys relevante læresituasjoner, kunnskapsbaserte tjenester og kompetente veiledere. Utdanningsinstitusjonen har ansvar for å følge opp studentene hos praksistilbyder, skal være oppdatert i praksistilbyders problemstillinger og bistå i pedagogiske spørsmål inkludert planlegging av læringsaktiviteter, veiledningsmetodikk, vurdering av skikkethet og evaluering. Praksistilbyderen har ansvar for den daglige veiledningen og oppfølgingen av studentene, og skal sørge for at praksisveileder normalt er av samme profesjon som den som blir veiledet. Dette gjelder innenfor praksisstudier der dette er naturlig. Praksisveileder skal ha relevant faglig kunnskap og bør som hovedregel ha formell veiledningskompetanse.

Utdanningsinstitusjonene skal inngå samarbeidsavtaler med praksistilbyderen. Avtalene skal regulere ansvar, roller, kapasitet på praksisplasser, kompetanse og samarbeidsarenaer på alle relevante nivå, og kan også regulere forsknings-, utviklings- og innovasjonssamarbeid.”

I 2014-15 ble det i regi av Universitets- og høyskolerådet (UHR), på oppdrag fra KD, gjennomført et nasjonalt prosjekt som bidro til å sette praksisfeltet under lupen for alle helse- og sosialfaglige utdanninger i Norge; prosjektet *Kvalitet i praksisstudier i helse- og sosialfaglige høyere utdanning (Praksisprosjektet)*. Prosjektet har fungert som en dynamo for praksisfeltet, og har medført både økt oppmerksomhet om nødvendige rammer for praksis og styrket samarbeidet rundt praksis i studiene. I kjølvannet av dette prosjektet har det også kommet *Veiledende retningslinjer for utdanning og kompetansevurdering av praksisveiledere i helse- og velferdstjenestene* (2018), retningslinjer som angir formelle krav til kompetanse med et utdanningsomfang på masternivå tilsvarende 10 studiepoeng.

Like viktig som kompetanse på praksisstedet, er læringsutbyttebeskrivelsene av hvilken kompetanse studentene skal tilegne seg i praksis. Her stiller *Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring* (NKR, 2011) krav som følges i sektoren. Læringsutbyttebeskrivelser for praksis skal formuleres på en måte som er lett å forstå både i utdanningssektoren og arbeidslivet.

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

Som vi har beskrevet om medisinstudiet i Norge, i kapittel 4, er læringsutbytte og overordnede faglige føringer for medisinstudiet noe som følges spesifikt opp i pågående prosess med RETHOS. KD skal høsten 2019 fastsette forskrifter med retningslinjer, inkludert læringsutbyttebeskrivelser, for de siste 12 av de 20 helse- og sosialfagutdanningene i Norge. For medisinstudiet er det foreslått et omfang av praksis på minimum 24 uker som integrerte deler av studieløpet, herav minst 10 uker i primærhelsetjenesten. Omfanget samsvarer godt med det som er i studieplanene for medisin per i dag totalt sett, men det vil innebære en vridning mot mer praksis i primærhelsetjenesten.

Føringer fra helsemyndighetene

Helsetjenestenes rolle i å ta imot og veilede studenter i praksis er ulikt beskrevet i gjeldende lovverk; For spesialisthelsetjenesten benyttes uttrykket *sørge for*, når det gjelder ansvaret for å dekke behovet for undervisning og opplæring av helsefaglige studenter innen helseregionen. For kommunehelsetjenesten er loven formulert på en annen måte; her brukes uttrykket *plikter å medvirke til*. Se utdrag av lovhomepler for helsetjenestene i faktaboks her:

Lov om spesialisthelsetjenesten (2001)	Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester (2011)
<p>§ 3-5. <i>Om deltakelse i undervisning og opplæring</i> De regionale helseforetakene skal sørge for at behovet for undervisning og opplæring av helsefaglige elever, lærlinger, studenter, turnuskandidater og spesialister dekkes innen helseregionen. Departementet kan gi forskrifter om plikten til å delta i undervisning og opplæring, herunder om private helseinstitusjoners plikt.</p>	<p>§ 8-1. <i>Undervisning og praktisk opplæring</i> Enhver kommune plikter å medvirke til undervisning og praktisk opplæring av helsepersonell, herunder videre- og etterutdanning. Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om kommunens medvirkning til undervisning og praktisk opplæring.</p>
<p>§ 3-8. <i>Sykehusenes oppgaver</i> Sykehus skal særlig ivareta følgende oppgaver:</p> <ol style="list-style-type: none">1. pasientbehandling2. utdanning av helsepersonell3. forskning, og4. opplæring av pasienter og pårørende	
<p>§ 3-10. <i>Opplæring, etterutdanning og videreutdanning</i> Virksomheter som yter helsetjenester som omfattes av denne loven, skal sørge for at ansatt helsepersonell gis slik opplæring, etterutdanning og videreutdanning som er påkrevet for at den enkelte skal kunne utføre sitt arbeid forsvarlig.</p>	<p>§ 8-2. <i>Videre- og etterutdanning</i> Kommunen skal sørge for at egne ansatte som utfører tjeneste eller arbeid etter loven her, får påkrevet videre- og etterutdanning. Kommunen skal medvirke til at personell som utfører tjeneste eller arbeid etter loven her i privat virksomhet som har avtale med kommunen, får adgang til nødvendig videre- og etterutdanning. Personell som utfører tjeneste eller arbeid etter loven her, plikter å ta del i videre- og etterutdanning som er nødvendig for å holde faglige kvalifikasjoner ved like. Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om videre- og etterutdanningen.</p>

Helse og omsorgsdepartementet (HOD) regulerer samarbeidet mellom de regionale helseforetakene (RHF) og universitet og høyskoler om forskning, utdanning og innovasjon gjennom *Instruks fra HOD*

til styrene for de fire RHFene (revidert i 2013). Instruksen ivaretar universitetenes og høyskolenes behov for undervisning, opplæring og veiledning av studenter, og påser at utdanning og forskning er i tråd med behovene til spesialisthelsetjenesten. I instruksen beskrives hvordan rammeavtaler skal inngås, hvordan avtalene skal følges opp av regionale samarbeidsorgan og føringer for en likeverdig sammensetning av disse. Av aktuelle temaer for rammeavtalene nevnes tilrettelegging for forskning og innovasjon, tilrettelegging for undervisning (herunder praksisplasser, veiledning og ivaretagelse av studenter), kombinerte stillinger, og IKT-tilganger og -støtte.

Videre føringer fra HOD kommer gjennom de årlige oppdragsdokumentene til hvert RHF. Der angis det mer spesifikke målsettinger på utdanningssiden, både om innhold, tiltak og volum.

Utdrag - Oppdragsdokument 2019, Helse Midt-Norge RHF (s. 6):

Personell, utdanning og kompetanse

• (...)

Helse Midt-Norge RHF skal medvirke til å utvikle innholdet i utdanningene slik at disse er i godt samsvar med tjenestenes behov, og medvirke i RETHOS-prosjektet til å forme fremtidsrettede utdanninger.

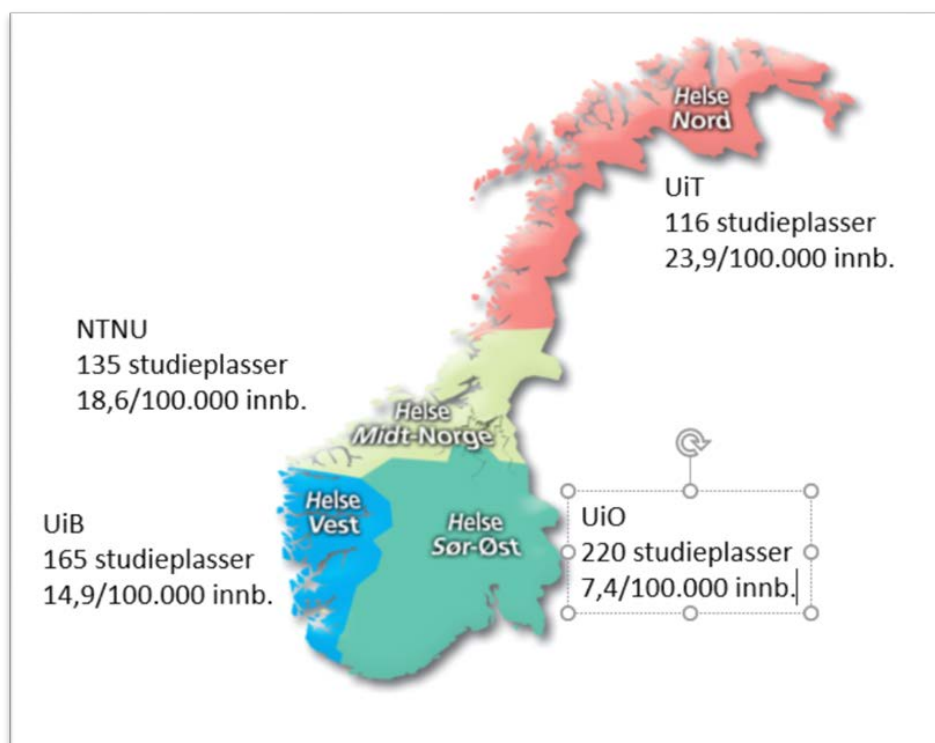
• Helse Midt-Norge RHF skal utrede og iverksette tiltak for å forbedre avviklingen av praksisundervisning for de som utdannes i helseyrkene innenfor rammene av helseforetakenes ansvar for praksisundervisning og opplæring.

Spesialisthelsetjenesten som arena for klinisk praksis

Norge er delt inn i fire helseregioner; Helse Nord, Helse Midt-Norge, Helse Sør-Øst og Helse Vest (se figur 15). De fire regionale helseforetakene har et sørge-for-ansvar som klinisk læringsarena for helseprofesjonene som utdannes ved utdanningsinstitusjoner i sin region. Oppdragsdokumentene til RHFene fra HOD angir hvert år føringer på foretakenes involvering i utdanningsvirksomhet, med referanse til studieprogram og dimensjonering av kandidatmåltall innenfor hver region. Det spesifiseres særskilt for de treårige helseprofesjonsutdanningene, men det er ikke tilsvarende henvisning til regional fordeling når det gjelder medisinstudiet. For medisinstudiene i Norge har det likevel vært en regional arbeidsfordeling, slik at studentene fra hvert av de fire medisinske lærestedene i sin praksis på sykehusene fordeles innenfor de regionale grensene som foretakene utgjør. Det er derfor tradisjonelt én-til-én overlapping mellom helseregion og medisinsk lærested, og det er etablert formelle organer og samarbeidsarenaer som bygger på denne strukturen, både for forskning og utdanning. Ett unntak fra den vanlige regionale fordelingen er at NTNU, etter avtale med UiO, benytter Tynset sykehus i Helse Sør-Øst som praksisarena for medisinstudenter.

Basert på helseregionenes inndeling introduserer vi her en måte å illustrere antall studieplasser per 100.000 innbyggere på, per region (studieplassetthet). Dette gir et bilde på hvordan forholdstallet mellom studieplasser og innbyggere er, og setter pasientgrunnlaget i fokus. Medisinstudiene er tett sammenvevd med helsetjenestene, og en økning av studieplasser i medisin må vurderes med dette for øye. Slik figur 15 viser er det i dag ulik tetthet i regionene, med høyest tetthet (23,9) i Helse Nord. I Helse Vest og Helse Midt-Norge er det en tetthet på henholdsvis 14,9 og 18,6. Helse Sør-Øst ligger lavest i tetthet, med kun 7,4 studieplasser per 100.000 innbyggere. Dette kan gi regionene noe ulike forutsetninger for å bidra i en økning av utdanningskapasiteten. Som utvalg har vi hatt dette som bakteppe i videre vurderinger, og figuren blir oppdatert både i forhold til innspill om økning i studieplasser fra lærestedene (kapittel 8), og i forslaget til opptrappingsplan (kapittel 11).

Figur 15: Inndeling i helseregioner i Norge og medisinstudiet ved NTNU, UiB, UiO og UiT. Antall studieplasser per 100.000 innbyggere (innb.) i 2019

Kilde: Grimstadutvalget

Inntil for ca. 15 år siden ble utdanningsplikten til foretakene fulgt av et funksjonstilskudd knyttet til antall medisinstudenter, som skulle dekke kostnadene med denne plikten. I dag inngår finansiering av utdanning i rammetilskuddet fra HOD til helseforetakene.

Universitetssykehusene

Praksis i spesialisthelsetjenesten utgjør en hoveddel av den kliniske praksisen medisinstudentene får, og det er flere grunner til at situasjonen er slik. Opprinnelig var all medisinstudiet knyttet til sykehus, og fortsatt er de fleste medisinske fakulteter i inn og utland knyttet til ett eller flere såkalte *universitetssykehus*.

Det er fastsatt vilkår for å få godkjenning til å kunne benytte betegnelsen universitetssykehus, og vilkårene framgår i *Forskrift om krav til spesialisthelsetjenester, godkjenning av nasjonale tjenester i spesialisthelsetjenesten og bruk av betegnelsen universitetssykehus* (2010). Der sies det blant annet (§3-2):

"Helseforetaket og/eller sykehuset må samarbeide med ett eller flere universitet(er) som uteksaminerer medisiner og annet helsepersonell ved at

- 1. det bidrar vesentlig i forskningsbasert utdanning i medisin og annen helsefaglig utdanning*
- 2. kandidatene har det vesentlige av sin praktiske og teoretiske undervisning ved sykehuset*
- 3. det bidrar vesentlig i doktorgradsutdanningen i de fleste kliniske fag innen medisin og andre helsefaglige disipliner*

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

4. *det kan dokumenteres at det utføres biomedisinsk og helsefaglig grunnforskning, translasjonsforskning og klinisk forskning innenfor de fleste kliniske fagområder og*
5. *det kan dokumenteres forskningsaktivitet av høy internasjonal kvalitet og bredde.”*

To av helseregionene, Helse Midt-Norge og Helse Nord, har ett universitetssykehus hver (St. Olavs hospital og UNN), mens Helse Sør-Øst og Helse Vest har to. Helse Sør-Øst - med OuS og Ahus - er knyttet til medisinstudiet ved UiO, og i Helse Vest er både HUS og SUS knyttet til medisinstudiet ved Universitetet i Bergen.

Omfang av praksis og klinisk undervisning i helseforetakene

Vi skal nå se nærmere på omfang av praksis og klinisk undervisning som medisinstudenter har ved foretakene i hver helseregion basert på data innhentet fra lærestedene.

Med helseregionene som bakteppe i forrige punkt ser vi først på omfanget av ekstern praksis som studentene har i hvert av de regionale helseforetakene. Her er lengden på periodene studentene er i praksis (ukekvivalenter) ganget med antall studenter, slik at vi får antall *studenttaker* på semester- og årsbasis.

Tabell 10: Omfang ekstern praksis i profesjonsstudiet medisin, antall studenttaker ved helseforetakene

Ekstern praksis	Studenttaker (antall studenter x antall uker i praksis)		
	Høst	Vår	Per år
Helse Midt-Norge RHF	896	896	1792
Helse Nord RHF**	–	–	1908
Helse Sør-Øst RHF*	1196	1196	2421
Helse Vest RHF	1156	1156	2312

*Praksis i regi av NTNU (totalt 128 studenttaker per år) inngår her, øvrig praksis er for studenter ved UiO

**Praksisperioder ved UiT går på tvers av semestrene, derfor ikke oppdeling høst-vår

Kilde: Grimstadutvalget 2019

Tabell 10 viser ikke fordelingen mellom foretakene innad i regionene, men utvalget ser av datagrunnlaget at det er noe ulik kapasitetsutnyttelse fra region til region. I Helse Nord og Helse Midt-Norge benyttes alle sykehusene til praksis, i stor grad også i Helse Vest, mens det i Helse Sør-Øst er mindre utnyttelse. De helseforetakene som brukes mest i region Sør-Øst er Oslo universitetssykehus HF, Akershus universitetssykehus HF og Vestre Viken HF. Det kan synes å være potensiale for kapasitet i de øvrige helseforetakene i regionen, og hvis en tar i betraktning størrelsen på regionen og antall sykehus, er antall studenttaker langt lavere enn i de mindre regionene. Forholdstall mellom størrelse og studenter (studieplasser) så vi også av figur 15 tidligere.

En tydelig trend i all sykehusbehandling er at aktiviteter flyttes til poliklinikk og dagbehandling. Pasientkontakt skjer oftere utenom sengepostene, som dermed også får mindre betydning i studentundervisningen. Typisk blir derfor mottaksavdeling, observasjonsposter og poliklinikker mer

sentrale i undervisningen. I dialogen mellom utdanningsinstitusjon og foretak er det et drøftingstema at ny poliklinikk- og mottaksvirksomhet må legges til rette for å inkludere studenter. For å ivareta økt studentaktivitet, er det avgjørende at det både finnes hensiktsmessige arealer og at det bemannings- og tidsmessig legges til rette.

Kommunehelsetjenesten som arena for klinisk praksis

Sammenliknet med spesialisthelsetjenesten er det et mindre volum av praksis i medisinstudiene som finner sted i kommunehelsetjenesten. Kommunene har bare et medvirkningsansvar i utdanning av helsepersonell, og knappe ressurser vanskeliggjør samarbeidet med utdanningene. Finansiering og organisering av fastlegene, hovedsakelig som private foretak med avtale med kommunene, skaper også utfordringer i samarbeidet. De fleste utdanningsinstitusjonene har valgt å inngå avtaler direkte med fastlegene om undervisning og veiledning i kommunen. På andre arenaer der studentene er i praksis, som i sykehjem, på legevakt, helsestasjoner eller i kommunale akutte døgnenheter, er det kommunen som er avtalepart.

Universitetene må selv rekruttere det enkelte praksissted og finansiere alle kostnader ved praksis, det gjelder både honorering av veiledere, infrastruktur og studentenes reise- og boligutgifter i praksisperioder. Dette til forskjell fra praksis i spesialisthelsetjenesten, der grunnkostnaden med veiledning og infrastruktur er dekket i utgangspunktet, og universitetene bare må dekke reise- og boligutgifter. Kostnader ved praksis i primærhelsetjenesten kan samlet sett sies å være en stor belastning for de medisinske lærestedene og et hinder for sterkere prioritering av praksis i denne delen av helsetjenesten.

Som vi har sett, foreslås det i RETHOS-prosessen økt tid i primærhelsetjenesten (minst 10 uker). Dersom antall studieplasser økes vesentlig, vil dette kunne gjøre rekrutteringen av veiledere og praksisplasser enda vanskeligere.

Omfang av praksis og klinisk undervisning i kommunehelsetjenesten

Utvalget har på basis av informasjon fra lærestedene utarbeidet en oversikt over antall fastleger/ fastlegekontorer som er involvert i ekstern praksis i medisinstudiet i landets fylker (tabell 11 under). Praksisperiodene har fastsatte læringsmål innenfor fagene allmenntilleggsmedisin og samfunnsmedisin. Periodene for ekstern praksis varer 6 uker ved NTNU, UiB og UiO, mens de ved UiT har 8 ukers varighet.

Det er i tillegg annen klinisk undervisning som foregår på fastlegekontorer som del av timeplanlagt undervisning, og dette vil være undervisning av kortere varighet (timer eller enkeltdager). Slik undervisning synliggjøres i tabell 9 tidligere i dette kapitlet.

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

Tabell 11: Praksisperiode allmenmedisin 5. eller 6. studieår etter lærested, fylke, antall fastlegekontor, antall studenter og antall uker

Lærested	Fylke	Antall fastlegekontor	Antall studenter per studieår (høst og vår)*	Antall uker i praksis per student	Sum studentuker per fylke
NTNU	Trøndelag	44	85 studenter	6 uker	510
	Møre og Romsdal	20	35 studenter	6 uker	210
UiB	Sogn og Fjordane	10	20 studenter	6 uker	120
	Hordaland	25-30	50-60 studenter	6 uker	300 - 360
	Rogaland	25-30	50-60 studenter	6 uker	300 - 360
	Vest-Agder	10-12	20-24 studenter	6 uker	120 - 144
UiO	Oslo	10	20 studenter	6 uker	120
	Akershus	18	40 studenter	6 uker	240
	Telemark	7	16 studenter	6 uker	96
	Vestfold	9	28 studenter	6 uker	168
	Aust-Agder	5	10 studenter	6 uker	60
	Buskerud	5	12 studenter	6 uker	72
	Oppland	15	40 studenter	6 uker	240
	Hedmark	13	32 studenter	6 uker	192
Østfold	8	20 studenter	6 uker	120	
UiT	Finnmark	12	28 studenter	8 uker	224
	Troms	16	41 studenter	8 uker	328
	Nordland	14	35 studenter	8 uker	280
	Svalbard	1	2 studenter	8 uker	16
Total		267 - 279	584 - 608 studenter		3716 - 3860

*ved UiO og UiB er det omtrent like mange studenter i praksis både vår- og høstsemesteret, ved NTNU er studentene i praksis kun om høsten og ved UiT en periode i løpet av studieåret

Kilde: Grimstadutvalget

Oversikten viser at alle fylker er involvert, men i ulik grad. Fordelingen på fastlegekontor følger primært regionsgrensene, slik vi har sett i spesialisthelsetjenesten. Et unntak er Vest-Agder, som i denne fordelingen har samarbeid med UiB. Dette har historiske årsaker, relatert til tilsetningsforhold i universitetsfunksjon.

De fire fakultetene med ansvar for medisinstudier har i mange år arbeidet sammen for å bedre finansieringen av ekstern praksis i kommunehelsetjenesten, uten å ha lyktes i å få gjennomslag for en egen finansieringsordning for dette, slik det er i spesialisthelsetjenesten. Fakultetene ønsker økt eksponering for og praksis fra allmenmedisin, slik at studenten kan delta i fastlegekontorets virksomhet, først og fremst gjennom å trene på fastlegens oppgaver. Studentene skal også delta i andre allmenlegeoppgaver knyttet til for eksempel legevakt, kommunal akutt døgnetjeneste, sykehjem og helsestasjon. De skal også gjøre seg kjent med oppgavene til kommuneoverlegen og ulike samarbeidsparter i helse- og omsorgstjenesten i kommunen, NAV og folkehelsearbeid, dessuten med samfunnsmedisinske oppgaver som smittevern og beredskap.

Stortinget har bedt regjeringen sikre at medisinstudenter får mer praksis i kommunehelsetjenesten, og konkret bedt om at det snarest mulig innføres en særskilt finansiering av slik praksis i regi av universitetene (Innst. 109 S, 2017–2018). Per 2019 er det ikke kommet konkrete forslag om dette fra Regjeringen.

I 2019 har fakultetene satt i gang en egen utredning for å kartlegge nåværende ordninger for tilknytning, honorering og kostnadsdekning for praksis i allmenmedisin. Fakultetene skal også

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

utrede ulike modeller for økonomiske ordninger for ekstern praksis i framtiden, herunder modeller for tilknytning (ansettelse eller kontrakt som næringsdrivende), honorering og kostnadsdekning. Helsedirektoratet har i 2019 fått i oppdrag å utrede mulig lovfesting av et sørge for-ansvar for kommunene for å ta imot studenter i praksis, herunder de økonomiske og administrative konsekvensene. KS har i brev til utvalget uttrykt at ønsket om mer praksis er velkomment, og at man kan godta lovpålagt veiledning i praksis dersom den blir finansiert. KS ønsker finansiering direkte til kommunen, ikke via utdanningsinstitusjonene, slik Stortinget har bedt om. Innspillene fra KS kommer vi nærmere tilbake til i kapittel 10.

Klinisk praksis for norske utenlandsstudenter i medisin

For utenlandsstudenter er det ingen systematiske tilbud om kvalitetssikrede praksisopplegg i Norge, og det er heller ingen faste ordninger som gjør det mulig å ta en klinisk del av studiene her. Det er likevel en del utenlandsstudenter som har praksisopphold i Norge som deler av sin utdanning utenlands, primært for å oppfylle spesifikke praksiskrav i enkelte semestre eller år av studiet. Dette gjelder særlig praksis i spesialisthelsetjenesten. Under slike opphold betegnes studenten ofte som en *hospitant*, selv om forventningene til oppfølging fra studenten sin side ofte kan være det samme som det vi tidligere har betegnet som ekstern praksis.

Som hovedregel er det da snakk om individuelt organiserte opplegg, der studenten selv henvender seg til aktuelle foretak. I et begrenset omfang finnes det også ordninger mellom læresteder utenlands og norske sykehus, der det er tilrettelagt for at praksisopphold kan gjennomføres for en fast gruppe studenter (jfr. ordningen ved SUS for norske studenter fra universiteter i Ungarn).

Utvalget har kartlagt hvordan henvendelser fra medisinstudenter i utlandet håndteres av foretakene, og fått et estimat på hvor mange studenter som får tilrettelagt ulike typer praksisopphold. Spørsmålet fra utvalget til helseforetakene var:

«Har helseforetaket oversikt over hvilket omfang av norske medisinstudenter fra utenlandske utdanningsinstitusjoner som samlet sett gis tilbud om praksis eller hospitering i løpet av et år? Det ønskes oversikt/estimat over årlig omfang siste 3 år.»

Her er et estimat basert på svarene vi fikk:

Tabell 12: Estimert utenlandsstudenter i praksis/hospitering ved helseforetak årlig:

Helseforetak	Antall i praksis/klinikk per år
Helse Midt-Norge RHF	Ca. 75 per år
Helse Nord RHF	15-20 per år
Helse Sør-Øst RHF	180 - 186 per år (ekskl. OUS og Ahus)
Helse Vest RHF	164 - 170 per år
Totalt	434 - 451 per år

Det hefter usikkerhet ved estimatene fra helseforetakene. Hovedgrunnen er mangelfulle rutiner for å registrere denne typen henvendelser og tilbud, slik vi blant annet har fått opplyst fra OUS og Ahus. Mange henvendelser går rett til avdelinger/klinikker og er vanskelige å fange opp. De sykehusene

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

som har tett samarbeid med lærestedene om internasjonalisering (innveksling av utenlandske studenter en periode), inkluderer nok også andre typer kandidater enn norske medisinstudenter i utlandet i sine estimat.

Perioden for opphold varierer; noen melder om definerte perioder på 2-8 uker i spesifikke fag (som ved SUS), noen omtaler kortere perioder på mindre enn 2 uker (Helse Sør-Øst). Enkelte sykehus har høyere estimat enn andre (Helse Møre og Romsdal, Sørlandet sykehus, Diakonhjemmet). Her kan også periodene variere fra få uker til flere måneder.

Slik klinisk praksis kan ses som positiv for den enkelte utenlandsstudent og bidrar til innsikt i norsk helsetjeneste for studenter som ellers har alle sine studieerfaringer i medisin fra utlandet. Det er likevel noen viktige problemstillinger knyttet til den praksisen som foregår. For det første er det ingen åpne prosesser om hvem som får tildelt praksis eller hospiteringsplass. Studenttillitsvalgte har meldt til utvalget om utfordringer når det gjelder kvalitet, transparens og rettferdighet i prosessen for å gi norske medisinstudenter fra utenlandske utdanningsinstitusjoner tilbud om praksis eller hospitering. For det andre opptar disse studentene praksisplasser og klinisk kapasitet i sykehusene. Dette går ut over norske studenter i ordinær ekstern praksis, noe som ikke synes å være knyttet til oppdragsdokumentet eller finansieringen til helseforetakene. Utdanningsinstitusjonene har mottatt henvendelser om konkrete og uheldige konkurransesituasjoner mellom studentgrupper når det gjelder tilgang på pasienter, prosedyrer og veiledning. Situasjonen er også nevnt i delrapporten fra arbeidsgruppen for grunnutdanningen i medisin i Praksisprosjektet (2015, s.8).

Utvalget har ikke foretatt en tilsvarende kartlegging av hvordan norske medisinstudenter i utlandet får praksiserfaringer fra kommunehelsetjenesten i Norge. Det er ikke lett å kartlegge dette på tvers av kommuner og fylker i Norge, så her baserer vi oss på informasjon innhentet fra Norsk medisinstudentforening (Nmf). Gjennom Norsk forening for allmenntilleggsmedisin (NFA) har det vært rekruttert inn fastleger som har sagt seg villig til å være mentor for studenter. Disse er lagt inn på en liste som medisinstudenter med medlemskap i Nmf har tilgang til. Det er opp til hver enkelt student å kontakte en lege og gjøre en avtale, og mange utenlandsstudenter har sett dette som en fin måte å komme i kontakt med legekantorene på. Det er for øvrig ingen oversikt over hvor ofte ordningen brukes.

Utvalgets vurdering

Utvalget ser praksiserfaringer fra norsk helsetjeneste og norsk pasientvirksomhet som en bærebjelke i norsk medisinstudenter. Da må det også være lagt til rette for et velfungerende samarbeid på praksisfeltet. Kapasiteten i praksis og hvordan man bruker helsetjenesten, er grunnleggende faktorer for i det hele tatt å kunne drøfte en økning på utdanningsfeltet i medisin. Da må også *vilkårene* for både spesialist- og primærhelsetjenesten tematiseres.

Utvalgets kartlegging av omfanget av praksis og klinisk undervisning for medisinstudenter i helsetjenestene viser at det i dag er et varierende antall studentuker avhengig av region og lærested. Lærestedenes studieplaner er ulike, geografiske vilkår i regionene er ulike, og dette avspeiles også i hvor mye studentene er utplassert i helsetjenestene. Basert på helseregionenes inndeling ser vi imidlertid at antall studieplasser per 100.000 innbyggere er ujevnt fordelt, med Helse Nord som den regionen med høyest tetthet (23,9). Helse Sør-Øst har den desidert laveste tettheten (7,4), og i denne regionen er det også flere sykehus som i liten grad har medisinstudenter i klinisk praksis.

Ved kartlegging av medisinstudenters praksisandel i norske sykehus har utvalget fått en god oversikt over omfanget, og ser samtidig hvordan norske medisinstudenter i utlandet er en del av totalbildet allerede.

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

Med tanke på den kapasitetsøkningen som foreslås, er utvalget opptatt av at det må gjøres helhetlige nasjonale vurderinger i saken, og da er fordelingen mellom helseregionene en viktig faktor.

Anbefaling H Utvalget anbefaler at bruk av praksissteder, basert på helseregionenes inndeling, bør praktiseres mer fleksibelt mellom universitetene enn i dag.

Det er en rekke signaler om utfordringer for økt og bedre praksis i primærhelsetjenesten; i tillegg til finansieringen melder lærestedene om vansker med å rekruttere praksisplasser i allmenmedisin. Usikkerheten og rekrutteringsproblemene i fastlegeordningen (den omtalte «fastlegekrisen») gjør rekrutteringsarbeidet vanskelig. Nye krav til kvalitet på veiledning og økt volum i praksis (RETHOS) gir også utfordringer, og ved en eventuell økning av studieplasser blir det desto viktigere å ha løsninger som letter situasjonen. Utvalget har noen grunnleggende anbefalinger for å sikre nødvendige vilkår for samarbeidet mellom utdanningene og helsetjenestene:

Anbefaling Q Utvalget anbefaler at kommunehelsetjenesten benyttes mer som læringsarena i medisinstudiet.

Anbefaling R Utvalget anbefaler at det innføres nasjonale finansieringsordninger for praksisstudier i primærhelsetjenesten.

Anbefaling S Utvalget anbefaler at det gjøres en utredning av finansieringsordningene for praksisstudier og klinisk undervisning i spesialisthelsetjenesten.

Vi ser samtidig at lærestedene må være villige til å tilpasse seg en ny tid i organisering av praksis, og prøve ut nye modeller. Det kan være mulig, som mange steder i utlandet, å bruke praksisplassene hele året, inngå avtaler om kontorløsninger, investering og drift av legekontor.

Utvalget ser det for øvrig som et paradoks hvis praksisopplegg for norske medisinstudenter i utlandet medfører at helsetjenesten bidrar til å hjelpe utenlandske læresteder med gjennomføring av egne studieplaner på bekostning av de som studerer medisin i Norge, og med bruk av personell og infrastruktur som er ment og finansiert for norsk medisnutdanning.

For alle norske medisinstudenter er det å ha klinisk praksis ved helseforetak i Norge et gode som styrker grunnlaget for videre rekruttering som LIS1. Det er viktig for den enkelte student å gjøre seg kjent med og bli husket i spesifikke sykehus. Uforutsigbare prosesser rundt tildeling av praksis- eller hospiteringsplasser gagnar verken helsetjenesten eller profesjonen. Utvalget ønsker å stimulere til forbedring av rutiner på dette feltet:

Anbefaling P Utvalget anbefaler at det etableres gode rutiner og åpne prosesser for utenlandsstudenter som ønsker praksis og hospitering i den norske helsetjenesten som en del av studieløpet.

8. Kapasitet, muligheter og studiemodeller i norsk medisindanning

Hva tenker så de etablerte medisinske lærestedene om en eventuell økning i studenttallet i medisindanningen? Hva med nye tanker om utvikling av studieplasser, hvilke planer er konkretisert i Stavanger-regionen, og er det mulig å få til et velfungerende trepartssamarbeid på Vestlandet – slik mandatet skisserer? Er det planer også ved private høyskoler som utvider kapasiteten og muligheter for norsk ungdom som vil studere medisin? Utvalget vil starte med å se på hvordan kapasitet, mulige scenarier for økning av studieplasser og ressursbehov vurderes. Videre ser vi tilbud og planer i lys av aktuelle studiemodeller for medisinstudiet, og drøfter hvordan 3-årige studieløp kan ses i sammenheng med den overordnede anbefalingen fra utvalget om at modellen for medisinstudier i Norge skal være basert på 6-årige integrerte studieprogram (jfr. kapittel 4).

I kapittel 10 trekker vi drøftingene videre til **praksisfeltet**; Hvilken kapasitet er det - i primær- og spesialisthelsetjenesten - for å kunne bidra til en eventuell økning av studieplasser i medisin i Norge? Er det regionale forskjeller, og hvordan kan eventuelt nye studiemodeller for medisinstudiet bidra til å sikre rekruttering og dekke legebegrep i landet?

For å illustrere hvor tett utdanningsfeltet og helsetjenestene er knyttet sammen viser vi her en figur med den gjensidige avhengigheten, basert på en illustrasjon av Frenk, Chen et al. (2010)

Figur 16: Sammenhengen mellom utdanningsystemet og helsetjenesten

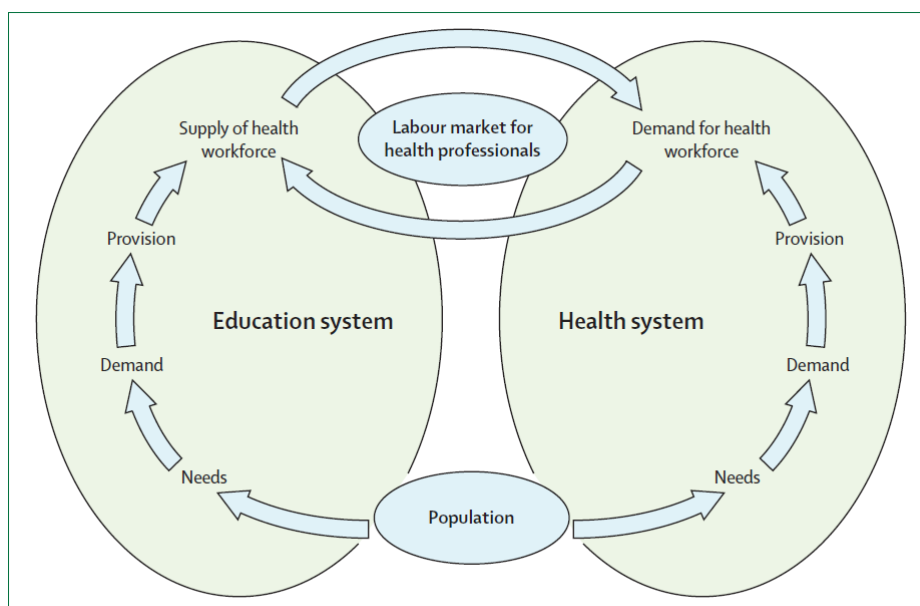

Figure 3: Systems framework

Denne avhengigheten ses på alle nivåer; fra det nødvendige samarbeidet mellom departementene (KD og HOD), til regionalt samarbeid på institusjonsnivå (regionalt helseforetak, KS, universiteter og høyskoler) og på lokalt nivå (sykehusene, kommunehelsetjenesten og fakulteter/institutter). Pasienter, studenter, ferdigutdannet helsepersonell og ansatte – alle har en interesse i at samarbeidet om en profesjonsutdanning som medisinstudiet baserer seg på har felles forståelse og

ordnede rammevilkår. Ved en kapasitetsøkning kan vilkårene utfordres, og da er det viktig å se hvordan argumenter fra helsetjenesten og utdanningsinstitusjonene henger sammen.

Kapasitetsbegrensninger i dagens 6-årige medisinstudier

I tråd med mandatet ble det innhentet informasjon fra de fire fakultetene som allerede har profesjonsstudier i medisin. De ble spurt om mulig økning innenfor dagens medisinstudier, om status for student-/kandidattall, hvilke muligheter/begrensninger i kapasitet det er ved eventuell tildeling av nye studieplasser, og om de har tilstrekkelig tilgang på praksisplasser. De innspillene som er innhentet gir informasjon om hva som er mulig å få til og hva som er begrensende faktorer.

På spørsmålet om det er mulig å øke antall medisinstudenter innenfor dagens studiemodeller er svaret fra alle fire universiteter at det *ikke* er mulig slik situasjonen er i dag. Gjennomgående for svarene er at det pekes på kapasitetsutfordringer i den kliniske delen av studiet, både når det gjelder oppfølging av studenter i gruppeundervisning og praksisplasser i helsetjenesten. I tillegg er begrensningene knyttet til arealer for undervisning og læring, både laboratorier, auditorier, kurssaler, grupperom og lesesaler.

Som vi har beskrevet i omtalen av medisinstudiene ved fakultetene (kapittel 4), har de alle jobbet med store endringer av studieplanene de siste årene, ikke minst med nye undervisningsformer og modeller for tettere oppfølging av studentene. Studiene er dimensjonert til et studenttall som avspeiler dagens ressursituasjon, og det medfører kritiske faktorer for drift og logistikk.

NTNU peker på klinisk undervisning i 3. og 4. studieår som en avgjørende begrensning, og viser til strukturen med roterende klinisk undervisning (uketjeneste) på St. Olav Hospital. Der har studentene og underviserne gjennom flere år vært tydelige på at gruppestørrelsen ikke kan økes uten at dette vil gå på bekostning av studentenes læringsutbytte. Ved siste økning av studieplasser i Trondheim (15 nye studieplasser fra 2016) ble det derfor planlagt med en ny modell i et desentralisert studieløp (NTNU Link i Trøndelag) der inntil 16 studenter er ved Sykehuset Levanger fra 3. studieår. Slik har NTNU foreløpig kunnet holde en størrelse på kliniske smågrupper som sikrer godt læringsutbytte. Ved eventuelle ytterligere økninger av studieplasser ser de desentraliserte løp som det aktuelle.

UiB ser nødvendige rammefaktorer i studiets siste halvdel som en begrensning for eventuelt økt optak innenfor dagens studiemodell. Det gjelder først og fremst mangel på praksisplasser. UiB sin studiemodell baserer seg på et utstrakt samarbeid med sykehusene på Vestlandet; Haugesund, Førde og Stavanger. Både samarbeidende sykehus og primærhelsetjenesten melder at det innenfor dagens praksisperioder ikke er rom for å øke antall studenter. Kun ved å se på alternative modeller for utvidelse, vil det være muligheter.

UiO skisserer flere begrensende faktorer for økning, der lokaler og bemanning står sentralt. Det er også et øvre tak på ordningen med klinisk smågruppeundervisning, og i dagens situasjon er allerede antall studenter i hver gruppe på et punkt utover det som er anbefalt. Hvis studentøkning gjør at en må redusere på denne undervisningsformen, ser fakultetet at det er en utvikling i motsatt retning av hva som er ønskelig. Fakultetet peker også på arbeid med å få lagt klinisk undervisning til sykehus med en pasientpopulasjon som speiler sykdomspanoramaet i befolkningen, og ser at det også framover blir viktig å holde fast ved en kritisk vurdering av hvor grunnutdanningen skal gjennomføre den kliniske undervisningen. Ved ytterligere bruk av lokalsykehus i Helse Sør-Øst som praksisarena for UiO ser fakultetet finansiering av studentenes utgifter til reise og bolig som en utfordring.

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

UIT skisserer noen hovedutfordringer når de vurderer at det ikke er mulig med økt opptak innenfor dagens studiemodell, særlig knyttet til praksis i primærhelsetjenesten og i psykisk helsevern. Det handler om betydelige kapasitetsutfordringer og en lite tilfredsstillende finansieringsordning for utdanningsoppgaver i primærhelsetjenesten. Det samme gjelder i stor grad praktisk klinisk undervisning i spesialisthelsetjenesten. Studentene i Tromsø har engasjert seg særlig i det som handler om vilkårene for klinisk undervisning, og ser at gruppestørrelsene allerede i dag er en betydelig utfordring. De ser at det må sikres tid og ressurser i undervisningsmiljøene på sykehuset for å få nødvendig oppfølging av og tilbakemelding til studentene. Fakultetet påpeker også at tilgang på laboratorieareal og andre spesialrom for undervisning i basisfag, preklinisk og teoretisk undervisning er en begrensning for eventuelt økt opptak.

Til tross for denne gjennomgangen av begrensningene, slik fakultetene har formidlet dem til utvalget, ser de likevel muligheter framover. Vi skal her beskrive de scenariene som fakultetene tegner opp når de utfordres på muligheten for å få tildelt flere studieplasser innenfor en nasjonal satsing på økt medisinutdanning.

Muligheter for kapasitetsøkning ved de medisinske lærestedene i Norge

Gitt at fakultetene ble tildelt eller bedt om å opprette flere studieplasser spurte utvalget om hvilke muligheter de har til å klare det, og eventuelt under hvilke forutsetninger. Vi ser først på scenariene som er skissert, i neste omgang hva som skal til for at økningen skal kunne gjennomføres. Øvrige planer for utvidelser i medisinutdanningen, herunder UiS, presenteres i neste punkt.

Alle fire fakulteter med studier i medisin presenterer scenarier for utvidelse, med et volum varierende fra 20 – 140 studieplasser. Tabellen under oppsummerer scenariene.

Tabell 13: Kapasitet og mulige utvidelser ved dagens fire læresteder i medisin, informasjon innhentet av Grimstadutvalget våren 2019. Studieplasser, SP

	NTNU	UiB	UiO	UiT
Studieplasser (SP) i dag	135 SP	165 SP	220 (110 + 110) SP	116 SP
Kapasitet i dagens studier	Begrenset	Begrenset	Begrenset	Begrenset
Modell for scenarier	Desentralisert studiemodell	Desentralisert studiemodell	Økning lokalt og regionalt, i tillegg til desentralisert studiemodell	Praksismodell, rotasjon
Detaljer scenarier	Møre og Romsdal, 15 + 50 SP studieplasser (desentral utdanningsmodell NTNU Link)	Stavanger, Haugesund, Førde – Vestlandslegen, 100 SP, desentral utdanning	Oslo Pluss (50 SP) Oslo-Viken (60 SP) Oslo-Sør (30 SP)	5. år som praksisperioder-tredelt rotasjon 20-25 SP

NTNU beskriver to scenarier for økning, der det første omhandler en utvidelse med 15 studenter (fra dagens 135 studieplasser til 150 studieplasser totalt). En slik første økning ønskes utredet i dialog med Helse Møre og Romsdal HF, som et desentralisert studieløp i 3. og 4. studieår etter modell av NTNU Link i Trøndelag. Det ville bety 150 studenter i 1. og 2. studieår med undervisning i Trondheim. For 5. og 6. studieår av et slikt studieløp handler det om å sikre kapasitet for praksisplasser i primærhelsetjenesten, og her er det nødvendig å gjøre en mulighetsstudie.

Det andre scenariet fra NTNU innebærer en utvidelse med ytterligere 50 studenter (fra 150 til 200 studieplasser), og da med utvidelse av den desentraliserte utdanningen fra 3. studieår til enda flere lokasjoner. Det vises til at Fakultet for medisin og helsevitenskap ved NTNU er Norges største medisinske og helsefaglige fakultet, med hovedbase i Trondheim og med Institutt for helsevitenskap på Gjøvik, Institutt for helsevitenskap i Ålesund og med campus også i Levanger (NTNU Link og HUNT).

UiB har ett scenario for utvidelse, som innebærer en visjon om å utdanne «Vestlandslegen»; leger på Vestlandet for Vestlandet, som et akademisk kompetanseløft for helsetjenesten i hele landsdelen. Det ønskes opprettet et nytt medisinstudium med inntil 100 studieplasser, med opptrapping over noen år. Ønsket utvidelse ses som en type desentralisert studiemodell, der studentene er i Bergen de tre første studieårene for så å ha sterk tilknytning til en annen lokalisasjon på Vestlandet de tre siste studieårene (4. - 6 studieår). Den viktigste lokalisasjonen i et nytt studium vil være Stavanger, og UiB ser for seg sterkt utvidet bruk av SUS. Ved sykehusene i Førde og Haugesund ser en for seg utdanningsmodeller av samme type som NTNU Link i Trøndelag og Finnmarks- og Bodø-modellen ved UiT. Ved fullskala drift med 100 nye studieplasser anslås det en fordeling med 50 studenter i Stavanger de tre siste årene, 25 studenter i Bergen, 15 studenter i Haugesund og 10 studenter i Førde. Kapasiteten i Stavanger ønskes oppbygd først. Studiemodellen og mulig samarbeid også med UiS vil omtales nærmere i kapittel 9.

UiO kom med oppdaterte innspill til utvalget i mai 2019, og her er det lagt vekt på de mulighetene som kan ligge i en økt utnyttelse av kapasitet i hele helseregion Sør-Øst. UiO sier at de på sikt kan øke utdanningskapasiteten med inntil 60 %, fra 220 til 360 studieplasser. I første omgang kan en se for seg økt utnyttelse av kapasitet ved omlegging av klinisk undervisning ved universitetssykehusene sentralt i Oslo-området, for deretter å trappe opp og inkludere sykehusene i Vestre Viken (Drammen og Bærum). Videre ønsker en å bygge opp et desentralisert studium ved Sørlandet sykehus, Kristiansand og tiliggende kommuner. En tentativ plan for opptrapping i Oslo, Vestre Viken og Sørlandet SHF er en fordeling med henholdsvis 50, 60 og 30 studieplasser over noe tid. Med en noe lengre planleggingsfase antyder UiO også at de kan gjennomføre en større konseptuell omlegging av hele studiet, der også helseforetak som Innlandet, Telemark og Østfold kan inkluderes.

UiT har begrensede ressurser og kapasitet for en eventuell økning, men presenterer et scenario for en økning på 20-25 studenter som i hovedsak vil måtte basere seg på en ny modell og utvidet rotasjon i praksisperioder mellom primærhelsetjeneste, sykehus og psykiatri. En mulig framtidig modell vil være å ha fire praksisperioder i året i stedet for dagens tre perioder, og det pekes på at det i så fall kan bli nødvendig å utvide undervisningstidsrommet utover tidene for en normalarbeidsdag.

Det presiseres at tidsaspektet for eventuelle økninger ikke er angitt spesifikt for hvert fakultet, men både NTNU og UiB har stilt seg positive til at en eventuell økning kan starte allerede fra høsten 2021 (eventuelt fra høsten 2020 om nødvendig).

Betraktninger fra utvalget på fakultetenes tilbakemeldinger

Utvalget ser tilbakemeldingene fra de etablerte fakultetene som uttrykk for den utviklingen som har preget utdanningene siste periode. Etter flere års arbeid med studieplanprosesser som har endret premisene for faglig integrering og pedagogisk arbeid i fagmiljøene (jfr. kapittel 4), er det en viss endringstretthet i organisasjonene. Siden antall studieplasser har stått nesten på stedet siden begynnelsen av 2000-tallet, er nye studieplaner rigget for det studentantallet fakultetene har i dag. De nye studieplanene er bygget på modeller som i stor grad synes å ha tatt ut potensialet i faglige og administrative ressurser, og som innebærer en logistikk som i mer utpreget grad enn før bygger på pedagogiske modeller, med tettere oppfølging av medisinstudentene. Flere av institusjonene peker på koblingen mellom studiekvalitet og gruppestørrelse i klinisk sammenheng. Dette kan også ses i relasjon til de strukturelle endringene i hele utdanningsløpet for medisin, både med endring i turnustjenesten, utstedelse av autorisasjon etter fullført grunnutdanning og omlegging av hele spesialistutdanningen. Bevisstheten rundt kvalitet i utdanning har preget hele utdanningsfeltet i Norge gjennom omfattende reformer de siste tiårene, og som vi har sett er dette også de siste årene utvidet til å gjelde tettere kvalitetsoppfølging i praksis.

Innspillene fra fakultetene peker mot en realistisk utvikling i retning av desentrale modeller (jfr. NTNU), og en ser studieplanutvikling som uttrykk for overordnede regionale vyer (jfr. UiB). Det er fremmet konstruktive løsningsforslag for å utnytte potensialet i restkapasitet (jfr. UiT), og det er fornyet vilje til ekspansjon og utnyttelse av kapasitet innen egen helseregion (jfr. UiO). Oppsummert synes utvalget at fakultetene har kommet med gode innspill og vist vilje til å tenke nytt for å bidra til den kapasitetsøkningen som vi ser behov for nasjonalt.

Premisser for eventuell økning av studieplasser ved de medisinske lærestedene i Norge

Hva skal så til for at dagens læresteder i medisin skal kunne håndtere en økning i studieplasser i medisin? Som premisser for tilbakemeldingene fra fakultetene om økning av studieplasser, forutsatte vi at dagens finansieringsordninger for studieplasser i medisin ble lagt til grunn. Utvalget ønsket ikke å få en detaljert utredning av økonomiske konsekvenser fra lærestedene, men en *beskrivelse av hvilken type ressurser* som var aktuelle ved konkretisering av planer om utvikling av nye studiemodeller. Vi forutsatte videre at modellene som ble beskrevet måtte være av forpliktende karakter, forutsatt at nødvendige rammebetingelser blir stilt til rådighet.

Fakultetene melder tilbake ganske ensartede beskrivelser av ressursbehov. Først og fremst handler det om rammevilkårene for klinisk undervisning og praksis i helsetjenestene, videre er arealer, utstyr og bemanning sentrale faktorer. Det argumenteres for ressursene og rammevilkårene fra litt ulike synsvinkler:

NTNU ser for begge scenarier situasjonen slik at tilgangen på tilstrekkelig antall praksisplasser i helseregionen vil være en utfordring. De forutsetter at det sikres forpliktende avtaler om praksisplasser både med de regionale helseforetakene og med fastleger/primærhelsetjenesten hvis en økning skal gjennomføres. Videre ser de at finansiering av nødvendige undervisningsressurser må på plass, og at det er behov for investeringer i areal til undervisning, inkludert ferdighets- og simuleringsfasiliteter, både i Trondheim og ved mulige desentrale lokasjoner. Nødvendige administrative ressurser for å gjennomføre en eventuell økning av studenttallet må også inkluderes.

UiB beskriver en bredde i rammefaktorer som må være tilstede hvis de skal kunne gjennomføre visjonen om «Vestlandsleggen». Arealmessig er videreutviklingen av Alrek helseklynge – som del av UiBs strategiske satsing på klynger - en viktig brikke. Det omfatter også utvidet samarbeid med flere aktører i klyngen innenfor samme geografiske område (Haraldsplass Diakonale sykehus, VID vitenskapelige høgskole og Bergen kommune). Det er her snakk om arealkostnader, enten kostnader til leie av areal eller til finansiering av bygg. Utvidet samarbeid med Bergen kommune vil betinge finansiering av praksisplasser. For innovasjon av undervisningen i basale og parakliniske fag påregnes det betydelige investeringskostnader til et digitaliseringsprosjekt. For å styrke og eventuelt dublere eksisterende undervisning vil det kreves tilførsel av nye personellressurser. Det gjelder både i undervisningsmiljøene i Bergen, og ikke minst ved de samarbeidende sykehusene. Både i Stavanger, Haugesund og Førde må nødvendige ressurser tilføres for å kunne øke volum av studenter. Særlig for Stavanger vil en økning av ansvar og oppgaver kreve både økte arealer, økning i stillingsressurser og økning av basisbevilgningen til foretaket.

UiB ser det som urealistisk med en stor økning i bruken av kommunehelsetjenesten dersom det ikke kommer nye ordninger for finansiering av slik praksis. Det vises til at Stortinget også har bedt om at nye ordninger utredes, og at både fakultetene selv og Helsedirektoratet har i oppdrag å belyse saken.

UiO melder om at omlegging vil kreve oppgradering og utvidelse av dagens lokaler for å kunne gjennomføre flere parallelle kurs, og en kan også se for seg mulige nybygg og/eller sambruk av nye undervisningslokaler i andre planlagte nybygg ved UiO. Et økt årlig opptak av studenter ved UiO vil kreve en økning både i antall vitenskapelig ansatte og administrative ressurser, og det presiseres at det må settes av tilstrekkelig tid til å rekruttere nye lærere før antall studenter økes. Fakultetet ser at en omlegging vil kreve god planlegging, og at det tidligst kan skje en økning i opptak høsten 2024. De må være sikret ressurser for å starte investeringer og omlegginger i basalfagene i god tid før studiestart, siden det er her det største presset med nye studenter kommer.

UiT fremhever at kapasiteten i praksis i primærhelsetjenesten må styrkes gjennom en avklaring av arbeidsbetingelsene i fastlegeordningen. Undervisning må bli en del av fastlegejobben og universitetene må få tilstrekkelig finansiering til å honorere fastlegene for å bidra. I tillegg ser UiT det som en forutsetning at spesialisthelsetjenesten tilføres ekstra, øremerkede ressurser dersom antall studenter skal økes. Spesialisthelsetjenesten er allerede pålagt betydelige omstillingskrav både gjennom tildelinger på statsbudsjettet og ved at nye tilbud og den nye spesialistutdanningen for leger skal skje innenfor dagens budsjettammer. Undervisning av medisinstudentene krever mye ressurser alle studieår. UiT beskriver videre at deres simuleringslaboratorium allerede har underkapasitet og må oppskaleres og videreutvikles. Dette vil medføre økte kostnader.

Betraktninger fra utvalget om premissene for økning

Vi ser at alle fakultetene melder om begrensninger i areal til undervisning og ressurser til undervisning. Type arealer illustrerer bredden i behovene for et 6-årig profesjonsstudium, fra laboratoriefasiliteter og arealer til basalfaglig undervisning, til arealer for simulerings- og ferdighetstrening og videre behov for fasiliteter når studenter er i praktisk klinisk undervisning. Det er også en gjennomgående tilbakemelding at det trengs avklaringer av økonomiske vilkår for samarbeidet med praksisfeltet, særlig når det gjelder finansiering av praksis i primærhelsetjenesten, men også i spesialisthelsetjenesten der mange nye oppgaver skal løses innenfor de eksisterende økonomiske rammene. Disse innspillene adresseres også i anbefalingene fra utvalget, slik de er gjort rede for i kapittel 7 *Praksis som del av medisinstudiene i Norge*.

Planer for øvrige utvidelser på utdanningsfeltet i medisin

Utvalget sendte en forespørsel til andre læresteder i Norge, både statlige institusjoner og private høyskoler, der vi spurte om det forelå noen føringer i strategiske planer, vedtak fra styre eller beslutninger i administrative organer om at universitetet/høgskolen tok sikte på å etablere/søke om akkreditering av et medisinstudium. Videre spurte vi om det var etablert samarbeid med andre norske eller utenlandske utdanningsinstitusjoner om å ivareta deler av et medisinstudium, eller om det var planer om å etablere kontakt med andre norske eller utenlandske utdanningsinstitusjoner om et slikt samarbeid.

På disse spørsmålene var det kun UiS – som vi hadde egen dialog med – som ga innspill om framtidige planer for etablering av studie i medisin, og dette omtales nærmere under. Et par av de private høyskolene – Høgskolen Kristiania og Bjørknes Høgskole – skisserte planer for utvidelse av samarbeidsrelasjoner med utenlandske læresteder. I tillegg til omtale av disse to under, har vi i vedlegg 8 oppsummert svar fra de lærestedene som fikk en egen henvendelse fra utvalget.

Siden det allerede var kjent at UiS hadde ønsker og planer om et studium, og dette også var en del av utvalgets mandat å utrede, har utvalget hatt eget møte med UiS for å få deres planer presentert. Møtet fant sted i Stavanger februar 2018. UiS har i etterkant også kommet med skriftlige innspill til utvalget.

Universitetet i Stavanger

UiS-ledelsen og -styret har en klar ambisjon om å få etablert et studium i medisin ved UiS, med rett til å tildele graden cand. med. Dette innebærer i første omgang å få etablert et studium som omfatter de tre siste årene av et seksårig løp. Ambisjonen er å etablere studiet i tett samarbeid med SUS, kommunene i Rogaland og også i forståelse og samarbeid med UiB.

Styret ved UiS (2016-2019) hadde saken på agendaen i fire styremøter i 2017, 2018 og 2019 og ett strategiseminar i 2019.

UiS sin strategiske begrunnelse for en framtidig medisinutdanning er først og fremst knyttet til:

1. Viktigheten av å utdanne leger for å sikre rekrutteringen i primærhelsetjenesten/ allmenntidmedisin både regionalt og nasjonalt.
2. Utprøve nye måter å drive norsk medisinutdanning og tverrfaglige helseutdanninger på.
3. Rogaland fylke har tilstrekkelig befolkningsgrunnlag for å etablere en forsvarlig utdanning.
4. SUS er ett av landets seks universitetssykehus og det tredje største akuttsykehuset i landet.
5. UiS, SUS og andre regionale aktører har samlet sett den nødvendige kompetansen for å sikre en etablering av en forsvarlig grunnutdanning innenfor medisin.
6. Utnytte potensialet samlokalisering av UiS og SUS gir.
7. Viktig bærebjelke i universitetsbyggingen og i helsesatsingen ved UiS.
8. Styrking av forskningsbasert kunnskapsutvikling på helsefeltet i regionen.

Saken om medisinutdanning ved UiS er ikke ny. Den har hatt en utvikling i ambisjonsnivå fra 2009 og gjennom styreperioden 2016-2019. Ambisjonen om medisinutdanning til UiS kom første gang fram i rapporten fra 2009 til tenketanken for et framtidig helsefakultet ved universitetet. Tenketanken bestod av interne og eksterne representanter, herunder fra SUS. Signaler fra Helsedirektoratet i denne perioden om å utdanne en større andel av framtidens leger i Norge (omtalt i kapittel 3 om studieplasser og dimensjonering), bidro til motivasjonen om å bidra.

Styret i Helse Stavanger tok i 2013 en mulighetsskisse for økt utdanningskapasitet på Vestlandet til orientering. Økningen skulle skje ved å utnytte utdanningskapasiteten ved SUS i klinisk medisin i Stavanger i regi av UiB og i nært samarbeid med UiS og kommunene om allmenntidmedisinsk

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

utdanning. I styrepapirene ble det langsiktige arbeidet med å bygge opp den nødvendige kompetansen for å kunne påta seg utdanning av leger framhevet. Sykehuset hadde også utviklet undervisningskompetanse gjennom klinisk undervisning av medisinstudenter fra UiB og gjennomføring av siste års kliniske opplæring av studenter fra Semmelweis University of Medicine og andre universitet i Ungarn.

I oktober 2015 leverte en arbeidsgruppe nedsatt av Nettverk for medisinske vitenskaper en mulighetsvurdering av master i medisin ved UiS. Arbeidsgruppens konklusjon var at det var gode grunner til at alternative studiesteder/-modeller burde vurderes med tanke på å øke den totale utdanningskapasiteten for medisin i Norge. Rapporten viste at Stavanger-regionen har kapasitet i form av kompetanse knyttet til den kliniske delen av medisინutdanningen. Anbefalingen var videre å søke om tillatelse til å utrede etablering i medisin (klinisk del) ved UiS i tett samarbeid med SUS og øvrige helsefaglige aktører i regionen. Dekanen på SV-fakultetet ga 15.01.16 utredningstillatelse for arbeidet med studieplanen.

1. august 2017 ble Fakultet for helsevitenskap ved UiS formelt etablert etter å ha vært et mål både i SV-fakultetets strategi og i den overordnede strategien til UiS.

Våren 2019 ble det konkretisert et forslag til en studieplan for et 3-årig klinisk orientert studium i medisin. Forslaget er en temaorganisert Europamodell med planlagt opptak av 70 norske medisinstudenter fra utlandet per år, med styrket tilknytning til kommunehelsetjenesten i studieprogrammet. Europamodellen er i første omgang tenkt gjennomført som en pilot, og i neste omgang er det skissert at utprøvingen kan få en eller flere utganger;

1. UiS kan fortsette å rekruttere norske studenter i utlandet til UiS i en avgrenset eller lengre periode.
2. Kunnskapsgrunnlaget fra piloten kan på sikt brukes i oppbyggingen av en full 6-årig medisინutdanning ved UiS.
3. Underveis kan UiS bearbeide og integrere modellen i en felles utdanning der både UiS og UiB har gradsrett og samarbeider om den samme studentpopulasjonen.

UiS egenvurdering er at de allerede i dag har vitenskapelige ressurser og infrastruktur, i hovedsak knyttet til Det helsevitenskapelige fakultet og Det teknisk-naturvitenskapelig fakultet, som er relevante for en framtidig medisინutdanning. Etter samråd med styret vil også ledelsen hente inn penger regionalt for å sikre et økonomisk fundament til nødvendige personellressurser i oppbyggingsfasen av studiet.

Private høyskoler

To av de private høyskolene, som allerede i dag har ulike modeller for å tilby enten en basis for eller en tilrettelegging for opptak, melder om nye planer for utvidelse av samarbeidsrelasjoner med utenlandske læresteder i medisin:

Høyskolen Kristiania – etablerer bachelor i biomedisin f.o.m. høsten 2019. I den sammenheng har høyskolen inngått samarbeid med et universitet på Kypros (University of Nicosia), og planlegger ytterligere samarbeidsrelasjoner. Avtalene skal sikre at studenter har en mulighet til å fortsette sin utdanning i utlandet for å fullføre et medisinstudium, for eksempel på Kypros. Studiemodellen vil være tre år ved Høyskolen Kristiania på studieprogrammet bachelor i biomedisin, deretter kan studentene søke på fire års medisinstudier ved utenlandsk universitet. I tillegg vil det ved fullført studieløp på Kypros (vitnemål fra St. Georges University, England) kreves gjennomføring av et

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

praktisk år (Foundation year) i England for å være i posisjon til å kunne få norsk autorisasjon. Dette må også studentene søke om.

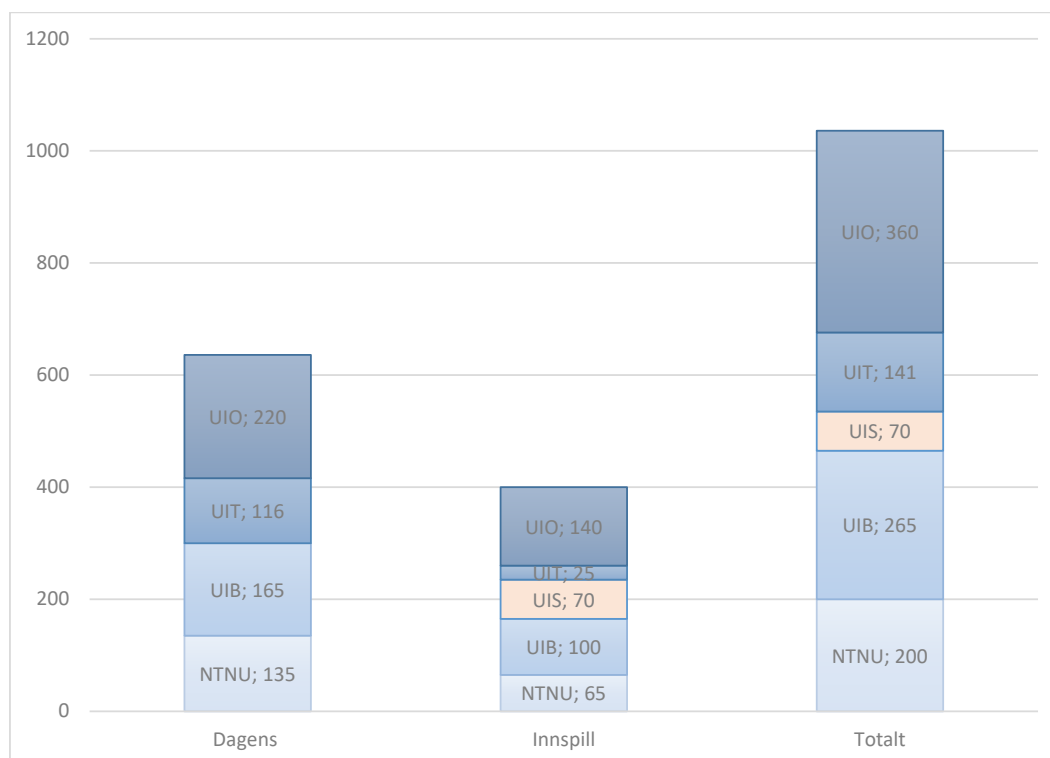
Bjørknes Høyskole – har i dag et samarbeid med University of Pécs Medical School i Ungarn hvor studenter som har fullført årsenhet i medisinsk biologi på Bjørknes kan starte direkte på 2. året på medisin. Samarbeidsavtalen har en øvre grense på 75 studenter per studieår. Bjørknes har planer om å inngå et tilsvarende samarbeid med Medical University of Gdansk i Polen i løpet av en toårsperiode. Det vil her være en øvre grense på 30 studenter per år.

Utvalget kjenner ikke til andre planer, og tar forbehold ved at det kan være aktører på feltet som vi ikke har oversikt over.

Oversikt over innspill om nye studieplasser

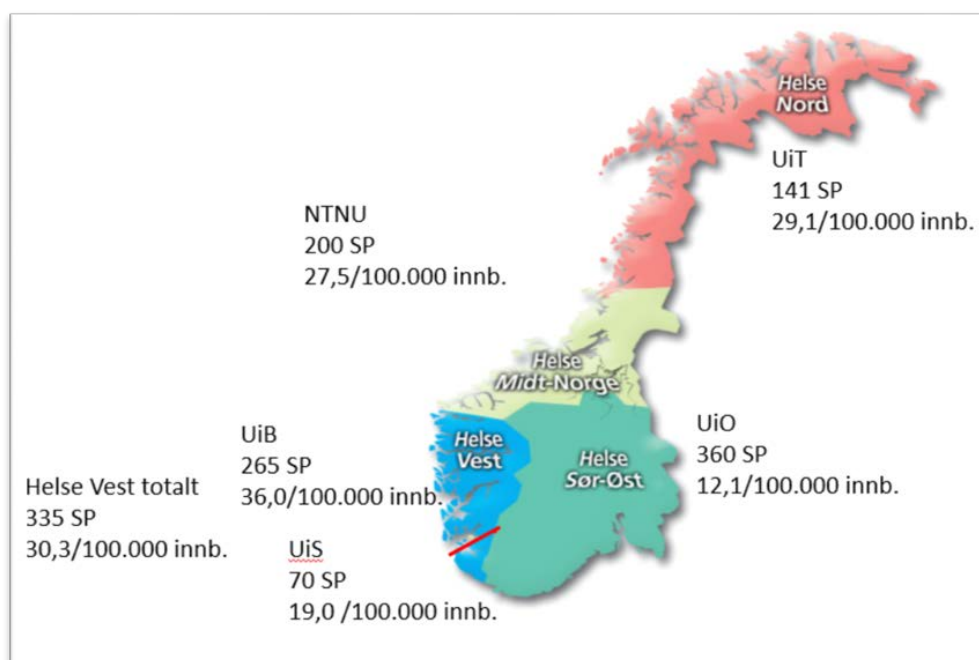
Fra lærestedene er det totalt sett meldt inn forslag om 400 nye studieplasser – herav 330 studieplasser på 6-årige studieløp (NTNU, UiB, UiO og UiT) og 70 studieplasser på 3-årig studieløp (UiS). Samlet kan det illustreres slik; se figur 17 for antall og fordeling, og figur 18 med illustrasjon over studieplasser fordelt på helseregionene.

Figur 17: Antall studieplasser i medisin i dag, innspill om nye studieplasser og sum antall inkludert innspillene

Kilde: Grimstadutvalget 2019

Figur 18: Studieplasser (SP) per 100.000 innbyggere (innb.) etter innspill om nye studieplasser fordelt på helseregionene

Kilde:

Grimstadutvalget 2019

Figuren over viser at forholdstallene mellom antall studieplasser og innbyggertall i regionene endrer seg med de nye forslagene til studieplasser. I Helse Nord økes tettheten noe, fra 23,9 til 29,1, i en region som allerede i utgangspunktet har en høy utnyttelse i studieplasser i forhold til befolkningstall. For Helse Midt-Norge økes det fra 18,6 til 27,5, en økning som synes å ta ut potensialet i regionen. For Helse Sør-Øst er den opprinnelig lave tettheten på 7,4 øket marginalt til 12,1 med de innspillene som foreligger. Det er imidlertid innspillene fra universitetene på Vestlandet vi skal se litt nærmere på her, da dette også er et av hovedpunktene i utvalgets mandat.

På bakgrunn av at studentene i praksis fordeles innenfor de regionale grensene som foretakene utgjør, kan vi beregne antall studieplasser etter folketallet i Helse Vest. UiB har spilt inn å etablere 100 nye studieplasser og UiS har foreslått 70 nye studieplasser innenfor Helse Vest. Til sammen vil dette potensielt gi totalt 335 studieplasser i Helse Vest, som tilsvarer 30,3 studieplasser per 100.000 innbyggere. Dersom UiS skulle bli et selvstendig studiested med 70 studieplasser på de 370 000 innbyggerne som sokner til SUS, vil dette gi 19 studieplasser per 100.000 innbyggere i den delen av regionen. Dersom UiB med totalt 265 studieplasser skulle ha utdanning i resten av Helse Vest, ville det innebære 36,0 studieplasser per 100.000 innbygger. I figuren over er et skille mellom sør og nord i regionen tegnet inn, kun som en illustrasjon i et tenkt scenario.

Utvalgets vurdering av dette scenariet er at 36,0 studieplasser per 100.000 innbyggere er meget høyt, det er også 30,3 per 100.000 innbyggere. Det synes ikke å være rom for innspillene fra både UiB og UiS, slik de foreligger i dag, innenfor samme helseregion. UiB benytter allerede SUS som praksissted og har basert seg på Stavanger som praksissted også videre, for cirka 50 av de nye studieplassene som er foreslått. Om UiB kun skulle ha nordre deler av helseregionen som sin praksisarena, vil det eksisterende antallet studieplasser ved UiB (165 studieplasser) være mer

realistisk. Det ville gitt 22,4 studieplasser per 100.000 innbyggere. Sammen med antall studieplasser ved UiS ville det blitt 21,2 studieplasser per 100.000 innbyggere totalt i Helse Vest.

Vurdering av ulike studiemodeller

Utvalget har hatt en bred drøfting av ulike studiemodeller med tanke på eventuelt økt antall studieplasser i medisin i Norge. De tilbudene som er presentert over viser ulik tenkning om hvordan kapasiteten for medisinstudiet kan økes, enten på kort eller lang sikt. Vi skal derfor her se spesielt på drøftinger av 6-årige versus 3-årige studieløp.

Utvalget har på basis av muligheter og erfaringer nasjonalt og internasjonalt skissert mulige studiemodeller slik:

Tabell 14: Mulige studiemodeller, Grimstadutvalget

1a	1b	1c	2	3	4
6-årig integrert studium - utvidelse dagens læresteder	6-årig integrert studium - utvikling nye studieløp/ halvdesentral	6-årig integrert studium - nytt lærested	Utland 3 første år, hjem 3 siste år (Ev utland 2 år, hjem 4 år)	Oppkjøp studieplasser, 6-årig studieløp tilpasset RETHOS Overgangsmodell	Kombinasjon private høyskoler – videre studieløp utland el innland (1+6, 1+5, 3+4 etc.)

6-årig integrert studium

Den grunnleggende norske modellen skal etter utvalgets mening være et 6-årig integrert studium, jfr. modell 1a i tabellen over. Det er denne modellen som representerer dagens norske medisinstudier, som ved alle de fire universitetene har gjennomgått store endringer de siste årene (jfr. kapittel 4). Det er også denne modellen som rammeverket i RETHOS legger opp til. Modellen er også i tråd med EUs regelverk, internasjonale trender og moderne pedagogiske prinsipper for medisineducation.

Modell 1a vil innebære en utvidelse ved dagens læresteder, en mulighet som det i svar fra fakultetene påpekes at det er begrenset kapasitet til i dag. Fakultetene peker i retning av modell 1b, med utvikling av nye studieløp, og det vi kan kalle halv-desentraliserte studieløp. Det innebærer studieløp der studentene i en stor del av utdanningsløpet er lokalisert et annet sted enn ved universitetssykehuset og i universitetsbyen, i en region eller et lokalsamfunn som kan bidra med klinisk undervisning og klinisk praksis. Eksempler på denne modellen i dagens medisinstudier er Finnmarksmodellen og Bodø-modellen tilknyttet UiT, og Levanger/ NTNU Link som et parallelt studietilbud i medisin ved NTNU. Disse modellene bruker kapasiteten og ressursene i helsetjenesten i en større del av helseregionene på en hensiktsmessig måte, også med tanke på pasientgrunnlaget utenfor de største byene. Utvalget ser dette som en utvikling med etablering av nye *campuser*, og vil gjøre rede for begrepet og modellen i eget punkt under.

Modell 1c – 6-årig integrert nytt studium ved nytt lærested - er en del av mandatet i den forstand at utvalget skal vurdere eventuell oppbygging av nye læresteder i medisin. Vi kommer tilbake til denne vurderingen i sammenheng med omtale av 3-årige studieløp.

3-årig studieløp i Norge, kombinert med utdanning utenlands

Modell 2 i tabellen over kombinerer utdanning utenlands med utdanning hjemme, og forutsetter at den første delen av utdanningen tas ved et lærested utenlands. Denne modellen har også tidligere vært i bruk for å øke kapasiteten for norske medisinstudenter som har startet sin utdanning i utlandet, jfr. Aker-Lørenskog-modellen som eksisterte i årene 1969-1987 (omtalt i kapittel 3).

Den mest aktuelle kombinasjonen har vært sett som 3+3; de tre første studieårene utenlands, de tre siste hjemme. I dialog med norske studenter ved utenlandske læresteder ble det imidlertid fremmet et ønske om å vurdere en kombinasjon med 2+4; 2 studieår utenlands og 4 år hjemme. Vi har ved oversikten over de fem mest populære studiestedene i utlandet (i kapittel 5) sett at studiet ved noen læresteder er lagt opp slik at prekliniske fag utgjør de to første studieårene. For studenter ved slike læresteder vil en overgang etter de første 2 årene passe godt, og ved å starte hjemme allerede i 3. studieår vil det kunne gi rom for en tidligere klinisk eksponering og introduksjon til norske forhold.

I dialog med Norsk medisinstudentforening og tillitsvalgte for norske utenlandsstudenter har vi også fått innspill til modellene med 3+3 eller 2+4. De fleste utenlandsstudentene oppgir at de ville foretrekke å gjennomføre de siste 3 eller 4 årene i Norge. For å sikre en mest mulig forutsigbar studieprogresjon, ville de helst vite om dette fra starten av. De mente det ville være svært krevende å få til rettferdige opptaksordninger for siste del av studiet på grunnlag av karakterer fra halvgått løp i utlandet, fordi karaktergivningen varierer mye og kan være ganske uforutsigbar. Noen nevnte muligheten for å ta opp dem som hadde studieløp som var mest kompatible med de norske.

Oppkjøp studieplasser utenlands, 6-årige studieløp

Modell 3 er en kjent modell fra en tidligere fase med økning av kapasiteten for studieplasser i Norge, jfr. ordningen som ble administrert ved NTNU i perioden 1997 – 2003 (omtalt i kapittel 3). Utvalget ser at en slik modell har vært – og bør eventuelt fortsatt være – en overgangsmodell. Det som er nytt i dagens situasjon, er de forskriftsfestede kravene som vil stilles til medisინutdanningen i form av RETHOS. Utvalget ser derfor muligheten for at det kan stilles tilsvarende krav til utdanningsinstitusjoner det eventuelt kunne være aktuelt å samarbeide med. Noe av innholdet i RETHOS vil ikke kunne oppfylles i land med en annen organisering av helsetjenestene, og i slike tilfeller vil ordninger rundt praksis/klinisk undervisning med norsk helsetjeneste kunne bli en nødvendig del av samarbeidet.

Kombinasjon private høyskoler – utdanning utenlands

Modell 4 er basert på de private tilbudene i utdanningsfeltet for medisin, og er sånn sett en modell som har en betydelig markedsandel slik dagens situasjon på utdanningsfeltet er. Utvalget vil ikke anbefale videre stimulering av denne modellen, og dette henger sammen med de anbefalingene vi har gjort rede for i kapittel 5 - *Medisინutdanning for norske studenter utenlands*. Den foreslåtte reduksjonen av Lånekassens økonomiske støtte til medisინutdanning i utlandet, vil føre til at volumet av denne modellen vil reduseres.

Etablering av campuser som ledd i regional utvikling

Legebehovet i landsdelen var et av de viktigste argumentene for opprettelsen av medisinstudiet ved UiT, som startet opp i 1973. UiT tok mål av seg til å bli "hele landsdelens universitet", og praksisutplassering på lokalsykehus og i primærhelsetjenesten ble en viktig del av medisinstudiet. Til tross for at en større andel av kandidater fra UiT enn fra andre universiteter tar seg jobb i nord, har

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

landsdelen fortsatt å slite med helsepersonellmangel. For å bøte på dette, har man blant annet økt studentopptaket, og UiT utdanner en større andel av norske leger enn befolkningsgrunnet skulle tilsa. For å øke kapasiteten – og rekrutteringseffekten – har man tatt i bruk andre kliniske læringsarenaer (Bodø-modellen og Finnmarks-modellen) de siste årene i studiet. De samme prinsippene er lagt til grunn for NTNU Link i Trøndelag. Egne punkter om Finnmarks-modellen og NTNU Link følger under.

Erfaringene så langt tilsier at rekrutteringsvansker er et godt insitament for å få helsetjenesten til å legge til rette for god studentundervisning, og at studentene opplever et godt læringsmiljø på de desentraliserte studiestedene.

Dette er bakgrunnen for at utvalget ser utvikling av nye lokasjoner som en viktig del av utviklingen, og da i tilknytning til studiemodell 1b over. Som en betegnelse på nye lokasjoner vil vi bruke begrepet *campus* – i denne betydning *et lokalsamfunn eller et geografisk avgrenset område der et etablert lærested har undervisnings- og/eller forskningsaktivitet og der helsetjenesten på stedet har en sentral rolle i utforming og medvirkning i utdanningsaktivitetene*. Både Bodø-modellen (UiT) og Link-modellen (NTNU) baserer seg i større grad på én lokasjon utenfor universitetsbyen.

En viktig begrunnelse for utvikling av nye campuser i tilknytning til medisinstudiene er at en bedre kan inkludere en større del av helsetjenesten, både i praksis og i klinisk undervisning. Liggetiden for pasienter på sykehus, og særlig på universitetssykehusene, går stadig ned, og en stadig større del av sykdomsforløpet håndteres i primærhelsetjenesten. Det innebærer at det er stadig flere tilstander studentene ikke vil rekke å se inne på de store sykehusene. Samtidig må de i stadig større grad lære hvordan sykdom diagnostiseres, behandles og følges opp utenfor sykehus. De desentraliserte modellene ved NTNU og UiT tar høyde for nettopp dette.

Som ledd i regional studieplanutvikling og etablering av campuser vil utvalget presisere at det er nødvendig å ha primærhelsetjenesten med som en institusjonell partner i samarbeidet. Vi ser hvordan denne aksen for samarbeid er tatt i bruk i modellene omtalt under. Modeller som både virker rekrutterende og som utnytter kapasitet i helsetjenesten er omtalt også internasjonalt, og i prosjektet "Recruit & retain" (Abelsen og Brandstorp 2019) som setter søkelyset på rekruttering og stabilisering av helsepersonell i rurale strøk.

Et tilleggsargument for utvikling av nye campuser er at det kan virke stimulerende på læringsformene som nyttes i medisinstudiene. Både i pedagogisk, digital og teknologisk sammenheng kan det å inngå i nye samarbeidskonstellasjoner føre med seg nye ideer og et blikk på utdanningene som fremmer utvikling. Dette er også i tråd med positive kommentarer fra studenttillitsvalgte, som ser modellen med flere lokasjoner for den kliniske delen av studiet som en mulighet for å komme tettere på helsetjenestene – både for å få mer bredde i pasienteksponering og for bedre oppfølging.

Finnmarks-modellen

Et eksempel på det vi omtaler som "campus" er den såkalte "Finnmarksmodellen" ved UiT. I denne modellen tilbringer medisinstudentene 5. og 6. studieår i Finnmark; både i tradisjonelle praksisperioder på lokalsykehus og i kommunehelsetjenesten (5. studieår), og arbeidet med masteroppgaven (5. studieår). I 6. studieår har de integrert klinisk og teoretisk undervisning på tre forskjellige steder i Finnmark: Hovedbasen er i Hammerfest, der UiT fra før har en campus for sykepleierutdanning. Studentene har undervisning både på sykehuset og i kommunen. Andre deler av undervisningen er knyttet til kommunehelsetjenesten og polikliniske spesialisthelsetjenester i Alta og Karasjok. De har de samme læringsmålene som sine medstudenter i Tromsø, men læringsarenaene kan være forskjellige. Studentene i Finnmark får mer erfaring med blant annet

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

akuttmedisin, pasientforløp og kultursensitiv helsetjeneste, inkludert det samiske perspektivet. Tverrprofesjonell samarbeidslæring er sentralt. Fellesforelesninger med Tromsø og Bodø foregår på lyd/bilde for noen få spesielle temaer. Studentene får godtgjort flytting til Hammerfest i disse to årene, og kommunen/Finnmarkssykehuset garanterer for bolig til studentsamskipnadspris. De sørger også for opphold på de andre lokasjonene i de korte periodene de har undervisning der.

NTNU Link – Trøndelag

Link-studentene har base på Levanger fra tredje studieår. Størstedelen av klinisk undervisning i 3. og 4. studieår foregår ved poliklinikker på sykehuset i Levanger. Studentene er regelmessig på sykehuset i Namsos, og på arenaer i kommunehelsetjenesten; fastlegekontor, helsehus, helsestasjon og legevakt. I Levanger har de simulering sammen med sykepleierstudenter fra Nord universitet, og i noen læringsaktiviteter er de ved hovedcampus i Trondheim. 5. studieår skriver studentene hovedoppgave, gjerne med base i Levanger. De har også praksis i spesialisthelsetjenesten, ved sykehusene i Levanger eller Namsos. 6. studieår er de i praksis i allmennmedisin, fortrinnsvis i samme område, og resten av studieåret planlegges nå også med base i Levanger. Link-modellen er del av studieprogrammet i medisin ved NTNU, med samme læringsutbyttebeskrivelser og eksamener. Undervisningsmodellen bygger på en internasjonal anerkjent modell, LIC, som på norsk kalles *Langsgående integrert klinisk tjeneste, Link*. Studentene tar del i pasientenes utvikling over tid, og underviserne følger studentenes utvikling over tid. Teori og praksis læres integrert, med utgangspunkt i pasientmøter, med tett oppfølging fra veiledere og tilbakemeldinger fra både veiledere og pasienter. Det meste av teoriundervisningen er ved campus Levanger med lokale undervisere, noen fra Trondheim og det er i tillegg noe teknologistøttet undervisning. Studentene får dekket nødvendige reiser til og fra Namsos og Trondheim.

6-årige vs. 3-årige studieløp

I tilknytning til studiemodellene har utvalget hatt en grundig drøfting av hvilke modeller som bør anbefales videre, og i denne drøftingen har 6-årige versus 3-årige studieløp vært dominerende. Utgangspunktet for drøftingen er utvalgets mandat, der det står at det skal utredes «*en modell der studenter som studerer medisin i utlandet kan ta de siste årene, den kliniske delen av studiet, i Stavanger.*»

I et utdanningsperspektiv ser utvalget at det er prinsipielle argumenter for å framholde at 6-årige integrerte studieløp er den retningen det må satses på i Norge videre. Vi har gjennom kapitlene om medisinutdanning og helsetjenesten sett hvordan utviklingen på begge felt peker i retning av integrasjonen mellom teoretisk og praktisk kunnskap, tett kobling mellom utdanningene og helsetjenestene, og kvalitetssikring av kunnskaper og ferdigheter som skal innlæres og praktiseres i norsk helsetjeneste, og som er i tråd med internasjonale anbefalinger om medisinsk utdanning. RETHOS-prosessen, med kommende forskriftsfesting, bidrar til at de høye kravene Norge stiller til sine helse- og sosialfaglige utdanninger befestes.

I lys av dette er det vanskelig å se at 3-årige kliniske studieløp i medisin kan sidestilles med 6-årige løp. Tre-årige studieløp har historisk sett en innebygd forutsetning om utdanningen kan deles i preklinikk-klinikk, alternativt en bachelor-masterinndeling. I Norge har vi ingen av disse forutsetningene innebygd i dagens medisinutdanninger. I Danmark har gradsinndelingen i bachelor – kandidat muliggjort en praksis ved et par av lærestedene med innpassing av studenter fra læresteder i Øst-Europa (slik vi så i kapittel 6), men det er ikke en modell som anbefales. Ordningen har vært praktisert for å utnytte ledig kapasitet, og utvalget har fått signaler om at det kan være krevende å

vurdere søkere med ulik utdanningsbakgrunn og med ulik dokumentasjon på kompetanse. I innspillet fra UiS om den planlagte Europamodellen legges det imidlertid til grunn at dette er praktisk gjennomførbart, på en forutsigbar og rettferdig måte, i tråd med det man gjør ved opptak av studenter fra utlandet til faste og midlertidige plasser ved andre studieprogrammer.

Utvalget har vurdert hvorvidt en kan forholde seg til en 3-årig utdanning på permanent basis, alternativt om det kan ses på som en modell for hjemhenting av norske studenter – slik det ble gjort gjennom Aker-Lørenskog-modellen fra slutten av 1960-tallet. Som modell for hjemhenting kan en tenke seg at det ble sett som en overgangsordning, som del av en opptrappingsplan for økning i studieplasser på 6-årige studieløp – der en bygger opp kapasitet og kompetanse i sentrale miljøer og regioner/kommuner som skal bidra videre inn i opptrappingen. Utvalget har drøftet dette særlig med tanke på Stavanger-regionen. I et ønske om hjemhenting til regionen her kan argumenter om å vinne tid ha en god oppstartseffekt.

I en eventuell modell med innpassing av norske medisinstudenter til et 3-årig klinisk løp i Norge må en ta høyde for de faglige forskjellene på utdanningene en rekrutterer fra. Det vil være behov for oppdatering til norske forhold, og momenter som er aktuelle er: pasientkontakt på eget språk/kommunikasjon, allmenntmedisin, praksis i primærhelsetjenesten, samfunnsmedisin, sentrale aspekt i psykiatri, norsk lovverk, trygdemedisin etc. I tillegg vil tverrprofesjonalitet (TPS) komme inn, et moment som i økende grad ivaretas i de norske utdanningene. Hvordan denne type faglig oppdatering eventuelt skal gjennomføres, må tilpasses de aktuelle forholdene og studieplanen studentene skal følge.

Utvalgets vurdering

Samlet sett har utvalget kartlagt innspill om økning på 400 nye studieplasser, herav 330 studieplasser på 6-årige studieløp (NTNU, UiB, UiO, UiT) og 70 studieplasser på 3-årig studieløp (UiS). I tillegg har vi sett at de private høyskolene utvikler nye tilbud i kombinasjonsløsninger med utdanning utenlands. Studieplassene tilsvarer foreløpig ikke den andelen på 80 % som utvalget anbefaler. Vi kommer tilbake til antallet i forslag til opptrappingsplan som del av kapittel 11. Vurderingen i denne delen av utredningen handler primært om 6-årige vs. 3-årige studieløp, og hvordan en utvikling av studiene kan inkludere en større del av helsetjenestene der de er.

Utvalget ser regionene som kjernen i en videre økning av studieplasser nasjonalt, og peker på dagens etablerte halv-desentraliserte modeller både i Nord-Norge og Trøndelag for veien videre.

- Anbefaling F** Utvalget anbefaler at det ikke utvikles varige 3-årige eller 4-årige studiemodeller med opptak av norske medisinstudenter fra utlandet. Utvalgets medlemmer Braut, Emmersen og Farbu mener likevel at dette kan være hensiktsmessig som en midlertidig ordning.
- Anbefaling G** Utvalget anbefaler studiemodeller i medisin som inkluderer en større del av helsetjenesten, både i praksis og klinisk undervisning. Utvalget anbefaler studiemodeller der studentene er ved campuser utenfor universitetsbyen i større deler av studietiden, som del av studieplanen ved sitt lærested. I samsvar med dette anbefaler utvalget etablering av nye campuser.

Som vi har sett henger universitetenes tilbud om medisinstudier nøye sammen med de gradene som den enkelte utdanningsinstitusjon har rettigheter for å tildele. I tilknytning til videre opptrapping av studieplasser i medisin i Norge er utvalget delt i sine anbefalinger for framtidig gradstildeling:

Anbefaling I Utvalgets medlemmer Grimstad, Hunsjør og Straume anbefaler at det i den foreslåtte opptrappingen av studieplasser ikke gis gradsrettigheter for profesjonsstudiet i medisin til flere universiteter enn dagens fire. Utvalgets medlemmer Braut, Emmersen og Farbu mener at det skal være mulig å tildele gradsrettigheter til andre universiteter.

I to av disse tre anbefalingene er utvalget delt, og utvalgsmedlemmene argumenterer for sine synspunkt under.

Argumenter for delt anbefaling F

Et samlet utvalg anbefaler at det ikke utvikles *varige* 3-årige eller 4-årige studiemodeller basert på opptak av norske medisinstudenter fra utlandet, men medlemmene i utvalget vurderer mulighetene for *midlertidighet* ulikt:

Medlemmene Grimstad, Hunsjør og Straume mener at det heller ikke er formålstjenlig å etablere en *midlertidig* ordning med 3-årig(e) studiemodell(er) ved ett eller flere studiesteder. De store ressursene som vil kreves i en relativt kort overgangsfase, bør isteden brukes til å bygge opp varige, desentrale utdanninger så raskt som mulig. 3-årige studiemodeller basert på skille mellom preklinikk og klinikk, er heller ikke i overenstemmelse med den anbefalte 6-årige integrerte modellen i Norge.

Ved å bruke ressurser til å etablere nye campuser og studieplasser flere steder nasjonalt, kan netto antall studieplasser økes raskt. Et trepartssamarbeid på Vestlandet (UiB-UiS-SUS) bør utfordres til å komme raskt i gang med planlegging og etablering av en campus i Stavanger med studenter fra UiB, som dermed kan starte med utdanningsaktivitet i Stavanger tidligere enn tilbudet fra UiB angir, og at tidsgevinsten med en midlertidig modell dermed blir liten eller ingen.

Oslo Economics viser i sin rapport at den største kostnaden over tid ved etablering av nye studieplasser, er personalkostnadene. Antall studieplasser i en slik ordning vil uansett være begrenset, og bidra lite i forhold til hva utvalget foreslår opprettet totalt. Hvis man, mot disse medlemmenes anbefaling, likevel ønsker å opprette en midlertidig løsning, bør denne fortrinnsvis legges til et eksisterende gradsgivende universitet, da man der allerede har fullverdige faglige, forskningsmessige og administrative støttefunksjoner som kan konverteres inn i et komplett 6-årig løp senere.

Det er også sannsynlig at etablering av en hjemhentingsmodell, også for en overgangsfase, ikke vil redusere antall utenlandsstudenter fra Norge. Tvert imot kan dette føre til flere norske medisinstudenter i utlandet, fordi flere håper å kunne ta de siste studieårene i Norge. Paradoksalt nok kan derfor en slik modell redusere andelen leger vi utdanner selv. Utenlandske studiesteder som mister studenter og store inntekter siste halve studieløpet, vil kunne øke skolepengene de første studieårene for å kompensere for tapte inntekter, med økte kostnader for Lånekassen som resultat.

Medlemmene Braut, Emmersen og Farbu mener at 3-årige eller 4-årige studiemodeller likevel kan være hensiktsmessig som en midlertidig ordning. For å komme raskt i gang med en opptrapping av den medisinske utdanningskapasiteten i Norge kan det være aktuelt å utvikle 3-årige

utdanningsprogrammer for den siste delen av det medisinske studiet. Disse medlemmene er av den oppfatning at det er mulig å etablere slike ordninger på en måte som ivaretar de vesentlige formelle kravene som stilles til studieprogrammer i medisin i Norge i dag. Den skissen som er lagt fram fra Universitetet i Stavanger viser en mulig måte å tilnærme seg dette på, som et samarbeid mellom UiS, UiB og Helse Stavanger. Det skal også pekes på at man ved en slik ordning får en økt andel av kandidater som har en avsluttende utdanning tilpasset norske forhold i perioden fram til man har oppnådd et tilfredsstillende nivå på den nasjonale utdanningskapasiteten, for eksempel avgrenset fram til den foreslåtte opptrappingsperiodens utløp i 2027. En midlertidig ordning av denne type vil også sikre god utnyttelse av klinisk, forskningsbasert kompetanse til medisinsk undervisning på kort sikt.

Argumenter for delt anbefaling I

Utvalget er delt i sine anbefalinger for gradstildeling i medisin, og slik underbygger utvalgsmedlemmene sine synspunkt:

Medlemmene Grimstad, Hunsjør og Straume tar utgangspunkt i at 6-årig integrert medisinsk universitetsutdanning skal være forskningsbasert, med forskningsaktive fagmiljø i den gradgivende utdanningsinstitusjonen innen både basalfag, laboratoriefag og alle medisinske fagområder. NFRs fagevalueringer har vist at medisinsk forskning i Norge på mange områder har for små og fragmenterte miljø, og det har derfor nasjonalt vært anbefalt å etablere større og mer robuste fagmiljø. Samarbeid, arbeidsdeling og konsentrasjon (SAK) har vært nasjonal politikk for høyere utdanning de senere årene, og dette har mellom annet ført til flere fusjoner mellom høyere utdanningsinstitusjoner, nettopp for å styrke kvalitet og robusthet. Medisinske basalfag ved de fire etablert lærestedene har allerede rekrutteringsutfordringer på undervisningssiden, og det er vansker med å skaffe nok midler til nødvendig infrastruktur og forskning til disse miljøene. Konkurransen om internasjonale midler er hard, og krever store og gode miljøer over tid. Derfor anbefaler disse medlemmene at det ikke etableres flere studiesteder nasjonalt som skal drifte fullverdige 6-årige studieprogrammer. Dette synet er også i overensstemmelse med hva kunnskapsminister Asheim opplyste i Stortinget i september 2017 (Dokument nr. 15:1577, skriftlig spørsmål Stortinget 2016-17).

Utdanningsmodeller der medisinstudenter er ved campuser utenfor universitetsbyen i større deler av medisinstudiet, er etablert ved to av universitetene i Norge (NTNU og UiT). Studentene undervises i tett samarbeid med den lokale helsetjenesten. Teknologistøttet undervisning og digitale eksamener bidrar til at studentene holder god kontakt med universitet sitt og er på det samme studieprogrammet og skal ha den samme sluttkompetansen som de andre studentene. Man kan støtte seg på det samme basalfagsmiljøet og de andre fagmiljøene og bruke den samme pedagogiske og administrative infrastruktur, og praksissteder og fagrekkefølge inngår i en samlet logistikk.

Nasjonalt har vi nå gode eksempler på studiemodeller i medisin der den lokale helsetjenesten tar del i en større del av undervisningen enn tradisjonelt, uten at det er etablert flere formelle studiesteder eller at man har måttet bygge opp fullverdig forskningsinfrastruktur. Stavanger-området er et eksempel på et område som vil egne seg svært godt for dette. Allerede gode fagmiljøer vil kunne få en vesentlig styrking av faglig og akademisk aktivitet ved å ha flere medisinstudenter. Flere ansatte med akademisk stilling knyttet til det gradgivende universitetet kan dermed bygge større og mer robuste fagmiljø i samarbeid over hele regionen, med styrket konkurransekraft om kompetanse og forskningsmidler.

Utfra pasientgrunnlaget på Vestlandet, legedekningen og at de fleste sykehusene der allerede er involvert i medisinnutdanningen ved UiB, synes det ikke å være i denne delen av landet at det er mest

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

behov og plass for et nytt studiested i medisin. Det er bare ved UiS det per i dag er foreslått en slik mulig etablering. Helse Vest er heller ikke så stort i omfang at det vil være hensiktsmessig, som den eneste helseregionen, å ha to medisinutdanninger med fulle fagmiljø som skal dele regionale praksisarenaer og forskningsmidler. Dersom det blir etablert et studiested i Stavanger, utfordrer det både den eksisterende og den foreslåtte utvidelsen ved UiB, med inntil 120 nye studenter. Da vil en etablering av Stavanger som studiested gi en lavere nasjonal tilvekst av studieplasser enn alternativet, men til en høyere kostnad.

Tilbudet fra UiS synes heller ikke å ta høyde for at mange av de faglige ansatte i helsetjenesten allerede er ansatt i akademiske stillinger ved UiB og at helsetjenestene tilbyr praksisplasser til UiB. At de samme helsetjenestene skal ta imot store studentgrupper med ulike studieplaner fra to ulike universiteter, innebærer store logistikkutfordringer og potensielle interessekonflikter om personell, praksisplasser og forskningsmidler.

Vi mener derfor at det er en bedre og rimeligere modell, og i tråd med utvalgets mandat, at det etableres en campus for medisinstudiet i Stavanger for studenter fra UiB. UiB, UiS og SUS bør inngå i et tett og reelt samarbeid som også inkluderer kommunehelsetjenesten i regionen for å utvikle undervisningen. UiS bør bidra med emner og relevante fagmiljøer, og synliggjøres på vitnemålet. Dette vil kunne gi konsolidering og styrking av de eksisterende miljøene i Helse Vest i stedet for fragmentering. Vårt inntrykk er at alle parter kan være villige til å inngå i en slik løsning.

Medlemmene Braut, Emmersen og Farbu legger til grunn at selv om nye studietilbud planlegges og gjennomføres i et samarbeid mellom nye universiteter og universiteter som i dag kan tildele graden cand. med., er det ikke uten videre opplagt at det bare er de fire som i dag har gradsrettigheter som skal ha dette også i framtiden. Under forutsetning av at studieprogrammet tilfredsstiller de faglige kravene som stilles for akkreditering, vil det være rimelig at det universitetet som i praksis står for gjennomføringen av undervisningen, også er ansvarlig for eksamensavviklingen og gradstildelingen.

Disse utvalgsmedlemmene mener at dette er samsvarende med den praksis som allment sett føres for studieprogrammene ved norske, offentlige universiteter. Nærhet mellom studiecampus og ansvarlig institusjon vil etter disse medlemmenes oppfatning sikre en effektiv og fleksibel gjennomføring av studieprogrammet og i stor grad medvirke til et nært og bredt samarbeid mellom undervisningsinstitusjonen og praksisfeltet. Slik sett vil en mulighet for å tildele gradsrettigheter til andre enn dagens fire universiteter også kunne føre til økt innsats og interesse for medisinsk forskning og undervisning samlet sett, også utenfor det som følger direkte av gjennomføringen av studieprogrammet i medisin. En nærhet mellom praksisfeltet og universitetet vil kunne utløse engasjement og ressurser som det ikke vil være mulig å benytte i mer sentraliserte ordninger. På denne måten vil en utvidelse av muligheten til gradstildeling også understøtte de målene som ligger i strategien HelseOmsorg21 om spredning av forskningskompetanse og økt forskning i kommunehelsetjenesten, og bestemmelsene i § 3-8 i spesialisthelsetjenesteloven, som fastsetter at forskning er en pålagt oppgave for spesialisthelsetjenesten.

Utvalgsmedlemmene vil også peke på at erfaringer fra utlandet taler for at det er godt mulig å ha et samarbeid om utvikling av studieprogrammer mellom ulike universiteter der begge har rett til å tildele grad. Det kan her henvises til f.eks. samarbeidet mellom universitetene i York og Hull i England samt Zürich og St. Gallen i Sveits. I begge disse tilfellene handler det om utvikling og gjennomføring av studieprogrammer i medisin i nært samarbeid mellom et universitet som har hatt et slikt tilbud i lang tid og et som ikke har hatt det tidligere. Det kan også henvises til at det medisinske studieprogrammet i Aalborg i Danmark ble etablert i samarbeid med et eksisterende tilbud i Aarhus.

9. Om Stavanger som arena i utdanning av leger

Historikk i samarbeid UiB - SUS

Samarbeidet mellom SUS og Det medisinske fakultet UiB daterer seg tilbake til slutten av 1990-tallet, da det var en prosess med økning av studieplasser i Bergen fra 120 til 150 studenter på medisinstudiet. I arbeidet med 150-planen ble det inngått et samarbeid med tre nye sykehus i regionen (senere Helse Vest); Stavanger, Førde og Haugesund. Sykehusene skulle bidra til å øke kapasiteten i den kliniske delen av studiet, og Stavanger skulle opprinnelig motta inntil 40 studenter per semester. De første studentene kom til Stavanger i vårsemesteret 1998.

Dagens samarbeid bygger på en generell rammeavtale mellom Helse Stavanger HF og UiB fra november 2005. I tillegg er det en tilleggsavtale om studentboliger, administrativ ressurs og kontordrift som fornyes årlig. Fra våren 2015 ble det etablert et Felles utdanningsråd mellom sykehuset og fakultetet, med møtefrekvens 1 gang i semesteret. I rådet er det fast representasjon fra ledelse ved hhv sykehus og fakultet (forskningsdirektør og prodekan utdanning), avdelingsrepresentanter, instituttledelse og faglig koordinator. Det er felles sekretariatsfunksjon for rådet. Rådets formål er bl.a. å drøfte saker av overordnet og prinsipiell karakter i medisinstudiet og gi innspill og råd til institusjonenes ledelse.

Studentene fra UiB har tre praksisperioder ved SUS i løpet av medisinstudiet, med et varierende antall studenter per periode:

Tabell 15: Praksisperioder ved SUS, fag og antall studenter

Fag/emne	Antall studenter per semester
Voksenpsykiatri som del av 7. semester	25*
Medisin og kirurgi som del av 8. semester	40
Pediatri, gynekologi, obstetikk og barnepsykiatri i 9. semester	30
	95

*I denne perioden benyttes også distriktpsikiatriske sentre (DPS'er) i Rogalands-området

Praksisperiodene gjennomføres både i høst- og vårsemester, for et nytt kull hvert semester (studentkull ved UiB er delt i to grupper fra 3. studieår; A- og B-kull). I løpet av et studieår tar SUS totalt imot *190 studenter* fra fakultetet i Bergen.

I tillegg til en ordning med bistillinger ved fakultetet – hjemmehørende ved enten Klinisk institutt 1 eller Klinisk institutt 2 – er det en fast 50 % stilling som faglig koordinator ved SUS. Faglig koordinator har – på vegne av fakultetet – et overordnet ansvar for studentenes praksisopphold ved SUS, og samarbeider tett med en dedikert administrativ koordinator i 50 % stilling. Lønnsmidler til den administrative stillingen overføres til SUS fra fakultetet, og er en del av tilleggsavtalen for drift av samarbeidet.

SUS endret status til universitetssykehus i 2004 med skifte av navn fra Sentralsjukehuset i Rogaland (SiR) til Stavanger universitetssjukehus (SUS). Bakgrunnen for navneskiftet var relatert til samarbeidet om utdanning av medisinstudenter ved UiB og en etter hvert betydelig satsing på biomedisinsk og helsefaglig forskning. Statusen som universitetssykehus ble videreført i tråd med

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

den nasjonale forskriften som ble vedtatt i 2010 (jfr. omtale i kapittel 7). SUS fikk opprinnelig et universitetssykehustilskudd på rundt 10 millioner kroner for sitt bidrag inn i medisinstudiet. I 2011 var det ny godkjenningrunde, der departementet på nytt vedtok å godkjenne universitetssykehusstatus innen Helse Vest for SUS og Haukeland universitetssjukehus.

Stavanger universitetssjukehus

Stavanger universitetssjukehus har siden oppstarten i 1998 vært praksisarena for mer enn 1800 medisinstudenter fra UiB. Studentene har hatt praksisundervisning i fagene indremedisin, kirurgi (inkludert radiologi, anesthesi og ortopedi), psykiatri (voksne, barn og unge), gynekologi/obstetikk og pediatri. Som vi så i forrige punkt er praksis fordelt på tre perioder, og gjennom et studieår fordeler praksisperiodene seg slik:

Tabell 16: Fordeling av praksisperioder gjennom et studieår

	Januar	Februar	Mars	April	Mai	Juni	Juli	August	Sept.	Oktober	November	Desember
7. semester				Psykiatri B-kull						Psykiatri A-kull		
8. semester					Medisin/kirurgi A-kull						Medisin/kirurgi B-kull	
9. semester		KK/Ped/BUP B-kull						KK/Ped/BUP A-kull				

UiB Campus Stavanger har 25 ansatte med bistilling ved UiB, hvorav en studentkoordinator (professor I 50 %), en studentkoordinator (50 %), 13 professor II, 9 førsteamanuenser og tre amanuenser. I tillegg er det seks adjungerte stillinger, til dels innenfor fag der SUS ikke har medisinstudenter (nevrologi og øyesykdommer).

SUS har også tilbud om praksis for utenlandsstudenter i medisin; 12 studenter årlig fra august-mai. Tilbudet gis til norske studenter ved Semmelweis Universitet, Universitetet i Pecs, Universitetet i Debrecen og Universitetet i Szeged. Det inkluderer praksis i indremedisin (7 uker), kirurgi og traumatologi (8 uker), pediatri (5 uker), obstetikk og gynekologi (4 uker), psykiatri (4 uker) og prehospital medisin (2 uker). Dette skjer i perioder hvor studentene fra UiB ikke er i klinikken. Det legges til rette for eksamener i Ungarn mellom praksisperiodene.

SUS er et av landets seks universitetssykehus og det tredje største akuttsykehuset. Befolkningsgrunnlaget er ca. 370 000, og SUS ivaretar både bredde og høyspesialisert medisin med 42 ulike sykehusspesialiteter. 116 leger har ph.d., og det er 30 med professorstilling i medisin. I tillegg har 52 andre medarbeidere ph.d.-grad, og totalt 61 ansatte har en akademisk stilling. De akademiske stillingene er fordelt ca. 50/50 mellom UiB og UiS. SUS står for 20 % av forskningsproduksjon i Helse Vest, der 24 % er publisert i nivå-2 tidsskrifter, og mer enn 60 % har internasjonalt medforfatterskap.

Foruten medisinstudenter har SUS undervisning og veiledning på flere arenaer; ca. 580 LIS1 og spesialiseringsløp for leger og psykologer, ca. 750 praksisperioder på bachelornivå (sykepleie, radiograf, fysioterapi, vernepleie, paramedic o.l.) og 120 praksisperioder innenfor videregående opplæring (helsefag, ambulansemedarbeider o.l.).

Som naturlig del av kontinuerlig videreutdanning med vekt på forbedringsarbeid og pasientsikkerhet for ulike helseprofesjoner, har SUS implementert rutinemessig simulering på for eksempel fødeavdelingen og i akuttmottak, i tillegg til simulering i regi av SAFER (Stavanger Acute Medicine Foundation for Education and Research) eksternt. Om lag 60 % av all simulering skjer i klinikken, og omfatter kliniske situasjoner som traumemottak, fødsel, CPR, kritisk sykt barn, kritisk syk voksen,

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

hjerneslag etc. Den øvrige simuleringsaktiviteten (40 %) skjer i regi av SAFER, her utøves også tverrprofesjonell simulering med medisin- og sykepleiestudenter i samme team. Eksempler på temaer i slik tverrprofesjonell simulering kan være previsitt og utskrivning, for øket kompetanse på samhandling og teamforståelse og profesjonsforståelse, i tillegg til klinisk utfordringer slik som hypoglykemi, sepsis, blødning, og hjertestans.

Programmet «Klinisk ledelse i team» tilbys regelmessig for å bedre samspillet mellom mennesker, teknologi og organisasjon, bevisstgjøre at prioritering av pasienter og ressurser gjøres kontinuerlig, og bidra til at medarbeidere tar ansvar for progresjon, kommunikasjon, situasjonsforståelse og helhetstenkning også når prioritering og kommunikasjon er vanskelig.

En del av de universitetsansatte har tilegnet seg formell pedagogisk kompetanse gjennom universitetstilbudene, bl.a. kurset MEDDID fra UiB. Veilederkompetanse for LIS-utdanning bygges systematisk ut i alle spesialiteter med egne 3-dagers kurs. Debriefing og refleksjon som metode for læring får nå økt oppmerksomhet gjennom at SUS deltar i EU-prosjektet «TALK», der alle klinikkene er representert med deltager. To professorer og en ph.d. kandidat deltar i den nyopprettede forskningsgruppen for medisinsk pedagogikk ved UiB, for å utvikle SUS som et akademisk sykehus med fokus på undervisning også i forskningssammenheng.

Fra 2023 vil det nye sykehusbygget på Ullandhaug stå klart, der all døgnbasert somatisk aktivitet skal finne sted, mens elektiv poliklinikk/dagbehandling og psykiatri også vil foregå i dagens lokaler på Våland. I forbindelse med sykehusutbygging er det planlagt undervisningsarealer brutto 1000 kvadratmeter til UiB der det er gitt utvidet låneramme på 53 millioner, og 1200 brutto kvm til UiS. Dette er basert på dagens undervisningsaktivitet for medisinstudenter fra UiB og andre helsefagstudenter fra UiS. En eventuell økning i studenttall vil dermed kreve ytterligere økning i areal enn dette, eventuelt i et nytt bygg. Dette vil være arealer for forskning, undervisnings- og studentarealer, samt bibliotek på linje med andre universitetssykehus med integrerte undervisningsfunksjoner. SUS samarbeider i dag med UiB og UiS, og framhever at et godt samarbeid mellom UiS og UiB vil gi økte muligheter for både universitetene og SUS, og ikke minst legge til rette for hensiktsmessig infrastruktur.

Universitetet i Stavanger

Universitetet i Stavanger (UiS) er i dag et av 10 norske universiteter, og har hatt universitetsstatus siden 1. januar 2005. UiS har 12 000 studenter og 1600 ansatte. Universitetet er organisert i seks fakultet, med Det helsevitenskapelige fakultet og Det teknisk-naturvitenskapelige fakultet som de mest sentrale i denne sammenheng.

Utdanningsvirksomheten innenfor helsefag ved UiS er i det vesentlige knyttet til bachelor-, mastergrads- og videreutdanninger innenfor sykepleie. Mastergradsutdanningene har gjennomgående en tverrfaglig profil, og for våren 2019 er følgende mastergradsprogrammer i gang: helsevitenskap, helsesykepleie, rus- og psykisk helsearbeid, spesialsykepleie innenfor anestesi, intensiv og operasjon og prehospitalet critical care (internasjonal).

Fra høstsemesteret 2019 er det etablert et bachelorprogram innenfor paramedisin og et masterprogram i jordmorfag.

UiS har i dag ikke noe tilbud om grunnutdanning av leger. Ønsket om utvikling av et studietilbud i medisin har utviklet seg ved institusjonen de siste ti årene, med stigende ambisjoner. Tilbudet fra UiS om studieplasser i medisin som ledd i økning av kapasiteten i Norge ble omtalt i forrige kapittel (kapittel 8).

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

UiS har hatt et ph.d.-program innenfor helse og medisin siden 2011, fra 2018 som et eget program under Fakultet for helsevitenskap. Fra 2013 til mai 2019 har 27 kandidater disputert. Våren 2019 er det over 80 kandidater knyttet til programmet, av disse 17 med norsk autorisasjon som lege.

For å styrke forskerutdanningen innenfor medisin er det på forsommeren 2019 lyst ut 13 stipendiatstillinger der UiS fortrinnsvis ønsker å tilsette leger.

Samarbeid med SUS: UiS samarbeider tett med SUS innenfor flere områder. Siste samarbeidsavtale, som omfatter utveksling av personale mellom institusjonene samt samarbeid om utdanning, forskning og innovasjon, ble underskrevet i 2016. UiS skal leie lokaler i det nye sykehuset som kommer på campus Ullandhaug i 2023. UiS blir da fysisk samlokalisert med SUS. I tillegg planlegger UiS et nybygg for Det helsevitenskapelige fakultet i nær tilknytning til bygningsmassen til SUS 2023.

Nettverk for medisinske vitenskaper (NMV), som også er omtalt i samarbeidsavtalen med SUS, ble etablert i 2011, samtidig med doktorgradsplattformen i helse og medisin. Nettverket arbeider for utvikling av forskning innenfor helse og medisin i regionen. Det er til dette nettverket hovedtyngden av den medisinske kompetansen som jobber med planer for et studium i medisin ved UiS, er knyttet.

UiS har også et utstrakt samarbeid med andre regionale partnere, herunder:

- Forskningsnettverk for helse og teknologi - etablert med forskere fra UiS, SUS og forskningsinstituttet NORCE (Norwegian Research Centre AS). Nettverket skal samarbeide med helsetilbyderne og private aktører for finne gode løsninger på dagens og morgendagens helseutfordringer.
- *HelseCampus* Stavanger - et samarbeidsprosjekt mellom UiS, SUS, SAFER, Stavanger kommune, NSCC og NORCE. Er navet i en regional forskningsbasert helseklynge innenfor simuleringsbasert undervisning og læring, samt innovasjoner i helse- og omsorgstjenestene.
- Norwegian Smart Care Cluster (NSCC), som er et klyngeprosjekt med mer enn 115 bedrifter og 45 kommuner/offentlige aktører som deltakere.
- NORCE-UiS-SUS: et samarbeid om simulering, opplæring og forskning i forhold til blodstrøm, som gir nye muligheter i forhold til operasjonsplanlegging, trening og opplæring. Gjør UiS godt rigget til å implementere ulike former for teknologi, dataforståelse, e-læring og simulering inn i utdanningsforløp.
- SAFER (Stavanger *Acute Medicine* Foundation for *Education* and Research) - en stiftelse og et læringscenter som er opprettet i samarbeid mellom SUS, UiS og Laerdal Medical AS. Ressurs i akuttmedisinsk opplæring og pasientsikkerhet. UiS bruker også senteret for simulering og ferdighetstrening for studenter innen helse relaterte utdanninger.
- Norway Pumps & Pipes – et prosjekt der forskere fra UiS og SUS jobber også sammen med NORCE og Greater Stavanger om teknologioverføring mellom medisin og olje/gass.

Ytterligere detaljer om de regionale rammene rundt Stavanger som campus finnes i vedlegg 9.

UiS har flere samarbeidsrelasjoner med andre universiteter, og siden 2012 har de hatt medlemskap i European Consortium of Innovative Universities (ECIU). I nettverket inngås det samarbeidsavtaler (MoU) mellom UiS og universiteter i ECIU, som innebærer ulike former for utdannings- og forskningssamarbeid, i tillegg til studentutveksling. UiS fikk som del av nettverket i juni 2019 statusen «European Universities», noe som blant annet innebærer utvikling av felles europeiske studiemodeller.

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

UiS og SUS inngikk i 2018 en samarbeidsavtale med Aalborg universitet (medlem av ECIU) og Aalborg Universitetshospital, som bl.a. omfatter samarbeid om utdanning i klinisk medisin. Som ECIU-medlem anses samarbeidet med Aalborg som spesielt viktig for eventuell medisinutdanning ved UiS.

UiS har også pågående samtaler med UiB om samarbeid om medisinutdanning.

Samarbeid med kommunene: På forsommeren 2019 ble det utarbeidet en intensjonsavtale med KS Vest-Norge, Rogaland, om praksisplasser for eventuell medisinutdanning ved UiS, innhold i praksisen, veiledning og tilgang til kontorfasiliteter og teknologi. I tillegg er det under utarbeidelse avtaler om praksisplasser med hver av praksiskommunene, som bl.a. skal bidra til at studenter i en mulig framtidig medisinutdanning får tilgang til praksisplasser og god veiledning i kommunenes helse- og velferdstjenester.

Det er også inngått en avtale for partnerskap for folkehelse i Rogaland mellom UiS og Rogaland fylkeskommune med hovedformål å samordne folkehelsesamarbeid i Rogaland. Avtalen trådte i kraft i 2012 og ble revidert i 2018.

Ved de to fakultetene med relevans for medisinutdanning er det følgende akademiske ressurser: Ved Det helsevitenskapelige fakultet er det 17 professorer og 3 dosenter. Av disse har 2 norsk legeautorisasjon. Det er 15 førsteamanuenser og 2 førstelektorer. Av disse har 10 norsk legeautorisasjon. I tillegg er det tilknyttet 7 professorer og 11 førsteamanuenser i II-stillinger til fakultetet.

Ved Det teknisk-naturvitenskapelige fakultet er det 14 professorer, 13 førsteamanuenser og 24 stipendiater knyttet til emner med medisinsk relevans, slik som biomedisin/biokjemi, molekylærbiologi, cellebiologi, organisk kjemi, medisinsk dataanalyse og kardiologi. Fem av disse har norsk legeautorisasjon. I tillegg er det en professor II med norsk legeautorisasjon tilsatt innenfor samfunnsikkerhet.

Om trepartssamarbeid

Slik det er skissert i utvalgets mandat skal det utredes modeller for et samarbeid mellom SUS, UiS og UiB, og det har av aktørene underveis i prosessen ofte blitt referert til som et *trepartssamarbeid*. I en situasjon der alle tre parter forutsettes å inngå i et samarbeid er det nyttig å se på dagens utgangspunkt for medisinstudiet;

- UiB er den gradsgivende utdanningsinstitusjonen som har et eksisterende tilbud om 6-årig integrert profesjonsstudium i medisin, med et betydelig antall studenter ved SUS og med Stavanger-regionen som praksisarena.
- SUS er et helseforetak under Helse Vest RHF, som gjennom sin plikt til å bidra i utdanningsvirksomhet sørger for at behovet for undervisning og opplæring av medisinstudentene dekkes innen helseregionen.
- UiS har som den lokale utdanningsinstitusjonen i Stavanger, foreløpig ikke hatt noen formell rolle i undervisning eller oppfølging av medisinstudenter som gjennom studier ved UiB oppholder seg i regionen. Imidlertid har UiS gjennom en tiårsperiode bevisst bygget opp kompetanse ut ifra ønske om å få etablere et profesjonsstudium i medisin ved universitetet.

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

I dialogen mellom de tre partene har det vært konkrete forslag om hvordan en skal finne løsninger for et trepartssamarbeid innenfor rammene av et 6-årig studieløp. Samtidig har UiS redegjort for planer om et 3-årig klinisk studium med hjemhenting av utenlandske studenter, noe som eventuelt også kan gjøres i et trepartssamarbeid mellom UiS, UiB og SUS.

Som vi så i forrige kapittel er utvalget delt på midten i sin vurdering av eventuelle midlertidige ordninger med 3-årig studietilbud som en del av kapasitetsopptrapping for medisin i Norge.

For å kunne etablere varige studieordninger er samarbeidsrelasjonene desto viktigere, og innenfor dagens rammevilkår bindes partene sammen både av juridiske og regionale grunner. Juridisk sett er det føringene for gradstildeling og innpassing av tidligere utdanning som i dag krever at UiB og UiS som utdanningsinstitusjoner samarbeider (Jfr. fakta i kapittel 4). Regionalt har Helse Vest RHF en rolle med et ansvar for hele regionen i spesialisthelsetjenesten, både i pasientbehandling, i drift, utvikling og forskningsaktivitet.

For utdanningene har utvalget fått juridiske betraktninger fra KD på den aktuelle forskriften om godskrivning og fritak av høyere utdanning. Slik denne blir tolket innenfor dagens rammer innebærer det at UiB – som gradsgivende institusjon for graden cand.med. – må stå ansvarlig for både forhåndsgodkjenning av utenlandsk utdanning, overordnet faglig innhold og gradstildeling i samarbeidsmodeller for medisinstudiet. Forskriften stiller krav om studentenes tilknytning til institusjonen som utsteder grad, jfr. rundskriv til forskriften (2019, s. 7).

Muligheter innenfor de gitte rammene har blitt drøftet mellom de tre aktørene. I tillegg har Helse Vest bedt om innspill fra både UiB og UiS i saken, og et samarbeid om konkrete emner og studiepoeng i en ny studieplan på Vestlandet er fremmet av UiB (brev fra UiB til Helse Vest 20.06.19). Formålet i forslaget var å klargjøre hvordan et formalisert samarbeid mellom UiB og UiS kan dokumenteres og synliggjøres. UiB har foreslått at emner og studiepoeng tatt ved UiS får en tydelig identifisering på et vitnemål for cand.med.-graden fra UiB. Det er videre foreslått at emner/poeng/karakterer fra de samme emnene blir samlet i en egen bolk på vitnemålet og at denne delen også kan inneholde UiS sin logo.

Som vi har sett har UiS som del av sitt tilbud om etablering av et 3-årig studium for den kliniske delen av medisinstudiet også ambisjoner om å få tildelt retten til å tildele graden cand.med. Dette vil kreve en forskriftsendring. Utvalget tar ikke her konkret stilling til UiS som gradsgivende institusjon, men har som ledd i anbefalingene i forrige kapittel tatt stilling til hvorvidt flere universiteter i Norge skal gis gradsrettigheter for profesjonsstudiet i medisin eller ikke.

I drøftingene av muligheter for samarbeid mellom de tre partene har utvalget vært mer opptatt av de implikasjonene samarbeid om medisinutdanning og eventuell utvidelse av kapasiteten har for helsetjenesten i regionen og for studentene. Føringene som kommer som del av RETHOS medfører økt praksis i primærhelsetjenesten, og det blir viktig å ha med kommunene i planleggingen. Av den grunn har utvalget sett behov for at drøftingene av trepartssamarbeid utvides til å omfatte en fjerdepart, slik at en sikrer deltakelse fra kommunehelsetjenesten. Dette er også i tråd med innspill utvalget har fått fra KS, som omtales i neste kapittel (kap. 10).

For videreutvikling av samarbeidslinjene rundt utdanning mellom UiB og UiS på den ene siden og SUS på den andre siden, er det avgjørende med bevissthet om rolleforståelsen som henholdsvis utdanningsinstitusjon og foretak. Vi har i kapittel 7 sett hvilke lover og forskrifter om er styrende for utdannings- og foretaksvirksomhet, og det handlingsrommet som skapes i en prosess med studieplanutvikling er særlig interessant her.

Utvalgets vurdering

Det er en tydelig føring i mandatet at utvalget skal se på modeller for en klinisk del av utdanningen, at flere medisinstudenter skal kunne ta deler av utdanningen sin i Stavanger og at dette eventuelt skal skje i et trepartssamarbeid mellom SUS, UiS og UiB. Utvalget har derfor hatt en tilnærming til drøftingene av Stavanger som arena ved å se på både fortid, nåtid og framtid.

Utvalget anerkjenner den betydningen Stavanger og omegn har og utgjør i dagens medisnutdanning nasjonalt, med en nøkkelrolle i medisnutdanningen ved UiB. Vi ser det samtidig som viktig å kunne bygge videre på den kapasiteten og engasjementet som aktørene og helsetjenesten i Stavanger-regionen signaliserer at de har, og dialogen i saken synliggjør at det er både vilje og mulighet for økning i kapasiteten framover.

Gjennomgangen av SUS i dette kapittelet viser at SUS har akademiske, faglige og organisatoriske forutsetninger for å kunne bidra ytterligere inn i en medisnutdanning som et helseforetak. Videre viser presentasjonen av UiS at de som universitet har mange ressurser å trekke på inn i medisinsk utdanning, med teknologiske og innovative ambisjoner og økende internasjonalt engasjement. Den pågående utbyggingen ved SUS gir et økt potensiale som arena for medisnutdanningen i spesialisthelsetjenesten, og lokaliseringen gir synergier for satsingsområder ved UiS som simulering, innovasjon og teknologi.

Anbefaling J Utvalget anbefaler at en bygger videre på eksisterende samarbeid i en økt satsing på medisnutdanningen i Stavanger, ut fra den erfaringen og kompetansen som UiB og SUS har.

Som del av helseregion Helse Vest er forvaltning av pasientgrunnlag og ressurser på praksisfeltet et fellesanliggende for de helse- og sosialfaglige utdanningene i regionen. Det anbefales å utvikle samarbeidstiltak heller enn konkurrerende tilbud på utdanningsfeltet.

I samarbeidsrelasjonene som blir videreutviklet rundt helsetjenesten både i Rogaland og andre steder i landet, ser utvalget hvor viktig det er med en underliggende bevissthet om rollene som henholdsvis utdanningsinstitusjon og foretak. Den samme bevisstheten gjelder også kommunehelsetjenesten, men lovhjemmelen for utdanningsoppgaver er ikke like tydelig der som for spesialisthelsetjenesten. Å inkludere hele helsetjenesten i videre planlegging, ses som vesentlig.

Anbefaling K Utvalget anbefaler at UiB og UiS som utdanningsinstitusjoner, sammen med kommune- og spesialisthelsetjenestene i Stavanger-regionen, samarbeider om utforming av et helhetlig studieløp, og særlig om de siste studieårene.

I samarbeid om et helhetlig studieløp legges det her til en presisering av hvilken tilknytningsform studentene i programmet skal ha gjennom sitt studieløp:

Anbefaling L Utvalgets flertall anbefaler at campusløsningen i Stavanger baserer seg på at en gruppe medisinstudenter tas opp og gjennomfører de første studieårene i Bergen (ved UiB) og de siste årene i Stavanger (UiB-UiS-SUS).

Utvalgets medlem Braut, støtter ikke denne anbefalingen (Anbefaling L).

10. Muligheter og ressurser på praksisfeltet

Økt kapasitet i helsetjenestene – en nøkkel til økning av utdanningskapasitet

En økning av studieplasser i medisin lar seg ikke gjennomføre uten tilgjengelig kapasitet i, fungerende ordninger for og tett samarbeid med helsetjenestene. Enten studentene skal være på fastlegekontor, sykehjem, legevakt, kommunale akutte døgnenheter, i poliklinikker eller på sengeposter, fordrer det ordnede ressursrammer og gode samarbeidsavtaler for å sikre et godt læringsutbytte for studenter og en god arbeidshverdag for helsepersonellet som bidrar.

Vi har i kapittel 8 sett på hvordan lærestedene forholder seg til eventuell økning i studieplasser, og i den gjennomgangen er også samarbeidet med helsetjenestene omtalt på et overordnet plan. Det er avgjørende hvordan helsetjenestene selv ser på mulighetene for å kunne bidra til eventuell økning av utdanningskapasiteten i medisin i Norge. Utvalget har spurt både helseforetakene (via hvert regionale helseforetak, RHF) og de kommunale helsetjenestene (via KS). Vi skal se nærmere på deres svar etter først å ha fått et bilde på framtidige utfordringer og muligheter fra lærestedene. Utvalget utfordret også lærestedene til å beskrive hvordan ev nye praksisarenaer (f.eks. Kommunale akutte døgnenheter – KAD) kunne inkluderes.

Muligheter for økt kapasitet på praksisfeltet – sett fra lærestedene sitt ståsted

Alle lærestedene melder om utfordringer med kapasitet i praksisfeltet innenfor dagens studieplaner, og det beskrives forhold som oppleves begrensende både innenfor foretakene (spesialisthelsetjenesten) og i kommunal sektor (primærhelsetjenesten). NTNU framhever behovet for samordning og prioritering av ulike kategorier medisinstudenter i praksis i sykehusene. Det ønskes forpliktende avtaler, som gir en mer forutsigbar kapasitet. UiB er også opptatt av den begrensede muligheten for økning av kapasitet ved samarbeidende sykehus innenfor dagens modell, der grupper av studenter fra Bergen kommer i avgrensede bolker for praksisopphold. Fra UiT formuleres innspill om begrensninger i kapasiteten til utdanningsoppgaver i spesialisthelsetjenesten, det gjelder alle sykehus i nord.

UiO ser det som utfordrende å få til avtaler med egnede praksisplasser i primærhelsetjenesten, bl.a. sykehjem. De opplever også at det er krevende å rekruttere nye veiledere blant fastleger. Det samme melder UiT. De ser betydelige kapasitetsutfordringer for praksis i primærhelsetjenesten.

Med tanke på eventuelle framtidige studiemodeller supplerer fakultetene svarene sine noe, men det synes fremdeles som om tilgang til tilstrekkelig antall praksisplasser i helseregionene vil være en utfordring. NTNU forsterker behovet for et formalisert og avtalefestet samarbeid mellom fakultetet, helseforetakene og primærhelsetjenesten – med adekvate økonomiske rammer og tilskuddsordninger.

For UiB – som har fremmet scenariet med studiemodellen Vestlandslegen – sies det at det kan være nok kapasitet i primær- og spesialisthelsetjenesten på Vestlandet, gitt visse vilkår og bruk av flere arenaer. En ønsker å legge til rette for at studentene blir eksponert for hele spekteret av

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

primærhelsetjenester, ikke bare fastlegepraksis, men også helsestasjon, skolehelsetjeneste, sykehjem, hjemmetjenester, KAD-senger, legevakt og samfunnsmedisin i bred forstand. For å få det til betinges det at nye ordninger for finansiering av praksis i primærhelsetjenesten utredes.

UiO er tydelige på at flere sykehus må involveres hvis de skal håndtere en økning. Bruk av flere sykehus i regionen vil innebærer økte utgifter som f.eks. dekning av bolig og reise for studenter. Det påpekes at nye praksisarenaer (sykehjem, KAD, legevakt) ikke er bemannet for å veilede studenter. De ekstrautgiftene som vil påløpe er ikke noe fakultetet kan ta på seg. UiO ser behovet for å tenke nytt rundt måter å organisere praksis på, og fremmer idé om f.eks. kommunalt drevte helsesentre med utdanning som en oppgave.

Fra UiT sitt ståsted ser de at det ikke er tilgjengelige leger som kan utføre mer klinisk undervisning i medisinstudiet, fordi det ikke er nok legespesialister ved sykehusene. En forutsetning er at spesialistutdanningen styrkes, og med økt antall LIS1. For primærhelsetjenesten melder også UiT klart at økt finansiering til studentpraksis må på plass. De ønsker avklaring av arbeidsbetingelsene i fastlegeordningen, med undervisning som en del av fastlegejobben. Videre må universitetene få tilstrekkelig finansiering til å honorere fastlegene.

I utvalgets dialog med studenttillitvalgte framholdt studentene at det er et potensiale for bedre utnyttelse av dagens praksisarenaer, for eksempel ved å ta i bruk større deler av året og bedre logistikk rundt rotasjon på avdelingene.

Betraktninger fra utvalget på innspillene fra fakultetene

Fakultetene er tydelige på utfordringene i praksisfeltet, men kommer likevel med noen løsningsforslag. Mye handler om avklaringer i ansvars- og oppgavefordeling mellom lærestedene og helsetjenesten og om finansieringsordninger. I tråd med føringer nasjonalt (jfr. kapittel 4) legger nye studieplaner ved fakultetene økt vekt på studentenes eksponering for forebyggende og allmenmedisinsk tematikk.

Som vi tidligere har omtalt (kapittel 7) er det flere prosesser på gang for å adressere de utfordringene som fakultetene tar opp. Pasientene er innlagt på sykehusene i kortere tid enn tidligere, mer av behandlingen skjer poliklinisk eller som dagbehandling, og stadig flere pasienter behandles ferdig i kommunehelsetjenesten. Det er viktig at studentene møter et bredt spekter av pasienter, og dette bør i større grad skje i kommunehelsetjenesten. Rammene for praksis og klinisk undervisning i kommunene må avklares for at dette skal være mulig.

Når rammene er på plass, bør det vurderes hvor studentenes læring skal skje. Det hadde vært en stor fordel om studentene kunne følge pasientene, både gjennom tjenestene og der pasientene er.

De desentrale utdanningsmodellene benytter nye arenaer og undervisningsmetoder som kan vurderes for flere studenter. Blant annet er studentene på praksisstedet over noe lengre tid. Det gir mulighet for at studentene får bedre oppfølging, og de kan også bidra stadig mer i det kliniske arbeidet med mindre veiledning utover i praksisperioden. Dette har studentene påpekt, og det er beskrevet hvordan dette foregikk under utveksling i Frankrike (Schei, 2019).

I kompetansebasert utdanning er det sluttkompetansen som er den viktige, mens veien fram til kompetansen kan variere for ulike studenter. Hvis sted og tid for klinisk undervisning og praksis hadde variert mer for studentene enn i dag, så kunne logistikken med å legge til rette for slike læringsaktiviteter vært enklere.

Videre utvikling av studieprogrammene bør skje i nært samarbeid med helsetjenestene. Noen praksissteder opplever at det kan være en fordel for dem at de har studenter gjennom hele studieåret, som en del av daglig drift. Da er det lettere å planlegge disponering av areal og personellressurser til veiledning av studentene.

Muligheter for økt kapasitet på praksisfeltet – sett fra foretakene sitt ståsted

Lærestedene har i kapittel 7 gjort rede for bruken av praksisfeltet for norske medisinstudenter i Norge, som del av deres studier. For å se hele situasjonsbildet ønsket utvalget å supplere med en kartlegging av kapasitet og tilbud ved helseforetakene når det gjelder å ta imot studenter i praksis. Vi ba de fire helseforetakene om nærmere informasjon når det gjelder den gruppen norske medisinstudenter som tar utdanningen sin ved utenlandske læresteder. Et estimat for dette er skissert tidligere.

Vi ba videre om en vurdering fra helseforetakene om hvorvidt det er kapasitet til å bidra i en eventuell økning av antall studieplasser i medisinnutdanningene i Norge, og hvordan/i hvilket omfang foretakene kunne se for seg sin rolle. En oppsummering av svarene fra foretakene følger her.

Helse Midt-Norge formidler på vegne av foretakene i sin region at det er et visst mulighetsrom for å ta imot flere medisinstudenter fra de norske lærestedene, men sier at det er vanskelig å estimere kapasitet. De poengterer at slik medisinnutdanningen i Norge fungerer i dag så er "praksisbelastning" mellom helseregionene skjevt fordelt, forstått slik at andelen medisinstudenter ved universitetene per 100.000 innbyggere i hver helseregion tilsier at Helse Nord og Helse Midt-Norge har en større forholdsmessig «belastning» enn de to sørligste helseregionene.

Helse Midt-Norge er bevisst nødvendigheten av å ivareta behovene til NTNU i Trondheim når det gjelder behov for praksisplasser. I forbindelse med tildeling av 15 nye studieplasser og oppstarten av NTNU Link (desentral medisinnutdanning i Trøndelag) vil det oppstå behov for 15 nye praksisplasser i studieåret 2020–21. Modellen inneholder 16 ukers sykehuspraksis i 5. studieår som for de øvrige medisinstudentene fra NTNU. Til signaler fra NTNU om at de vil utrede mulighet for et desentralisert løp også i Møre og Romsdal responderer helseforetaket med å si at det er vilje ved avdelinger/klinikker til en viss økning.

En eventuell økning forutsetter imidlertid at det må være en tett dialog mellom helseforetaket og NTNU. Det gjøres også klart at det vil forutsette tilstrekkelig tid og ressurser til veiledning. Uten tilførsel av ressurser vil det gå sterkt utover tid til pasientarbeidet for legene som skal drive veiledning. Veiledning må settes inn i legens rullerende planer gjennom året. Det vises også til det økte fokuset på veiledning og supervisjon som den nye LIS-ordningen fordrer i nær framtid.

I **Helse Nord** er det kun Universitetssykehuset Nord-Norge (UNN) som svarer at de under gitte forutsetninger kan se for seg muligheter for flere medisinstudenter. De viser til en rapport som er utarbeidet i fellesskap med universitetet (UiT), og som danner grunnlag for det innspillet også fakultetet kom med. Rapporten viser at det i dagens studiemodell ikke er mulig med økning, og at forutsetninger for en eventuell økning vil være bl.a. betydelig revisjon av studieplan med endringer av den praktisk-kliniske undervisningen (bruke ettermiddag/kveld, mer poliklinisk virksomhet, «innleie» av pasienter, øke andel undervisere i hovedstilling etc.). Andre viktige faktorer vil være å tydeliggjøre og styrke finansiering av utdanningsoppgaver i spesialisthelsetjenesten i Helse Nord, med styrking av spesialistutdanningen og økning av LIS1-stillinger.

Helse Sør-Øst er i utgangspunktet positive til økning, men påpeker at det må planlegges godt. Hvis det skulle bli aktuelt, må det gjennomføres en grundig kartlegging av antall praksisplasser og behovet for veiledningsressurser (økonomi, areal og bemanning). De påpeker at antallet på grunnutdanningen må ses i sammenheng med antallet LIS1-stillinger for å unngå flaskehals.

I svaret fra Helse Sør-Øst, som er sammenfattet av svar fra hvert sykehus i regionen, nevner alle at en forutsetning for en økning av antall studenter er en økning av antall universitetslektorer/førstemanuenser/professorer for å gjennomføre veiledet klinisk praksis. De ønsker at praksisperiodene på sykehus må fordeles bedre slik at det ikke blir for mange studenter i klinikkene samtidig. Det må videre tilrettelegges for å øke den formelle veilederkompetanse i helseforetakene. I tillegg nevnes bosted for studentene, areal på sykehuset for økt undervisning/veiledning utenom direkte pasientrettet undervisning, som for eksempel simuleringsenhet.

Helse Vest melder tilbake relativt positive signaler fra foretakene i regionen, men det formuleres ulike typer forbehold og forutsetninger;

- Helse Bergen er opptatt av å kunne påvirke utdanningsløpet og bidra til å utvikle kvalitativt gode læringsarenaer sammen med UiB, de ser at presset på driften og ivaretagelse av flere ulike studentgrupper tvinger fram endringer i modeller for utdanningsløp.
- Helse Fonna formidler en bekymring for kvaliteten på praksis ved økning i volum, og viser til at en økning vil kreve økte arealer og fasiliteter, flere stillinger og støttefunksjoner og styrking av forskningsmessig infrastruktur.
- Helse Stavanger er positive til økning dersom ressurser følger med, både strukturelt, personal- og arealmessig. De sier at utvidet klinisk praksis under nåværende ordning i regi av UiB eller andre format uten tilstrekkelig ressurstilførsel og uten et reelt klinisk studium, ikke er ønskelig.
- I Helse Førde sies det at noen avdelinger har kapasitet og ser positivt på økning, også i et rekrutterings- og forskningsperspektiv. En ser likevel at det er nødvendig med økt tilgang til personalressurser og fysiske arealforhold. De ser det også som aktuelt å ta i bruk større deler av året til praksis.
- Haraldsplass Diakonale sykehus er positive til å delta i klinisk undervisning og kan tilby gode forhold for læring. De angir volum for hvordan de bidrar i dagens medisinstudium ved UiB og hvordan de eventuelt kan bidra framover.

Betraktninger fra utvalget på innspillene fra helseforetakene

Overordnet ser helseforetakene ut til å være positive til en økning av antall medisinstudenter, men de forutsetter at rammevilkårene med ressurser og areal tilrettelegges for det. Det synes som om helseforetakene ikke har full oversikt over kapasiteten sin til denne undervisningen. De ser noen fordeler ved å ha flere medisinstudenter knyttet til seg i løpet av studiet, blant annet som ledd i å styrke rekrutteringen av leger. Flere av foretakene signaliserer at de ønsker å samarbeide med utdanningsinstitusjonene i planlegging av praksisstudiene.

Det kan se ut som om kjennskapen til rollefordelingen mellom helsetjenestene og utdanningsinstitusjonene for praksisstudier er noe varierende. For eksternt veiledet praksis er det helsetjenesten som bidrar med praksisveileder, mens utdanningsinstitusjonen har ansvar for veilederutdanningen og utdanningskvaliteten.

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

Et av de regionale helseforetakene påpeker den ujevne fordelingen av medisinstudenter mellom de regionale helseforetakene etter folketall. Utvalget ser nærmere på dette.

Praksisplasser har blitt meldt inn som en sentral begrensende faktor for antall studieplasser. I praksisstudiene er nettopp møter med pasientene noe av det viktigste for studentenes læring. Pasientgrunnlaget i regionene kan ses som en grunnleggende forutsetning i vurderingen av hvordan helse- og sosialfaglige utdanninger – med stort behov for pasienteksponering – kan fungere regionalt og lokalt. Som en analytisk tilnærming til spørsmålet om kapasitet i helsetjenestene i helseregionene har utvalget sett nærmere på en tenkt fordeling av studieplasser i medisin dersom de fordeles etter folketallet i regionene.

Tabell 17 viser en fordeling av studieplasser (betegnet SP) basert på folketallet i dagens fire regionale helseforetak gitt ulike prosentvise premisser. Tabellen tar utgangspunkt i at Norge skal ha tilgang på 1150 ny-utdannede leger til LIS1 stillinger hvert år, at det er 10 % frafall i studiet og at 5 % ikke starter LIS1.

Tabell 17: Studieplasser (SP) fordelt i de regionale helseforetakene etter folketall

Helseregion	Folketall 1.1.2018 etter fylker (avrundet)	SP 2019	SP 2019 per 100.000 innbygger	636 SP fordelt etter folketall	100 % av legene utdannet i Norge, fordelt etter folketall	90 % av legene utdannet i Norge, fordelt etter folketall	80 % av legene utdannet i Norge, fordelt etter folketall
HN	485 000 (N,T,F)	116	23,9	58	123	111	99
HMN	726 000 (T,MR)	135	18,6	87	185	166	148
HV	1 107 000 (SF,H,R)	165	14,9	133	281	253	225
HSØ	2 977 000 (Ø,A,O,H,O, BV,T,AA,VA)	220	7,4	358	756	680	604
Sum	5 295 000	636	12,0	636	1345	1210	1076

Kilde: Grimstadutvalget 2019

Tabellen viser at det først og fremst er i Helse Sør-Øst og dels i Helse Vest at det bør være kapasitet til flere praksisplasser. Men av hensyn til rekruttering av leger til alle deler av landet, bør det vurderes en noe annen fordeling av studieplasser mellom universitet enn basert på befolkningsgrunnlaget. Erfaringen fra Tromsø, som også bekreftes av internasjonale erfaringer, viser at etablering av et medisinstudium styrker rekruttering av leger til landsdelen (Gaski M. 2017, Laven 2003)

Muligheter for økt kapasitet på praksisfeltet – sett fra kommunesektoren

På generell basis mener Kommunesektorens organisasjon (KS) at kommunesektoren i større grad må benyttes som praksisarena, og at mer av denne type praksis må skje mot slutten av utdanningsløpet. For medisinstudiet ser en imidlertid at det er særlige utfordringer knyttet til praksis hos selvstendig næringsdrivende fastleger. Den kapasiteten kommunene vil ha til å ta imot en økende gruppe medisinstudenter er avhengig av fastlegenes rammevilkår.

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

KS omtaler andre aktuelle arenaer for mottak av studenter i praksis; sykehjem, helsehus, kommunal akutt døgnenhet (KAD), legevakt, helsestasjon, rehabiliteringsinstitusjoner o.a. Disse arenaene vil gi innblikk i ulike problemstillinger som samlet vil bidra til at studentene oppnår ønsket læringsutbytte, og gi kunnskap om viktige samarbeidsaktører for leger. Blant annet tilbyr disse tjenestene veiledet praksis for andre helseprofesjoner, og kan understøtte mål om tverrprofesjonell samarbeidslæring.

Mange av distriktskommunene har store rekrutteringsutfordringer, og å ta imot studenter i veiledet praksis på en god måte, øker sannsynligheten for senere rekruttering.

KS ser det som en forutsetning for en eventuell økning av finansiering av veiledet praksis i kommunene må styrkes og overføres direkte til kommunesektoren, i stedet for å bli kanalisert via utdanningsinstitusjonene. De peker på at det må foretas kostnadsberegning av veiledet praksis i kommunesektoren. Vi har tidligere omtalt at det er igangsatt tiltak i denne saken, og kostnadsberegninger foretas i regi av fakultetene selv. Helsedirektoratet har fått et oppdrag om å utrede økonomiske og administrative konsekvenser knyttet til lovfesting av kommunalt ansvar for praksisplasser.

Forutsatt tilstrekkelig finansiering mener KS at kommunene kan få lovfestet ansvar for veiledet praksis på tilsvarende måte som i spesialisthelsetjenesten.

Utvalgets betraktninger rundt innspillet fra KS

Det er svært positivt at KS mener at kommunesektoren i større grad må benyttes som praksisarena. De arenaene som nevnes er aktuelle for å støtte opp om studentenes kompetansemål. Utvalget mener at det må sikres at studentene får erfaring fra og kompetanse til å arbeide med pasienter både som søker helsehjelp direkte hos fastlegene, i uselektert allmennpraksis, og i andre kommunale legetjenester. Det skjer mye utviklingsarbeid på området, og dette bør videreføres.

Som en styrkning av forskningsbasert utdanning i kommunehelsetjenesten ser utvalget at samarbeidet med utdanningsinstitusjonene bør omfatte avtaler om forskning og utvikling, og løsninger for kombinerte stillinger, slik det er i spesialisthelsetjenesten.

Det er meldt inn behov for å få på plass finansieringsordninger fra alle involverte parter. KS ønsker at finansieringen bør gå direkte til kommunesektoren, mens fakultetene med profesjonsstudium i medisin har ønsket at finansieringen bør følge studentene.

På sikt ser utvalget det som ønskelig at kommunene blir avtaleparten for universitetene, og at fastlegene blir pålagt studentundervisning gjennom sin tjenesteavtale med kommunen; slik det er gjort for veiledning og supervisjon av turnusleger/LIS1 i mange år og nå også for LIS3 i allmennmedisin.

Utvalget mener også at det bør vurderes om oppgaver som praksisveiledning og mulighet for forskning og kombinerte stillinger bør innarbeides i fastlegeavtalen.

Legebehov og rekruttering til medisinutdanning

Det er ikke tilstrekkelig å utdanne det antall leger vi trenger; de må også fordeles ut over landet i henhold til de behovene som finnes der. Norge har spredt bosetning, og dermed en desentralisert helsetjeneste for å sikre likeverdige helsetilbud til hele befolkningen. Det er en av årsakene til den høye legetettheten som er omtalt i kapittel 2. Å sikre tilstrekkelig helsepersonell til utkantstrøk er en

utfordring over hele verden. Internasjonal forskning viser at helsepersonell som kommer fra rurale strøk, har en større tilbøyelighet enn sine urbane kolleger til å vende tilbake til utkantene ("lakse-effekten"). Også utdanningsinstitusjonenes plassering har betydning for hvor personellet havner etter endt utdanning, og ikke minst hva slags praksis og geografiske lokalisasjoner de eksponeres for i løpet av studiet (Gaski M 2017, Laven G 2003, Puddey IB 2015).

Som en avslutning på dette kapittelet om muligheter og ressurser på praksisfeltet, ser vi at et perspektiv på sammenhengen mellom legebehov, praksisfeltet og medisinstudentenes hjemfylke gir nyttig bakgrunnskunnskap i drøftingene om hvor kapasitet i utdanningen bør økes.

Medisinstudentenes fylkestilhørighet

Utvalget har sett på fylkestilhørighet for norske medisinstudenter for tiårs-perioden 2008 - 2017, medregnet både studentene ved de fire norske lærestedene i medisin og utenlandsstudentene.

Totalt sett er det ikke dramatiske forskjeller mellom fylkene i hvilken grad de rekrutterer studenter til medisinutdanning, etter folketallet. Men av innenlands-studentene kommer flere fra Akershus, Oslo, Sør-Trøndelag og Troms enn folketallet skulle tilsi, mens Buskerud, Nord-Trøndelag, Rogaland og Østfold rekrutterer noe under folketallsandelen. For utenlandsstudentene er forskjellene noe større, og her skiller Oslo seg markant ut med nesten en fire-del av utlandsstudentene mot bare en åtte-del av folketallet.

Tabell 18: Fylkestilhørighet for norske medisinstudenter inn- og utland, perioden 2008-2017. Topp 5 ved henholdsvis NTNU, UiB, UiO, UiT og utland

Topp 5, rekruttering	NTNU	UiB	UiO	UiT
1	Sør-Trøndelag	Hordaland	Oslo	Troms
2	Akershus	Rogaland	Akershus	Nordland
3	Oslo	Oslo	Østfold	Finnmark
4	Møre og Romsdal	Akershus	Vestfold	Sør-Trøndelag
5	Hordaland/ Nord - Trøndelag	Sogn og F	Hedmark	Oslo

Kilde: Lærestedene og Lånekassen

Tabellen viser at det er en klar tendens til at lærestedene rekrutterer medisinstudenter fra sine respektive helseregioner. For UiT skyldes dette også den særskilte opptakskvoten for studenter fra Nord-Norge. Det er også naturlig at de største fylkene har flest medisinstudenter.

Analysere vi de eksakte tallene for antall studenter fra fakultetenes respektive helseregion (tabell 19), finner vi at UiO har 83 % av studentene sine fra egen helseregion, UiT har 68 %, mens UiB har 48 % og NTNU bare 34 %:

Tabell 19: Tilknytning til lærestedets region, medisinstudenter ved NTNU, UiB, UiO og UiT i perioden 2008-2017

Lærested	Antall studenter	Antall studenter fra egen region	Andel studenter fra egen region, %
NTNU	1236	421	34
UiB	1692	805	48
UiO	2161	1807	83
UiT	1127	767	68

Kilde: Lærestedene og Lånekassen

I forrige kapittel viste vi at antall studieplasser per innbygger er svært ulikt fordelt mellom regionene, noe som kan forklare mye av disse forskjellene. Gitt at karakternivået er noenlunde likt fordelt mellom regionene, vil søkere fra UiO sitt geografiske område få opptak ved de andre studiestedene. Mangelen på studieplasser på Østlandet/UiO fører altså til at de tre andre fakultetene tar opp medisinstudenter fra østlandsområdet i langt større grad enn vanlig studentmobilitet skulle tilsi, og at det ikke er en balansert flyt av medisinstudenter mellom fylkene i forhold til studiestedene. I tillegg er Oslo og Akershus overrepresentert blant utenlandsstudentene (37 % av studentene mot 24 % av folketallet).

Tallene kan også gi et grunnlag for å si noe om hvordan en i et samfunnsperspektiv strategisk kan planlegge dekning av legebenev i Norge. Det vil være viktig her å vektlegge forutsigbarhet, og et nasjonalt perspektiv.

I en eventuell økning av medisnutdanningen i Norge, og hvilke utdanningsmodeller som bør velges (både lokalitet og studiemodell) ser utvalget at det å ha rekrutteringsperspektivet med seg i drøftingene kan tilføre merverdi for samfunnet. Det handler ikke bare om hvem som skal bli medisinstudent, men også om studentens egenskaper og hvor de kommer fra. Utvalget vil i denne forbindelse bare drøfte den geografiske plasseringen av studieplassene, og går ikke inn på drøftinger om opptakskrav, ulike kvoteringer eller utvalgsmekanismer.

For utvalget synes det som at alle parter ser på tilgang til praksisplasser som en begrensende faktor for en økning i antall studieplasser, men er innstilt på å finne løsninger. Alle etterspør gode og klare rammebetingelser. De nødvendige rammebetingelsene synes å være at utdanning og veiledning av studenter skal være en tydelig oppgave i tjenestene og at denne oppgaven er gitt ressurser i form av tid, areal og personell. Helsetjenestene ønsker å bidra i planlegging av innhold og struktur i praksisstudiene. Utvalget ser det som en mulighet til å finne gode løsninger som kan sikre studentene læringsutbytte og at praksisstudiene blir innpasset i driften av helsetjenestene. Dette gir muligheter for økning av antall studieplasser i medisin i Norge med bred praksis både i spesialist- og primærhelsetjenesten spredt utover landet, noe som på sikt kan bedre rekrutteringen av leger flere steder i landet.

11. Økonomiske og administrative konsekvenser

Utvalget vurderte det som nødvendig å få ekstern bistand til å gjennomføre en analyse av de samfunnsøkonomiske virkningene av en mulig utvidelse av antallet studieplasser i medisin i Norge. Hovedformålet ved denne analysen har vært å presentere en sammenligning av to prinsipielt ulike alternativer for opptrapping av kapasiteten i Norge med dagens situasjon, der rundt halvparten av utdanningsbehovet dekkes gjennom at norske studenter fullfører det medisinske studiet i utlandet. Etter en anbudsprosess fikk Oslo Economics (OE) oppdraget med å utføre denne analysen for utvalget. Utvalget stilte nødvendig bakgrunnsmateriale til disposisjon for OE, i tillegg til at de innhentet noe informasjon selv. OE drøftet også oppdraget samt gjennomføringen og resultatene av analysen med utvalget og sekretariatet før endelig rapport ble levert.

Vi gir her en kort oppsummering av den foreliggende rapporten fra OE. Fullstendig rapport finnes i vedlegg 7. I tillegg setter vi rapporten i en videre tematisk kontekst, og utdyper noen økonomisk-administrative forhold som er sentrale i lys av de endelige anbefalingene fra utvalget.

Rapporten fra OE presenterer en samfunnsøkonomisk analyse av to mulige scenarier i forhold til dagens situasjon. Ved lesingen av rapporten er det viktig å være klar over at det er mulig å trekke fram verdier eller politiske mål ut over dem som kommer til uttrykk gjennom prissetting i en samfunnsøkonomisk analyse. Dette vil typisk være forhold som det er vanskelig å beskrive gjennom etterprøvbare målinger. Den samfunnsøkonomiske analysen gir ikke uttrykk for eventuelle konsekvenser av ulike beslutninger innenfor de to skisserte alternativene for offentlige budsjetter på kort eller lang sikt. Analysen kan derfor vanskelig benyttes som grunnlag for en detaljutforming av en mulig økning av kapasiteten i medisinstudiet i Norge. De spesifikke økonomiske og administrative konsekvensene ved ulike mulige løsninger for opptrappingen må derfor utredes gjennom egne analyser på et mer detaljert nivå.

Rapporten fra Oslo Economics – kort oppsummering

OE beregnet kostnadsvirkninger av en utvidelse av medisinstudier i Norge. I denne sammenheng er *kostnader* definert som samfunnets ressursbruk av innsatsfaktorer som arbeidskraft, materialer, tjenester med mer. Kostnader er i samfunnsøkonomisk analyse forskjellig fra *utgifter*. Utgifter betegner en transaksjon, eller en pengemessig ytelse – en pengeoverføring - mellom to aktører.

Kostnadene ble beregnet for to alternative løsninger. I alternativ 1 utvides medisinstudiet i Norge med 500 nye studieplasser årlig. Det tilsvarer nesten en dobling av antall studieplasser i medisin i Norge. Det ble lagt til grunn at i en 43-årig analyseperiode (tre års byggeperiode og 40 års drift) vil det utdannes ca. 20.000 flere leger ved norske studiesteder.

I alternativ 2 etableres et nytt 3-årig studium i klinisk medisin i Norge, for studenter som har tatt de tre første årene ved et studiested i utlandet. I analysen er det lagt til grunn 500 nye studieplasser i året. Dette vil også gi 20.000 nye leger i Norge i analyseperioden (43 år) med første halvdel av medisinstudiet fra utlandet og siste halvdel i Norge.

Det er høyere kostnader for Norge å utdanne leger i Norge enn i de land der de fleste norske medisinstudenter studerer i dag (Polen, Ungarn og Slovakia). Medisinstudiet i Norge er plassert i den

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

høyeste kostnadskategorien og er ressurskrevende, med behov for kostbar infrastruktur, høy kontakttid mellom lærer og student og i tillegg tilgang til klinisk undervisning på sykehus og i primærhelsetjenesten. I tillegg er levekostnadene for en student i Norge høyere enn i de vanligste studielandene, og det vil slik føre til merkostnad å utdanne flere leger i Norge.

OEs analyser viser at alternativ 1 vil medføre en økt samfunnsøkonomisk kostnad målt i netto nåverdi over 43 år på 41 milliarder kroner, drøyt 55 prosent økt kostnad fra nullalternativet, som er dagens situasjon.

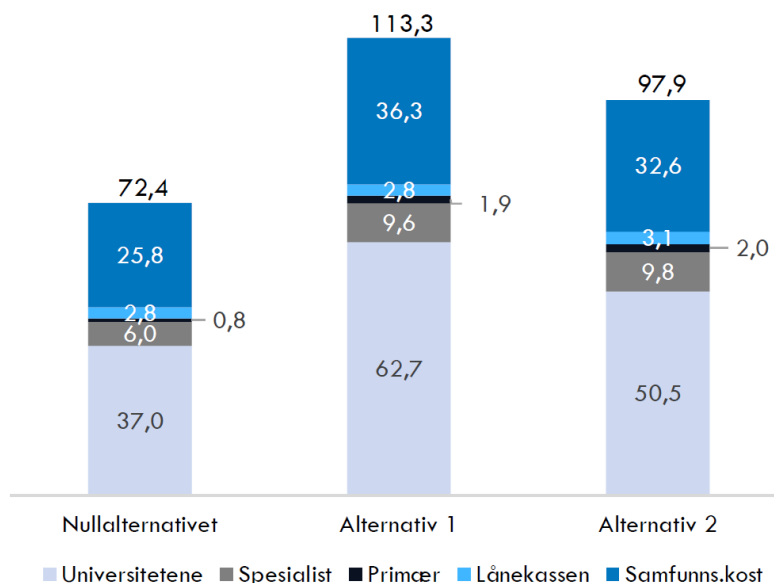
Kostnaden per nye fullt ut norskutdannede lege blir i dette alternativet i overkant av 2,0 millioner kroner.

Alternativ 2 vil ha en lavere kostnad, som en følge av at halvparten av utdanningen skjer i utlandet. Beregningene viser en samfunnsøkonomisk merkostnad sammenlignet med nullalternativet på 25 milliarder kroner (drøyt 35 prosent økning fra nullalternativet), målt i nettonåverdi over 43 år. Det er de samme dominerende kostnadsdriverne i begge alternativene, men personalkostnader i spesialisthelsetjenesten er en relativt sett større kostnad i alternativ 2, siden den kliniske undervisningen antas komprimert til de tre årene utenlandsstudentene tar i Norge. Kostnaden per nye delvis norskutdannede lege, totalt 20.000, blir i alternativ 2 om lag 1,3 millioner kroner.

OE antok i sine analyser at en tilnærmet doubling av studieplasser i medisin i Norge ville halvere antall norske medisinstudenter i utlandet. Med disse antakelsene ville begge alternativene kunne gitt 10.000 flere utdannede leger til Norge enn om dagens situasjon videreføres de neste 43 år.

OE anfører den klart største kostnadsdriveren ved utvidelse av antall studieplasser i medisin til å være personalkostnader ved universitetene. I tillegg er også behovet for nybygg ved universitetene, personalkostnader i spesialisthelsetjenesten og levekostnader for studentene vesentlige kostnadsdrivere.

Figur 19: Netto prissatt kostnad (Milliard NOK, nåverdi), utdrag fra rapport OE, figur 6-1, side 40

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

I figuren over visualiserer OE hvordan kostnadene fordeler seg for hver av de tre alternativene; nullalternativet (videreføring av dagens situasjon), alternativ 1 (500 flere studieplasser i 6-årige studieløp i Norge) og alternativ 2 (500 studieplasser med 3-årig klinisk studieløp i Norge).

OE har også beskrevet kostnader ved forsinkelse i studieløpet, blant annet ved at ungdom tar opp igjen eksamener fra videregående for å bedre sine karakterer for opptak til medisinstudiet. Denne aktiviteten anses som ikke produktiv i samfunnsøkonomisk betydning, og fører i neste omgang til forsinket inntreden i arbeidslivet. Sammen med beregninger for ventetid for å komme i gang med LIS1-stilling, er disse forsinkelseskostnadene beregnet til å beløpe seg til 24 milliarder over 40 år. Det presiseres fra OE at det er stor usikkerhet knyttet til disse tallene, da de er basert på en rekke forutsetninger som er vanskelig målbare.

I sine oppsummerende kommentarer til oppdraget sier OE at dersom det skal være samfunnsøkonomisk lønnsomt å flytte norske medisinstudenter fra utlandet til Norge, så vil det måtte være betydelige nyttevirksomheter knyttet til det. De skriver: *“overordnet kan det synes som om slike nyttevirksomheter primært vil være knyttet til økt kvalitet på norske leger og eventuelt reduserte forsinkelseskostnader både ved opptak til studiet og ved ansettelse som LIS1”* (s. 6).

Kontekstuelle vurderinger

Utdanningslovgivningen i Norge stiller høye krav til virksomheten ved norske universitet og høyskoler, både når det gjelder krav til kvalitet, akademisk kompetanse og veiledning i praksisundervisning. Den pågående prosessen med RETHOS skjerper kravene ytterligere. Utvalget ønsker derfor å presisere at den norske utdanningsmodellen ikke er direkte sammenliknbar med utdanning i utlandet. Dette kommer ikke tydelig frem i rapporten fra OE, og er et viktig utgangspunkt for å kunne gjøre vurderinger av innsatsfaktorer knyttet til medisnutdanning.

Forsknings- og formidlingsaktivitet er en integrert del av utdanningsvirksomheten ved norske universiteter og høyskoler, og innenfor en vitenskapelig stilling skal alle kjerneoppgaver ivaretas; undervisning, forskning, formidling og innovasjon. Sett utenfra kan dette få norsk utdanning til å fremstå som betydelig mer kostnadskreven enn tilsvarende utdanning i utlandet.

Andre faktorer som er en integrert del av virksomheten rundt norsk medisnutdanning og helsetjeneste, og som stiller krav til tidsbruk, etterrettelighet og kvalitet i studentoppfølging, er løpende skikkethetsvurderinger av studentene og vilkår for pasientrettigheter. Jfr. *Forskrift for skikkethetsvurdering i høyere utdanning (2006)* og *Lov om pasient- og brukerrettigheter (2001)*. Disse reguleringene synliggjør at Norge som land har tydelige føringer for innhold og oppfølging i utdanninger som spiller en nøkkelrolle i våre sentrale velferdstjenester, og en må forvente at dette koster mer enn å utdanne legene i land med lavere kostnader og lavere grad av regulering.

De siste årenes utvikling av studieplanene ved de fire norske studiestedene har medført noe andre vilkår og forutsetninger enn i de gamle kostnadsanalysene for spesialisthelsetjenesten som er lagt til grunn i analysene. Klinisk undervisning foregår mer i poliklinikk, trening i kliniske ferdigheter utføres mer i ferdighetslaboratorier og på simuleringssentre, det benyttes mer smågruppeundervisning, mer teknologistøttet undervisning, mer studentaktiverende læringsformer og tverrprofesjonell samarbeidslæring. Dette krever andre typer infrastruktur. Kostnadene for dette vil kanskje være noe større for universitetene, men ikke nødvendigvis for helsetjenestene.

En kostnad som ikke er tatt inn i analysene er det ukjente antallet utenlandsstudenter som har en eller flere perioder med hospitering og praksis i den norske helsetjenesten. Det foreligger ingen

fullstendig oversikt over omfang og innhold i denne aktiviteten, noe som gjør kostnadene vanskelige å beregne. Denne aktiviteten er også omtalt i kapittel 8, om praksis som del av medisinstudiene.

Å utdanne leger for norsk helsetjeneste i den norske konteksten forsterkes nå i forbindelse med RETHOS, der representanter fra helsetjenesten sammen med representanter fra universitetene har utarbeidet minstekravene til en norskutdannet lege. Det er sider ved den norske helsetjenesten som er annerledes enn i de landene der de fleste utenlandsstudentene er. I Norge legges det stor vekt på primærhelsetjenesten og på fastlegenes funksjon, tverrfaglig samarbeid, kommunikasjon og kjennskap til helsetjenestens organisering og lovgivning. Dette gjenspeiler seg i forslaget til retningslinjer for medisinutdanningen i RETHOS. Alt dette kan ikke forventes ivaretatt ved utdanningssteder i utlandet. Når ca. 47 % av legene i Norge utdannes i utlandet, vil utvalget peke på det faktum at man da ikke kan regne med at implementeringen av RETHOS i medisinutdanningen i Norge direkte vil føre til en endring av legenes arbeid i den norske helsetjenesten. Som utvalg vil vi peke på det paradoksale i denne situasjonen, og anbefaler at den får en tydelig vektlegging i videre vurderinger av nyttevirkninger ved utdanning av norske leger i Norge.

Konsekvensene av at en stor andel av legene i Norge er utdannet i utlandet er vanskelig å kartlegge, og som utvalg har vi ikke kunnet bidra til at OE fikk nærmere grunnlagsmateriale om dette. LIS1-utdanningen har tatt konsekvenser av at en stor andel av de nyutdannede legene har annen kompetanse enn de norskutdannede, og lagt læringsmål på et nivå som også kandidatene fra utlandet skal ha en mulighet til å nå i løpet av LIS1-perioden. En konsekvens av dette er at de norskutdannede LIS1 opplever at læringsmålene til dels er lavere enn læringsutbytte de har etter fullført norsk medisinutdanning. De må likevel delta på felles opplæring og er da ute av klinisk praksis uten at læringseffekten kanskje er så stor.

Nærmere om økonomisk-administrative forhold

Utvalgets vurderinger av konteksten for den samfunnsøkonomiske analysen over suppleres her med utdyping av de mest sentrale økonomisk-administrative forholdene rundt de tiltakene vi som utvalg foreslår gjennom våre anbefalinger.

Ved endringer på utdanningsfeltet i medisin er det flere som kan bli berørt; enkeltpersoner (potensielle søkere og nåværende studenter ved utenlandske universitet), statlig og kommunal forvaltning (opptaks-, utdannings- og praksisrelatert virksomhet) og privat næringsvirksomhet (rekrutterings- og samarbeidsrelasjoner med utenlandske universitet). For enkeltpersoner står studiestøtteordningene for medisinstudier i utlandet helt sentralt. For statlig og kommunal forvaltning er det flere felt som berøres, og vi vil særlig utdype det som omhandler utbygging av kapasitet ved lærestedene og i helsetjenesten. For privat næringsvirksomhet har vi ikke gjort noen grundige vurderinger, men vil påpeke viktigheten av dialog med aktører på markedet.

Om endringer i dagens studiestøttesystem for medisinstudier utenlands

OE har i sin rapport basert seg på en antakelse om at dobling av studieplasser i medisin i Norge vil innebære halvering av antall utenlandsstudenter. Denne antakelsen deles ikke av utvalget. Utvalget antar at det tvert imot kan medføre økt interesse ved å åpne opp for flere studieplasser hjemme, og spesielt hvis det var aktuelt å innføre en hjemhentingsmodell for de tre siste årene av studiet. En kjent mulighet til å kunne søke seg hjem i løpet av studietiden ville virke motiverende for mange studenter. Utvalgets vurdering av denne situasjonen er grunnlag for anbefalingen om at Lånekassens

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

Økonomiske støtte til medisinutdanning i utlandet reduseres, parallelt med oppbygging av økt studiekapasitet i medisin i Norge (jfr. kapittel 5).

Utvalget anbefaler videre at det utredes en ordning der 5 - 10 % av behovet for studieplasser i medisin dekkes gjennom finansiering fra Lånekassen (inkl. skolepenger) ved nærmere definerte studiesteder i utlandet. Denne anbefalingen tar høyde for at en andel norske medisinstudenter fortsatt bør studere medisin i utlandet, men at det bør være en ordning som både veileder og sikrer studentene i valget av studiested. Utvalget kjenner til at KD har nedsatt en arbeidsgruppe, ledet av DIKU, som skal se på hvordan norske studenter som planlegger å studere i utlandet kan få bedre informasjon om kvalitet i utdanningene. Det kan være relevant å se utvalgets anbefaling i relasjon til det som leveres fra den arbeidsgruppen.

Reduksjonen i dagens studiestøttesystem må skje etter en nærmere definert nedtrappingsplan, slik at det ikke rammer studenter som i dag har startet studieløp innenfor dagens regelverk. Nye vilkår må være tydelig beskrevet og gjort kjent for alle potensielle studenter så snart de er klarlagt, og de må ikke ha tilbakevirkende kraft for de som fremdeles er under utdanning. Det er viktig at endringer blir raskt iverksatt slik at norsk ungdom som står på terskelen til å foreta valg av studiested har en forutsigbar planleggingshorisont. Studenttillitsvalgte formidlet også til utvalget hvor viktig det er at eventuelle endringer blir opplyst om på et tidlig tidspunkt.

Det å ta opp en liten andel av utenlandsstudentene til en norsk avslutning av medisinstudiet for 3 eller 4 år, gir krevende opptaksprosesser, og det må sannsynligvis en ekstrainsats til både fra studentene og fra utdanningsorganisasjonen for å sikre at alle studentene har den kompetansen som er beskrevet i RETHOS ved uteksaminering. UiS har i sitt innspill til utvalget beskrevet et studieopplegg som i det vesentlige tar høyde for de kravene som stilles i RETHOS. Et slikt opplegg må ta høyde for at norske medisinstudenter fra utlandet kommer fra studier med ulik organisering og oppbygging, med de behovene for individuell tilpasning det vil kunne kreve.

Om utbygging av kapasitet ved lærestedene og i helsetjenesten

Medisinstudiet er ressurskrevende, og er fastsatt til kostnadskategori A (høyeste kategori) i finansieringssystemet for universiteter og høyskoler. Det innebærer en uttelling for universitetene på kr. 132.750 per fullførte 60 studiepoeng og kr. 210.700 per uteksaminert kandidat i resultatbaserte midler per år. I basisbevilgning får universitetene kr. 242.850 per medisinstudent per år. For hver ferdig uteksaminert medisinstudent har universitetet fått overført omlag kr. 2.455.300.

Budsjettvirkningene i en driftsfase vil være omlag 1,08 milliard kroner per år ved 440 nye studieplasser.

Investering i infrastruktur er et punkt som universitetene selv har anført. Både NTNU, UiB og UiO legger til grunn at det er behov for ny bygningsmasse hvis det skal være aktuelt med utvidelse, særlig knyttet til fasiliteter i den første fasen av studiet (laboratorieplass, basalfaglig virksomhet). I tillegg er arealer for ferdighetstrening og simulering viktig, både ved hjemmehørende universitet og tilknyttet eventuelle nye campuser. I den delen av medisinstudiet der klinisk aktivitet dominerer, er det i større grad fasiliteter i helsetjenesten som er viktige.

Utvalget har i dialogen med universitetene kun bedt dem om å gi en beskrivelse av hvilke typer ressurser som aktualiserer seg ved eventuelle utvidelser. Av den grunn har vi heller ikke noen eksakte beregninger av forventede kostnader knyttet til innspillene. Utvalget viser til de kostnadsestimatene

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

som er angitt i rapporten fra OE (s. 26 – 32 i rapporten fra OE), både når det gjelder universitetene og helsetjenesten.

Gitt de faktorene som er nødvendige for å investere og drifte medisinutdanningen i Norge, kan det drøftes hvorvidt det vil lønne seg å etablere nye læresteder i medisin i forhold til å satse videre på de fire vi allerede har. Foruten investeringer i nødvendig infrastruktur handler det om oppbygging av nødvendig faglig kompetanse og fagmiljøer. Fagkompetansen, både i basalfaglige og kliniske fag, skal primært ligge ved universitetene. Studietilsynsforordningen (2017) setter krav til hvordan fagmiljøene må være sammensatt for å oppfylle slike krav. Selv om sykehusene bidrar med nødvendig kompetanse for å veilede og tilrettelegge for studentenes læring i praksis, slik de er lovpålagt, er det en vanlig modell at sykehusansatte også har bistillinger ved utdanningsinstitusjonen eller kombinerte stillinger utdanningsinstitusjon/sykehus. Slike stillinger betinger tilknytning til det aktuelle fagmiljøet ved utdanningsinstitusjonen. Tilsvarende er praksisveiledere fra kommunehelsetjenesten tilknyttet universitetene, og vitenskapelig ansatte ved universitetene arbeider også i tjenesten.

I sine drøftinger av 6-årige vs. 3-årige studiemodeller og framtidig gradstildeling i medisin har utvalget gjort vurderinger av hvilke studiemodeller som kan anbefales både med et nasjonalt og et regionalt perspektiv. Argumentene bak de delte anbefalingene fra utvalget på disse to punktene, slik de er redegjort for i kapittel 8, omhandler både vurderinger rundt oppbygging av faglig kompetanse, forskningsmiljøer og infrastruktur.

OE har i sin rapport pekt på at eventuelle kostnadsreducerende tiltak i investeringsbeslutningen om økt medisinutdanning (s. 52). De anfører at det potensielt er mulige kostnadsreducerende tiltak hvis årsaken til universitetenes kapasitetsbegrensninger enten ikke er like - eller ikke like store - innenfor hver type arealbehov. Deres anbefaling er å kartlegge konkrete kapasitetsbegrensninger ved hvert universitet for å se helheten, og kunne dra nytte av eventuelle kostnadsmessige fordeler. Slik utvalget ser det, vil det være vel så viktig å inkludere faktorer i helsetjenesten som del av et videre beslutningsgrunnlag.

Utvalget foreslår studiemodeller som inkluderer en større del av helsetjenesten, både i praksis og klinisk undervisning. Det innebærer studiemodeller der studenter er på campus utenfor universitetsbyen i større deler av studietiden. Dette er ikke kostnadsberegnet, men vil kunne antas å gi reduserte kostnader ved hovedcampus, og noen nye kostnader ved de desentrale studiestedene/campusene. Det er ikke behov for å etablere nye fullstendige fagmiljøer og forskningsinfrastruktur på de nye campusene. Fagmiljøene ved de nye campusene vil være knyttet til fagmiljøet ved hovedcampus og ha tilgang til eksisterende forskningsadministrasjon og infrastruktur. Det samme gjelder studieadministrasjon, det er ikke behov for å dublere støttefunksjonene til planlegging av undervisning og oppfølging av studentene annet enn det som vil være knyttet til særskilte behov ved lokale forhold. Det er noe erfaring fra oppbygging av de desentrale studiemodellene ved UiT og NTNU som kan være nyttige i en videre kostnadsberegning av dette. Når studentene har fast tilhold ved campus utenfor universitetsbyen i såpass lang tid, medfører ikke denne modellen vesentlig økte reise- og oppholdsutgifter.

I omtalen av praksis i primærhelsetjenesten (kapittel 7) har vi tidligere kommentert at knappe ressurser vanskeliggjør samarbeidet med utdanningene. Likeledes er finansiering og organisering av fastlegene, hovedsakelig som private foretak med avtale med kommunene, en utfordring i samarbeidet. Utvalget har anbefalt at det innføres nasjonale finansieringsordninger for praksisstudier i primærhelsetjenesten, og kjenner til det arbeidet som er igangsatt både i regi av fakultetene selv og

som oppdrag fra HOD til Helsedirektoratet. Disse initiativene adresserer både det økonomiske og det lovmessige. Utvalget vil ikke her detaljere sin anbefaling ytterligere, men viser til det pågående arbeidet i saken. Med tanke på eventuell økning i kapasitet for medisinutdanningen nasjonalt vil vi understreke det avgjørende i å finne gode og formålstjenlige ordninger for kommunehelsetjenesten som praksisarena. Gitt finansiering har vi også sett at KS godtar lovpålagt veiledning i praksis. Spesialisthelsetjenesten har finansiering for å være utdanningsarena for medisinstudentene. Tidligere var det økonomiske tilskuddet forbeholdt universitetssykehusene, men etter hvert som studentene også har praksis ved andre sykehus, har de andre sykehusene også fått ressurser til denne aktiviteten. Nå ligger disse ressursene i budsjettammen til RHF'ene og en økning av undervisningsoppgaven fører ikke til økning i tilskuddene. Helseforetakene etterspør en økning av rammen ved en økning av undervisningsoppgaven.

Praksis i helsetjenesten er sentralt for kvaliteten i medisinutdanningen, og samtidig er det en begrenset ressurs. Det betyr at praksis må fungere best mulig for å sikre studentene det læringsutbytte de kun kan få i praksis. I praksisfeltet er utdanningsoppgaven i varierende grad lovfestet og kommer uansett i konkurranse med primær oppgaven med å ivareta pasientene. Praksisveiledning og utdanningsoppgaven er i liten grad synliggjort i budsjett og i aktivitetsrapporter i helsetjenesten. Også spesialisthelsetjenesten, som har dette som en av sine lovpålagte oppgaver med finansiering for aktiviteten, har i liten grad oversikt over kapasitet og ressursbehov til denne oppgaven. Helsetjenestene er positive til å bidra med praksisplasser under forutsetning av godt samarbeid med utdanningsinstitusjonene og at de får tilgang til ressurser. Det er derfor viktig at de prosessene som er i gang for å vurdere lovfesting og finansiering av praksis i primærhelsetjenesten gir resultater som kan sørge for stabilt og godt samarbeid mellom universitetene og praksisstedene. For spesialisthelsetjenesten vil en utredning av finansieringsordningene for praksisstudier og klinisk undervisning også gi innsikt i organisering og kapasitet til disse oppgavene.

Utvalget ser at avtalene som kommunene inngår om veiledning av andre utdanningskandidater i allmenntilleggsmedisin, som LIS1 («turnusleger») og ALIS (leger i spesialisering i allmenntilleggsmedisin) kan legge til rette for at utdanning og veiledning av medisinstudenter kan organiseres på en liknende måte. Kanskje kan samarbeidet mellom universitet og kommune om medisinutdanning oppleves som en styrking av egen undervisningsaktivitet. Slik kan nye ordninger bli en vinn-vinn-situasjon og bidra til god rekruttering av praksisplasser og veiledere.

Tilsvarende kan helseforetakenes sentrale og nye utdanningsrolle for LIS-utdanningen utvikle sykehusene som utdanningsorganisasjoner. Dette kan bidra til at undervisning og veiledning blir en tydeligere og mer verdsatt oppgave i sykehusene og styrke samarbeidet med universitetene om utdanningsaktiviteten og om medisinutdanning.

Om privat næringsvirksomhet

Slik markedet for utdanningsvirksomhet for medisin har utviklet seg de siste årene, jfr. omtale i kapittel 4 og 5, er det mange aktører involvert – både norske private høyskoler og utenlandske læresteder.

Hvis utvalgets anbefalinger om å endre studiestøtteordningene for medisinutdanning i utlandet iverksettes, vil det ha konsekvenser for flere små og store aktører. Samarbeidsrelasjoner som er etablert mellom private høyskoler i Norge og utdanningsinstitusjoner utenlands vil også påvirkes. Utvalget anbefaler at det på et tidlig stadium opprettes dialog med utdanningsaktører som kan bli berørt av endringene i støtteordninger for medisinutdanning i utlandet.

Skolepenger som norske studenter betaler til utenlandske studiesteder i medisin utgjør relativt sett store summer, slik rapporten fra OE viser. For de mest populære utdanningsinstitusjonene i Polen, Ungarn og Slovakia vil en nedgang i antall norske medisinstudenter bety en stor reduksjon i inntekter. Hvorvidt det kan eller bør inngås avtaler med utenlandske utdanningsinstitusjoner i en eventuell overgangsfase eller ved eventuelle midlertidige ordninger, er ikke noe utvalget har tatt stilling til.

I rapport fra Helsedirektoratet (2018) *Kunnskapsgrunnlag til underprosjektet "Helsepersonell med utdanning fra utlandet"* kommenteres finansieringsordningene for norske medisinstudenter i utlandet (side 26): "*Det kan være en utfordring at internasjonale universiteter tilbyr en utdanningskapasitet som norske myndigheter ikke kan regulere, kombinert med svært gode finansieringsordninger for utenlandsstudenter.*"

Konsekvenser for utenlandske læresteder ble også drøftet i utvalget i sammenheng med en potensiell 3-årig studiemodell med intensjon om hjemhenting av norske studenter. For læresteder som har tatt opp norske studenter til 6-årige studieløp, ville det fått ekstra uheldige konsekvenser hvis de systematisk sluttet sine studier etter halvåtte studieløp. Det ville gitt uforutsigbare studenttall for institusjonene og medført en kraftig reduksjon i inntekter fra skolepengene. Hvorvidt dette kunne drevet opp satsene for skolepenger de første tre studieårene utenlands, er en usikker faktor. Studenttillitsvalgte selv har anført dette som en sannsynlig virkning av et slikt tiltak.

Et punkt som i rapporten fra OE omtales som en *forsinkelseskostnad* er anslaget om at 50 % av norske medisinstudenter vil bruke to år på å komme inn på medisinstudiet. Dette grunnet gjentak av fag for å forbedre karakterene på vitnemålet, eller ved å ta annen høyere utdanning for å samle studiepoeng for opptak til medisin. OE estimerer at forsinkelseskostnadene for dette forholdet, for anslagsvis 525 studenter per år, beløper seg til en kostnad på 155 millioner per år/per årskull (s. 51 i rapporten). Det hefter stor usikkerhet ved beregning av slike kostnader, så det må kun ses som estimerte størrelser.

Markedet for de private utdanningsaktørene som tilbyr gjentak av fag fra videregående skole er størst på Østlandet. Som vi så av medisinstudentenes fylkestilhørighet (kapittel 10) er det også en vesentlig andel fra Oslo og Akershus, og slik sett de som har lettest tilgang til de aktuelle tilbudene. Hvorvidt en økning av antall studieplasser i medisin i Norge vil påvirke markedet for utdanningsaktører som tilbyr gjentak av fag fra videregående skole er høyst usikkert. Vi nevner likevel dette forholdet her siden det er en vesentlig del av den private næringsvirksomheten som medisinstudiet genererer.

Opptappingsplan for studieplasser i Norge

Utvalget har hatt en grunnleggende enighet om at utdanningskapasiteten i Norge må bygges opp, og anbefalingen om at Norge på kort sikt selv bør utdanne 80 % av de legene vi trenger, ble tidlig i arbeidet lagt som et premiss for å drøfte videre opptapping. En dekning på 80 % utdannet i Norge tilsvarer totalt 1076 studieplasser. Med basis i dagens 636 studieplasser betyr opptappingen en økning på **440 nye studieplasser**.

Innspillene fra lærestedene, som vi har en grundig gjennomgang av i kapittel 8, viser at det var tilbud fra alle de fire eksisterende lærestedene i medisin om studieplasser i 6-årige studieløp, og i tillegg et tilbud fra UiS om et 3-årig studieløp i den siste delen av medisinstudiet. Det 3-årige tilbudet inneholdt en videre ambisjon om utvidelse til et helhetlig 6-årig studieløp på lang sikt, men i sammenheng med drøftinger av opptapping var det det 3-årige løpet som ble vurdert.

Vi har gjennom kapitlene om medisinutdanning i Norge (kapittel 4) og vurdering av studiemodeller (kapittel 8) vist hvordan utvalget har konkludert i sine anbefalinger om 6-årige integrerte studier og nye campuser framfor nye læresteder. Utvalget har også sett til de desentrale studiemodellene som er etablert ved NTNU og UiT når det er konkludert med at en vil anbefale studiemodeller som kan inkludere en større del av helsetjenesten, både i praksis og klinisk undervisning.

Som en konsekvens av disse anbefalingene har utvalget i forslaget til opptrappingsplan basert seg på oppbygging av studieplasser innenfor rammene av 6-årige integrerte studieløp. Det innebærer at samarbeid og utbygging rundt nye campuser er satt opp med basis i studieplasser ved et av de etablerte lærestedene NTNU, UiB, UiO eller UiT. For UiS sin del vil det i tabellen under synliggjøres at de i denne sammenheng inngår i et trepartssamarbeid mellom UiB-UiS-SUS, slik mandatet tilsier.

Tidsaspekt i opptrapping

I drøftingene av tidsaspektet for opptrapping av nye studieplasser har utvalget sett på erfaringer fra naboland det er relevant å sammenlikne seg med; Danmark, Sverige og England (jfr. kapittel 7).

Utvalget anbefaler at en opptrapping av de 440 nye studieplassene skal være fullført **innen høsten 2027**.

Når vi har landet på en anbefalt tidsplan om opptrapping i løpet av 6-7 år, henger dette sammen med flere forhold. For det første har signaler fra et par av lærestedene (NTNU og UiB) om en mulig rask igangsetting, medført at utvalget har markert 2021 som et aktuelt tidspunkt for første økning. En rask igangsetting vil også innebære store fordeler for en videre utvikling av campus i Stavanger, og stimulere til raske avklaringer for det videre samarbeidet mellom UiB og UiS.

Et annet argument for en rask oppbygging av nye studieplasser er forutsigbarhet og en konkret planleggingshorisont for involverte aktører i utdanningssektoren og i helsetjenesten. Erfaringene fra våre naboland tilsier også at en rask oppbygging er å foretrekke framfor en prosess som trekker ut i tid, der premissene kan endre seg underveis. Utvalget ser forutsigbarhet i eventuell opptrapping av studieplasser som særlig viktig.

Selv om universitetene på dette tidspunktet har gitt innspill om mulige utvidelser, er premissene for forslagene foreløpig basert på anslag og tentative planer. For å kunne videreføre dialogen med de samarbeidspartnerne som er relevante, både lokalt og regionalt, vil avgjørelser om eventuell rask opptrapping kunne virke stimulerende på videre planlegging.

Volum i opptrapping

For å komme opp på den kapasiteten i norsk medisinutdanning som anbefales av utvalget – med 440 nye studieplasser – har vi gjort en vurdering av hvilke universiteter som kan bidra til den ønskede økningen, utover det som allerede har kommet som innspill. I kapittel 8 så vi hvordan et volum på 330 nye studieplasser var spilt inn fra de fem universitetene.

I vurderingen av volum og fordeling har kapasiteten i helseregionene stått sentralt, også som en konsekvens av at utvalget anbefaler å inkludere en større del av helsetjenesten i praksis og klinisk undervisning. Basert på pasientgrunnet i helseregionene har vi sett på hvordan situasjonen ser ut med dagens studieplasser og videre med innspillene om nye studieplasser (jfr. figurene 15 og 18).

UiT har allerede, som del av helseregion Nord, en høy dekning av studieplasser per 100.000 innbyggere. Innspillene fra både universitetet og helseforetaket i regionen tilsier at de ikke kan håndtere en ytterligere økning, ut over de 25 plassene som er antydnet.

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

NTNU har signalisert en økning som presser regionsgrensene, og har i nasjonal sammenheng det vi vil betegne som en god tetthet i forholdet mellom studieplasser og pasientgrunnlag i regionen. Utvalget vil derfor ikke foreslå en økning ut over de 65 nye studieplassene som er spilt inn.

UiB har i skriftlig innspill til utvalget beskrevet en modell med 100 nye studieplasser, der anslagsvis 50 studieplasser var skissert som del av samarbeid med UiS og SUS de tre siste årene av studiet. UiS har på sin side signalisert en kapasitet på 70 studenter i Stavanger, en kapasitet som også SUS står inne for. For å imøtekomme eventuelle samarbeidsrelasjoner med UiS og SUS i en økning, og ta ut potensialet som tegnes opp for regionen, så legges det i opptrappingsplanen inn en økning knyttet til UiB på ytterligere 20 studieplasser. Totalt foreslås det da 120 nye studieplasser med basis i UiB, og det presiseres da at 70 av disse kan inngå i et eventuelt trepartssamarbeid mellom UiB-UiS-SUS. Dette synliggjøres også særskilt i tabellen. Vi kommer tilbake til en videre drøfting av hvordan forholdstall mellom studieplasser og pasientgrunnlag i helseregionen – Helse Vest – skaper behov for grundige avklaringer i denne regionen.

Antall nye studieplasser med basis i UiO er øket opp betraktelig, fra et opprinnelig innspill fra fakultetet selv på 140 nye studieplasser, til totalt 230 nye plasser i opptrappingsplanen som er skissert under. Utvalget ser at studieplass-tettheten i helseregionen er betydelig lavere enn i de andre regionene, og at det er et stort potensial for å øke utdanningsaktiviteten med nye campuser i tillegg til de som fakultetet selv har foreslått (Sørlandet og Vestre Viken). Det store antallet medisinstudenter som ifølge fylkesoversiktene er hjemmehørende i Oslo og Akershus er også et argument for økning ved UiO.

Oppsummert vil utvalget anbefale en opptrappingsplan med denne dimensjoneringen foreslått for perioden 2021–2027:

Tabell 20: Forslag til opptrapping av nye studieplasser i medisin i Norge 2021–2027

Nye studieplasser	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Sum per lærested
NTNU	15			25	25			65
UiB	20	40	40	20				120
Trepartssamarbeid UiB-UiS-SUS*				20	40	10		70
UIT			25					25
UiO				50	50	70	60	230
	35	40	65	95	75	70	60	440

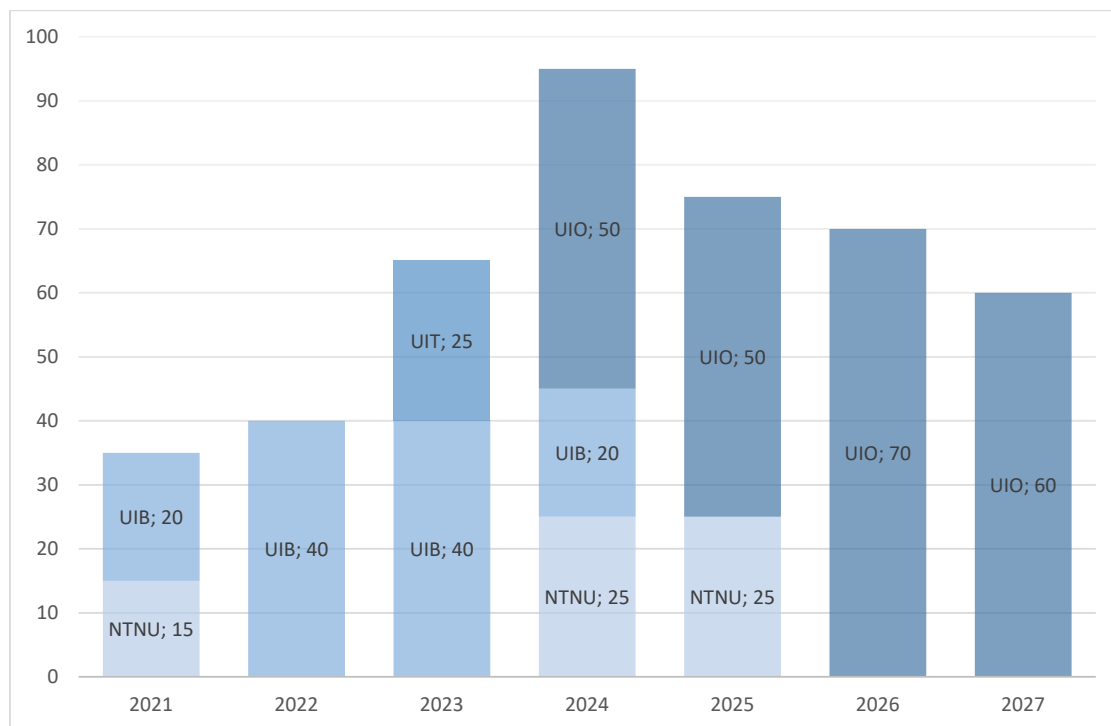
*Synliggjøring av totalt 70 studieplasser som del av 6-årig integrert løp, trepartssamarbeid UiB-UiS-SUS

Tabellen synliggjør at de studieplassene som knyttes til UiB, i opptaksårene 2021, 2022 og 2023 – totalt opp til 70 studieplasser – videreføres med lokalisasjon i Stavanger-regionen i årene 2024, 2025 og 2026 – etter de tre første studieårene i Bergen. Forslaget fra UiS om en 3-årig Europamodell, som i første omgang skal rekruttere norske studenter i utlandet, er ikke synliggjort i tabellen. Den er ikke del av de 6-årige integrerte studieprogrammene som er utvalgets hovedmodell for medisinstudier i Norge (Jfr. Anbefaling E). I tråd med utvalgets anbefaling F ses det ikke som ønsket å utvikle varige 3- eller 4-årige studiemodeller, men halve utvalget mener likevel at det kan være hensiktsmessig som en midlertidig ordning. Tabell 20 tar ikke høyde for de midlertidige ordningene.

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

Figur 20 under illustrerer opptrappingen av plasser i det tidsrommet som er foreslått. Antall nye studieplasser varierer noe fra år til år. UiO – som sterkest signaliserte at de trengte noe mer tid på en eventuell økning – får i vårt forslag en ganske jevn opptrapping av plasser i perioden 2024 - 2027.

Figur 20: Forslag til opptrapping av nye studieplasser i medisin i Norge 2021–2027

Med den opptrappingen som er foreslått, og der nye studieplasser er summert opp år for år med det vi i tabellen under kaller *basis*, vil antall studieplasser nasjonalt se slik ut i 2028:

Tabell 21: Sum total for studieplasser i medisin etter fullført opptrappingsplan 2021–2027, inkl. status 2028

Opptrappingsplan	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
NTNU BASIS	135	135	150	150	150	175	200	200	200
NTNU ny		15			25	25			
UIB BASIS	165	165	185	225	265	285	285	285	285
UIB NY*		20	40	40	20				
UIT BASIS	116	116	116	116	141	141	141	141	141
UIT NY				25					
UIO BASIS	220	220	220	220	220	270	320	390	450
UIO NY					50	50	70	60	
Sum akkumulert	636	671	711	776	871	946	1016	1076	1076

*Inkl. trepartssamarbeid UiB-UiS-SUS

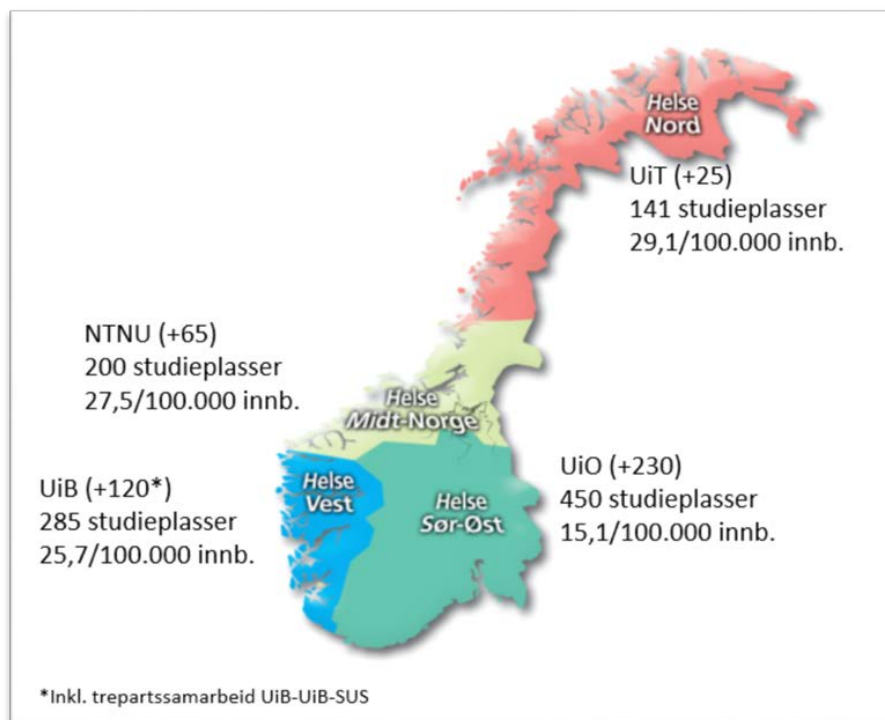
Hvordan det totale antallet studieplasser i regionene vil se ut etter at utvalgets forslag til opptrappingsplan for nye studieplasser i medisin er gjennomført, vises i figur 21 under. Ser vi denne figuren i relasjon til tilsvarende figur som ble presentert som del av kapittel 7 om praksis, ser vi at det er en betydelig økning i tetthet både i Helse Midt-Norge og i Helse Vest (henholdsvis økning fra 18,6 til 27,5 i Helse Midt-Norge og fra 14,9 til 25,7 i Helse Vest). Det er likevel høyest tetthet i Helse Nord, selv med en mindre økning, fra 23,9 til 29,1. Det mest slående er likevel Helse Sør-Øst, som til tross for en kraftig økning i antall studieplasser – et tillegg på 230 studieplasser, til 450 studieplasser totalt – bare har en tetthet på 15,1 – på nivå med det Helse Vest hadde før økningen.

Helse Sør-Øst har cirka 56 % av befolkningsgrunnet. Som utvalget har nevnt tidligere, kan etablering av studieplasser og campuser også ha som mål å bidra til framtidig rekruttering av leger til flere deler av landet. Utvalget anbefaler derfor at en fleksibel bruk av helseregionene bør drøftes.

En studenttallsøkning i Helse Vest er det rom for og gode innspill til. Utvalget er enige om at en bygger videre på eksisterende samarbeid i en økt satsing på medisineducation i Stavanger. Om flere universitet bør få rett til tildeling av cand.med.-graden er utvalget delt i sitt syn på. Uansett løsning, vil det være plass til opptil 120 nye studenter i Helse Vest.

120 nye studieplasser med basis i UiB ville gitt 26 studieplasser per 100.000 innbyggere om hele Helse Vest var deres praksisarena. Det ville gitt en økning på 120 nye studieplasser nasjonalt. Dette innspillet fra UiB innebærer også et trepartssamarbeid med UiB, SUS og UiS, som tidligere beskrevet.

Figur 21: Studieplasser og antall studieplasser per 100.000 innbyggere (innb.) fordelt på helseregioner etter fullført opptrapping

Kilde: Grimstadutvalget 2019

Tabell- og figuroversikt

Tabell 1: Avtalte legeårsverk, fordelt på statsborgerskap og utdanningsland. 2012-2018

Tabell 2: Etablering og endring av antall studieplasser i medisin i Norge, perioden 1967 - 2019

Tabell 3: Antall studieplasser, opptatte studenter og uteksaminerte kandidater, kandidatmåltall og differanse opptatte – uteksaminerte i perioden 2007–2018, medisinstudiet ved NTNU, UiB, UiO og UiT

Tabell 4: Antall nye studieplasser og studieplasser totalt etter andel leger utdannet i Norge, med innlagt 10 % frafall og at 5 % ikke starter i LIS1-stilling

Tabell 5: Norske medisinstudenter i utlandet, utvikling i perioden 2008/09–2017/18

Tabell 6: Norske medisinstudenter i utlandet, læresteder med over 100 studenter i 2017/18. Utvikling fra studieåret 2008–09

Tabell 7: Samarbeid private høyskoler – utenlandske universitet

Tabell 8: Studiemodeller ved de fem lærestedene i Europa med flest norske medisinstudenter

Tabell 9: Omfang (ukeekvivalenter per student) og type praksis/klinisk arena i profesjonsstudiet medisin ved de fire lærestedene i Norge

Tabell 10: Omfang ekstern praksis i profesjonsstudiet medisin, antall studentuker ved helseforetakene

Tabell 11: Praksisperiode allmennt medisin 5. eller 6. studieår etter lærested, fylke, antall fastlegekontor, antall studenter og antall uker

Tabell 12: Estimat utenlandsstudenter i praksis/hospitering ved helseforetak årlig:

Tabell 13: Kapasitet og mulige utvidelser ved dagens fire læresteder i medisin, informasjon innhentet av Grimstadutvalget våren 2019. Studieplasser, SP

Tabell 14: Mulige studiemodeller, Grimstadutvalget

Tabell 15: Praksisperioder ved SUS, fag og antall studenter

Tabell 16: Fordeling av praksisperioder gjennom et studieår

Tabell 17: Studieplasser (SP) fordelt i de regionale helseforetakene etter folketall

Tabell 18: Fylkestilhørighet for norske medisinstudenter inn- og utland, perioden 2008-2017. Topp 5 ved henholdsvis NTNU, UiB, UiO, UiT og utland

Tabell 19: Tilknytning til lærestedets region, medisinstudenter ved NTNU, UiB, UiO og UiT i perioden 2008-2017

Tabell 20: Forslag til opptrapping av nye studieplasser i medisin i Norge 2021-2027

Tabell 21: Sum total for studieplasser i medisin etter fullført opptrappingsplan 2021-2027, inkl. status 2028

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

- Figur 1: Antall leger per 1000 innbyggere i Norge, OECD-data
- Figur 2: Antall uteksaminerte kandidater (leger) per 100.000 innbyggere i Norge, OECD-data
- Figur 3: Framskrevet utvikling i tilbud og etterspørsel for leger fram til 2035 under ulike forutsetninger om etterspørselen. 1000 normalårsverk
- Figur 4: Etterspørselen etter leger (med og uten spesialisering), målt i antall sysselsatte
- Figur 5: Andel utenlandsutdannede leger i OECD, 2015 (eller nærmeste år)
- Figur 6: Utvikling antall studieplasser medisin, 1994 - 2018
- Figur 7: Tre generasjoner av reformer i medisinsk utdanning
- Figur 8: Antall medisinstudenter Norge og utland, undervisningsårene 2008 - 2018
- Figur 9: Antall leger per 1000 innbyggere i Danmark, OECD-data
- Figur 10: Antall uteksaminerte kandidater (leger) per 100.000 innbyggere i Danmark, OECD-data
- Figur 11: Antall leger per 1000 innbyggere i Sverige, OECD-data
- Figur 12: Antall uteksaminerte kandidater (leger) per 100.000 innbyggere i Sverige, OECD-data
- Figur 13: Antall leger per 1000 innbyggere i Storbritannia, OECD-data
- Figur 14: Antall uteksaminerte kandidater (leger) per 100.000 innbyggere i Storbritannia, OECD-data
- Figur 15: Inndeling i helseregioner i Norge og medisnutdanningen ved NTNU, UiB, UiO og UiT. Antall studieplasser per 100.000 innbyggere (innb.) i 2019
- Figur 16: Sammenhengen mellom utdanningssystemet og helsetjenesten
- Figur 17: Antall studieplasser i medisin i dag, innspill om nye studieplasser og sum antall inkludert innspillene
- Figur 18: Studieplasser (SP) per 100.000 innbyggere (innb.) etter innspill om nye studieplasser fordelt på helseregionene
- Figur 19: Netto prissatt kostnad (Milliard NOK, nåverdi), utdrag fra rapport OE, figur 6-1, side 40
- Figur 20: Forslag til opptrapping av nye studieplasser i medisin i Norge 2021-2027
- Figur 21: Studieplasser og antall studieplasser per 100.000 innbyggere (innb.) fordelt på helseregioner etter fullført opptrapping

Referanser

- Arbeidsmarkedet for helsepersonell fram mot 2035. Rapporter 2019/11, Statistisk sentralbyrå. Hjernås, Zhiyang, Kornstad og Stølen. Helsemod. <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/attachment/385822?ts=16a9632c1f0>
- Abelsen, Birgit; Brandstorp, Helen. Recruit & Retain - Making it Work. Den norske case-studien. 2019
- Brandt, E. (2005): Kartlegging av praksisbasert høyere utdanning. NIFU STEP skriftserie, 8, 2005
- Brukerveiledning til WHO's globale kode for internasjonal rekruttering av helsepersonell. Veileder IS-0315. Helsedirektoratet. <https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/brukerveiledning-til-whos-globale-kode-for-internasjonalt-rekruttering-av-helsepersonell>
- Cook M, Irby DM, O'Brien BC. Educating physicians: a call for reform of medical school and residency. Stanford: The Carnegie Foundation for the Advancement of teaching, 2010
- En solidarisk politikk for rekruttering av helsepersonell, rapport fra Helsedirektoratet, august 2007
- Evaluation of clinical, epidemiological, public health, health-related and psychological research in Norway. Joint Committee Report: Structural issues arising from the panel evaluations <https://www.forskningsradet.no/siteassets/publikasjoner/1253969844817.pdf> (2011)
- Evaluation of clinical, epidemiological, public health, health-related and psychological research in Norway. Joint Committee Report: Structural issues arising from the panel evaluations <https://www.forskningsradet.no/siteassets/publikasjoner/1107958523828.pdf> (2004)
- Flexner, Abraham (1910): Medical Education in the United States and Canada: A report to the Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching, Bulletin No. 4., New York City: The Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching
- Forskrift om skikkethetsvurdering i høyere utdanning (2006) <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2006-06-30-859>
- Forskrift om grader og yrkesutdanninger, beskyttet tittel og normert studietid ved universiteter og høyskoler (2005) <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2005-12-16-1574>
- Forskrift om godskrivning og fritak av høyere utdanning (godkjenningsforskriften) (2019) <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2018-12-21-2221> Inkl. rundskriv, merknader til forskrift, F-04-18, 2019 <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/f-04-18/id2625206/>
- Forskrift om kvalitetssikring og kvalitetsutvikling i høyere utdanning og fagskoleutdanning (2010) <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2010-02-01-96>
- Forskrift om felles rammeplan for helse- og sosialfaglige utdanninger (2017) <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2017-09-06-1353>
- Forskrift om tilsyn med utdanningskvaliteten i høyere utdanning (studietilsynsforskriften), 2017 <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2017-02-07-137>
- Forskrift om krav til spesialisthelsetjenester, godkjenning av nasjonale tjenester i spesialisthelsetjenesten og bruk av betegnelsen universitetssykehus (2010) <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2010-12-17-1706>

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

Frenk J, Chen L et al. Health professionals for a new century: transforming education to strengthen health systems in an interdependent world. *Lancet* 2010; 376: 1923-58

Gaski M, Halvorsen PA, Aaraas IJ, Aasland OG. *Tidsskr Nor Legeforen* DOI:19.4045/tidsskr.161024

Grunnutdanning for leger – utvikling og harmonisering. (2016) Rapport, Den norske Legeforening <https://beta.legeforeningen.no/contentassets/6e77afe794314c389bab4e777536f1eb/grunnutdanningsrapport.pdf>

Haave, Per (2009) *Fra fritt til lukket studium: myndighet og kyndighet i konflikt (1923-1940)*. I: Benum E, Myhre JE, Skeie J, red. *Kunnskapens betingelser*. Oslo: Vidarforlaget

Harden RM. (2018) Ten key features of the future medical school – not an impossible dream. *Medical teacher* 2018; 40:1010-15

Health at a Glance 2017: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris. OECD (2017). http://dx.doi.org/10.1787/health_glance-2017-en

HelseOmsorg21 (HO21) Et kunnskapssystem for bedre folkehelse - Nasjonal forsknings- og innovasjonsstrategi for helse og omsorg. Rapport 2014, Helse- og omsorgsdepartementet, I-1160 https://www.regjeringen.no/contentassets/8ab2fd5c4c7746dfb51e3f64cd4d71aa/helseomsorg21_strategi_web.pdf?id=2266705

Helse Stavanger, referat fra styremøte 20.12.18: <https://helse-stavanger.no/seksjon/Styret/Documents/2019/20.02.2019/Protokoll%20styremøte%2020.12.2018%20.pdf>

Innst. 109 S (2017-2018) Dokument 8:3 S. Om tiltak for å styrke rekruttering til og finansiering av fastlegeordningen <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/innstillinger/stortinget/2017-2018/inns-201718-109s.pdf>

Innst. 11 S (2017-2018), vedtak 362, Statsbudsjettet 2018 <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Vedtak/Vedtak/?pid=2017-2018&m=all&dtid=ANMOD&page=6>

Innst. 12 S (2017-2018) Prop. 1S (2017-2018) <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/innstillinger/stortinget/2017-2018/inns-201718-012s.pdf>

Innstilling avgitt 22.04.1966 av komité oppnevnt av Det akademiske kollegium, UiO: Klinisk undervisning for norske utenlandsmedisinere

Instruks fra HOD til styrene for de fire RHFene (revidert i 2013)

Kvalitet i praksisstudier i helse- og sosialfaglige høyere utdanning (Praksisprosjektet) 2014-15 *Universitets- og høgskolerådet UHR* https://www.uhr.no/f/p1/i0311e40a-4465-4a77-a3f3-565762627e15/2016-praksisprosjektet_sluttrapport.pdf

Laven G, Wilkinson D. Rural doctors and rural backgrounds: How strong is the evidence? A systematic review. *Aust J Rural Health* 2003; 1: 277-84

Leger i spesialisering del 1 (LIS1)- Statusrapport søknadsrunden våren 2019 (søknadsrunde 13) Rapport IS- 2843, Helsedirektoratet <https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/leger-i-spesialisering-statusrapporter-for-soknadsrunder>

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

- Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester (helse- og omsorgstjenesteloven) 2011
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2011-06-24-30>
- Lov om spesialisthelsetjenesten (2001) <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-61>
- Lov om universiteter og høyskoler (2005) <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-04-01-15>
- Migrasjon og helse – utfordringer og utviklingstrekk, rapport IS-1663 fra Helsedirektoratet, mai 2009
- Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring (NKR), Kunnskapsdepartementet 2011
<https://www.regjeringen.no/contentassets/e579f913fa1d45c2bf2219afc726670b/nkr.pdf>
- NHSP 2020-2023 Kunnskapsgrunnlag til underprosjektet "Helsepersonell med utdanning fra utlandet" Helsedirektoratet 12/2018 Rapport IS-2792
www.helsedirektoratet.no/rapporter/kunnskapsgrunnlag-helsepersonell-med-utdanning-fra-utlandet
- Puddey IB, Mercer A, Playford DE, Riley GJ. Medical student selection criteria and socio-demographic factors as predictors of ultimately working rurally after graduation. BMC Medical education 2015. DOI 10.1186/s12909-015-0359-5
- Rapport vedrørende omfang og type praksisstudier i grunnutdanningen i medisin. Del av Praksisprosjektet, 2015. <https://www.uhr.no/f/p1/ifee8f1b6-cd3f-4841-a172-41ec2396edd4/delrapport-praksis-lege-gruppen.pdf>
- RETHOS, høring 2018; Utkast til nasjonal faglig retningslinje for medisnutdanningen, vedlegg
<https://www.regjeringen.no/contentassets/540d9536895349f2bcc049ab45c96e04/horingsutkast-nasjonal-retningslinje-for-medisnutdanningen.pdf>
- Scenarioreport: Helse-Norge 2040 - hvordan vil framtiden bli? Rapport 1-2018 fra Samfunnsøkonomisk analyse AS juni 2018: <http://www.samfunnsokonomisk-analyse.no/rapporter/2018/1/29/r1-2018-helse-norge-2040-hvordan-vil-framtiden-bli>
- Schei, Victoria (2019): Sykehuspraksis på fransk. Tidsskrift for Den norske legeforening 2019:01
<https://tidsskriftet.no/2019/01/legelivet/sykehuspraksis-pa-fransk>
- Schiøtz, A. (2003) Det offentlige helsevesen I Norge. Folkets helse – landets styrke 1850 – 2003. Oslo, Universitetsforlaget.
- Simonsen, Grete Line (2012): Medisnutdanning ved Universitetet I Tromsø som redskap for regional endring I Nord-Norge. Masteroppgave, Institutt for arkeologi, historie, kultur og religionsvitenskap UiB
- St.meld. 36 (1998–1999) Om prinsippet for dimensjonering av høyere utdanning
- St.meld. 47 (2008–2009) Samhandlingsreformen. Rett behandling – på rett sted – til rett tid
- St.meld. nr. 14 (2008–09) Internasjonalisering av utdanning
- St.meld. 16 (2010–2011) Nasjonal helse- og omsorgsplan (2011-2015)
- St.meld. 13 (2011–2012) Utdanning for velferd – samspill i praksis
- St.meld. 26 (2014–2015) Fremtidens primærhelsetjeneste – nærhet og helhet
- St.meld. 16 (2016–2017) Kultur for kvalitet i høyere utdanning

Utredning fra Grimstadutvalget, september 2019

St.prp. 1 (2007–2008) Statsbudsjettet, for budsjettåret 2008

St.prp. nr. 67 (1995–96) Om regulering av opptaket til studium ved universiteta studieåret 1996–97
https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/st-prp-nr-67_1995-96/id201117/

Tilstandsrapport for høyere utdanning 2019, DIKU Rapportserie 05/2019, inkl. vedleggsrapport
<https://diku.no/rapporter/diku-rapportserie-05-2019-tilstandsrapport-for-hoeyere-utdanning-2019>

Tungesvik, Ragnhild (red.) SIU-rapport 01/2016; Til hvilken pris? Om norske gradsstudenter i utlandet
<https://diku.no/rapporter/siu-rapportserie-1-2016-til-hvilken-pris-om-norske-gradsstudenter-i-utlandet>

Veiledende retningslinjer for utdanning og kompetansevurdering av praksisveiledere i helse- og velferdstjenestene (2018) https://www.uhr.no/f/p1/i6d7c80b4-ff82-4c28-a7b2-47d2ea3d438d/ny_nettsversjon_veiledende_nasjonale_retningslinjer_for_praksisveilederutdanning_krav_til_praksisveilederes_kompetanse.pdf

Vurdering av antall LIS1-stillinger. Svar på oppdrag gitt i tildelingsbrevet for 2018. Rapport IS-2802, Helsedirektoratet, januar 2019: <https://www.helsedirektoratet.no/tema/autorisasjon-og-spesialistutdanning/spesialistutdanning-for-leger/artikler/om-spesialistutdanningen/Rapport%20-%20Vurdering%20av%20antall%20LIS1-stillinger%20v1.0.pdf?download=true>

Wiers-Jenssen, J. (2000): Norske medisinstudenter i utlandet. Oslo, NIFU, Rapport 12/2000.
<https://nifu.brage.unit.no/nifu-xmlui/bitstream/handle/11250/273792/NIFURapport12-2000.pdf?sequence=5&isAllowed=y>

Wiers-Jenssen J. og Aasland G.O (2001) «Norske medisinstudenter i utlandet- bakgrunn studieinnsats og tilfredshet». Tidsskriftet Legeforening, 2001; 121; 1671-6
<https://tidsskriftet.no/2001/05/klinikk-og-forskning/norske-medisinstudenter-i-utlandet-bakgrunn-studieinnsats-og>

Yrkeskvalifikasjonsdirektivet, EU-direktiv 2005/36/EF;
https://www.regjeringen.no/no/dokument/dep/ud/rapporter_planer/rapporter/vedlegg_utrykte/eu_ropaparlaments_radsdirektiv_200536/id494917/

Øvrige nettbaserte ressurser:

Bologna-deklarasjonen: www.ehea.info

Database over allmenntilrettet utdanning i europeiske lands medisinstudenter, utarbeidet av European Academy of Teachers in General Practice/Family Medicine (EURACT):
<https://euract.woncaeurope.org/specialist-training-database>

Finansieringskategoriene i norsk høyere utdanning. Database for statistikk om høyere utdanning:
https://dbh.nsd.uib.no/dokumentasjon/finans_kategorier_htmlrapport.action?undermeny=finans_kategorier&sektorKode=0&valgtArstall=2018

Nasjonale retningslinjer for helse- og sosialfagutdanningene (RETHOS)
<https://www.regjeringen.no/no/tema/utdanning/hoyere-utdanning/utvikling-av-nasjonale-retningslinjer-for-helse--og-sosialfagutdanningene/id2569499/24.07.19>

WHO-koden: <https://www.who.int/hrh/migration/en/>

Medieoppslag:

<https://www.nrk.no/dokumentar/xl/fra-leggedrom-til-angstmarett-i-polen-1.14310339>

Innspill fra Danmark:

Analyse av utdanningenes verdi, individuelt og for samfunnet (AE, 2015):

https://www.ae.dk/files/dokumenter/analyse/ae_se-hvor-meget-din-uddannelse-er-vaerd-for-dig-og-samfundet.pdf

Oversikt over inntekter, ulike utdanninger (CEPOS, 2018): <https://cepos.dk/om-cepos/i-medierne/se-listen-hvad-kommer-du-til-at-tjene-i-fremtiden>

Om tilskudd til utdanningene i DK: <https://ufm.dk/uddannelse/videregaende-uddannelse/universiteter/okonomi/uddannelsestilskud>

Om utdannelsesspesifikk dimensjonering (studieplasser): <https://ufm.dk/uddannelse/videregaende-uddannelse/dimensjonering/uddannelsesspesifik-dimensjonering/lofter-fastsat-via-finanslovens-anmaerkninger>

Om studielån og satser: <http://www.su.dk/su/om-su-til-videregaende-uddannelser-universitet-journalist-laerer-mv/satser-for-su-til-udeboende-paa-videregaende-uddannelser/>

Innspill fra Sverige:

<https://www.csn.se/download/18.7b64842c163e9731aa727c1/1535363464269/SG.%20L%C3%A4karstud%20per%20v%C3%A4rldsdel%20och%20land%200102-1718.pdf>

Innspill fra Sverige – legebehov, tilbud og etterspørsel helsepersonellgrupper:

<http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2018/2018-2-23>

<https://www.unt.se/asikt/debatt/varfor-stanger-uppsala-universitet-dorren-4830270.aspx>

Om utbygging av utdanningen frem mot år 2023:

<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2017/09/lakarutbildningen-byggs-ut/>

<http://lakartidningen.se/Aktuellt/Nyheter/2017/09/Lakarutbildningen-byggs-ut--440-nya-platser/>

<https://www.regeringen.se/49b717/contentassets/eb82afde5a9045f4941c919721c615fb/for-framtidens-halsa---en-ny-lakarutbildning-hela-dokumentet-sou-201315>

Innspill fra England:

<https://www.medschools.ac.uk/studying-medicine/medical-schools>

<https://www.themedicportal.com/blog/medical-school-places-increase-by-25/>

<https://www.thecompleteuniversityguide.co.uk/university-tuition-fees/university-tuition-fees-and-financial-support/>

Oversikt vedlegg

1. Mandat for utvalget
2. Pressemelding om utvalget, KD 29.06.2018 Nr. 133-18
3. Henvendelse sendt fra utvalget til fakultetene med profesjonsstudium i medisin, datert 09.10.2018
4. Henvendelse sendt fra utvalget til de regionale helseforetakene, datert 06.11.2018
5. Henvendelse sendt fra utvalget til KS, datert 19.12.2018
6. Henvendelse sendt fra utvalget til andre læresteder, datert 11.10.2018
7. Rapporten *Kostnadsvirkninger ved økning av studieplasser i medisin i Norge*. Oslo Economics, 29. mai 2019
8. Oppsummering av svar fra lærestedene om etablering av/samarbeid om medisinutdanning
9. Regionale samarbeidspartnere ved UiS, utfyllende informasjon til tekst i kapittel 9